TERCÜME

Sayı: 16 | 19 İkinciteşrin 1942 | Cilt: 3

JULIUS CÆSAR'IN ÖLÜMÜ

Kayserler Tarihi *adlı bir kitap bırakmış olan Lâtin tarihçisi Caius Suetonius Tranquillus'un hangi yılda doğduğu kesin olarak bilinemiyor; Mommsen'e göre M. S. 77 de, M. Macé'ye göre 69 da doğmuştur. İmparator Vespasinus'un son yıllarında dünyaya geldiğini, imp. Hardianus'un mektupçusu olduğunu, sarayda çevrilen fitneler yüzünden siyaset hayatından uzaklaştığını kitabından anlıyoruz. 141' de öldüğü sanılıyor. Kitabında öyle derin görüşler yoksa da gerek Kayserlerin hayatı üzerine, gerekse o zamanın Lâtin âlemi üzerine çok değerli bilgiler vardır.*

(Caesar'ı öldürmek için), başlarında Caius Cassius, Marcus Brutus, bir de Decimus Brutus olmak üzere altmıştan çok insan gizlice sözleşmişlerdi. İlkin: «Acaba Mars meydanı'nda [1] seçimlerle uğraşılırken, oymakları rey vermeğe çağırdığı sırada mı öldürsek? kimimiz tutup köprüden [2] atarız, kimimiz de aşağıda bekler boğazlarız; acaba Kutsal Yol'da mı [3] yoksa tiyatronun önünde mi saldırsak ?» diye düşündülerse de Senato'nun, Mart İdus'unda [4] Pompeius'un kurdurduğu yapıda toplanması kararlaştırılınca o günle o yeri pek uygun buldular.

Caesar'a öldürüleceğini bildiren, mânası pek açık, olağanüstü birtakım olaylar da vardı. Meselâ birkaç ay önce, Julia kanunu ile Capua'ya getirilen sömürgeciler [5] birer köy evi yapmak üzere pek eski mezarları yıkarlarken — içlerinden eski zaman işi bir yığın güğüm de çıkardıkları için bir kat daha hevesle çalışıyorlardı —, Capua'yı kuran Capys'ün yattığı söylenen kabirde tunç bir levha bulunmuştu; bunun üzerinde Yunan harfleri ile yunanca olarak şunlar yazılıydı: «Capys'ün kemikleri meydana çıkınca Julius torunlarından biri, yakınlarının eli ile öldürülecek, arası çok geçmeden de İtalya'ya büyük belâlar çöküp bu ölümün öcünü alacaktır.» Buna büsbütün uydurma bir masal diye bakılamaz, çünkü Caesar'ın pek

---

[1] Savaş tanrısı Mars'ın adı verilen Talim Meydanı.
[2] Seçmenlerin reylerini atmağa giderken geçtikleri köprü.
[3] Roma'da, zafer şenliklerinde kullanılan yol.
[4] Romalılarda mart, mayıs, temmuz, ilkteşrin aylarının on beşine, öteki ayların da on üçüne düşen gün.
[5] Ordudaki vazifelerini bitiren askerler, sömürgelere yerleştirilirdi.

içli dışlı dostu olan Cornelius Balbus da bunun doğru olduğunu söylemiştir. Caesar son günlerinde, vaktiyle Rubico'yu geçerken o ırmağın tanrısına adayıp başıboş gezsinler diye bıraktığı at sürülerinin bir şeyler yemeyip gözlerinden yaşlar akıttıklarını duymuştu. Bundan başka, tanrılara kurban sunduğu bir sırada da bakıcı Spurinna: «Mart İdus'u çıkmadan başına gelecek bir tehlike var, kendini koru» demişti. Gene Mart İdus'undan bir gün önce bir çalıkuşu, ağzında bir defne dalı ile Pompeius senatosuna doğru uçarken çeşit çeşit birtakım kuşlar yakındaki ağaçlardan havalanarak peşine düşmüşler, (sonra Caesar'ın öldürüldüğü) o divanhanede parçalamışlardı. Öldürüldüğü günün gecesi Caesar düşünde bulutlar üzerinde uçup İuppiter'in sağ elini sıkmış; karısı Calpurnia da düşünde evlerinin damı çöktüğünü, kolları arasında kocasının bıçaklandığını görerek uyanmış; sonra yatak odalarının kapısı kendiliğinden açılıvermiş. Hem bu önbildiriler yüzünden, hem de rahatsız olduğu için: «Acaba bugün evden çıkmasam da senato da konuşmak istediğim işleri sonraya mı bıraksam?» diye hayli düşünmüş; ama Decimus Brutus'un: «Senato üyeleri kalabalık bir halde toplanmış, ne zamandır bekliyorlar, onlara bir görünmemek olmaz» demesi üzerine saat beşe doğru evden çıkmış.Yolu üzerinde biri gelip, canına kıyılacağını bildiren bir pusula uzattı ise de Caesar bunu, sonra okumak üzere sol elinde tuttuğu başka yazılara karıştırdı. Sonra biribiri ardından birkaç kurban kesip gene de hayırlı bir bildiri bulunmadığı halde hiçbir din tasası gözetmiyerek içeri girdi; kapıda Spurinna ile de alay adip: «Yalan söylemişsin: bak, Mart İdus'u geldi, bana bir şey olmadı» dedi, bakıcı da ona: «Geldi, ama daha çıkmadı» diye cevap verdi.

Yerine oturacağı sırada, onu öldürmek üzere sözleşenler, saygı sunmak bahanesiyle etrafını alıverdiler; elebaşılığa geçmiş olan Tillius Cimber de hemen, bir dileği varmış gibi daha çok sokuldu; ama Caesar'ın: «Sonra» der gibi bir işareti üzerine *toga*'sını [1] iki omuzundan yakaladı, Caesar: «Bu kadarına zorbalık derler!» diye bağırırken Casca'lardan biri arkadan elini uzatıp boğazının biraz altından yaraladı. Caesar Casca'yı kolundan yakalayıp elindeki çelik kalemi sapladı; öne atılıp kurtulmağa çabaladı ise de ikinci bir yara onu olduğu yere mıhladı. O zaman kendisine her yandan hançerlerle saldırıldığını gördü; bunun üzerine *toga*'sı ile başını örttü, yere düşerken ayıp olmasın, vücudu ta aşağı kadar örtülü kalsın diye de sol eli ile eteğini bacaklarına çekiyordu. Böylece yirmi üç yerinden yaralanmıştı; ancak ilk yarada inlemiş, hiçbir söz söylememişti. Ama bazılarının anlattıklarına göre, Marcus Brutus'un saldırdığı sırada yunanca: «Sen de mi, oğlum?» demiş. Herkes perişan bir halde kaçıştığı için yerde uzun zaman öyle cansız yattı; sonra bir sedyeye koydular, bir kolu sarkıyordu; kölelerinden üçü kal-

[1] Romalıların barış zamanında giydikleri yünden yapılmış beyaz elbise.

dırıp evine götürdüler. Hekim Antistius'un dediğine göre o kadar yara içinde, göğsünde açılan ikinci yaradan başka hiçbiri öldürecek yara değilmiş. Ona kıymak üzere sözleşmiş olanlar ölüsünü de Tiber ırmağına atmağı, mallarına el koymağı, koyduğu kanunları kaldırmağı tasarlamışlardı ama konsul Marcus Antonius ile Atlılar Başı [1] Lepidus'tan korkup o işleri bıraktılar.

Kaynatası Lucius Piso'nun dileği üzerine, vasiyet mektubu Antonius'un evinde açılıp okundu; bunu geçen eylûl *idus*'unda Lavicum'daki köşkünde yazıp Vesta Kızlarının başkanına bırakmıştı. Quintus Tubero'nun anlattığına göre ilk konsulluğundan iç savaşın başlangıcına kadar kendine mirasçı olarak hep Ceius Pompeius'ı göstermiş, hattâ bu yolda yazılmış bir vasiyet mektubunu askerleri önünde okumuş. Ama son vasiyet mektubunda kızkardeşlerinin torunlarından üçünü mirasçı gösteriyordu. Bunlardan Caius Octavius'a malınının dörtte üçünü, Lucius Pinarius ile Quintus Pedius'a da kalan dörtte biri bırakıyordu. Balmumu levhanın [2] sonunda Caius Octavius'u kendine evlât edindiğini, adının da ona kalmasını istediğini söylüyordu. Ölmeden bir oğlu olursa ona atağlık [3] etsinler diye gösterdiği kimseler arasında, kendini öldürenlerden de birkaçı vardı; hattâ Decimus Brutus ikinci dereceden mirasçıları arasında idi. Tiber boyundaki bahçelerini kamuya veriyor, adam başına da üçer yüz *sestertius* [4] bırakıyordu.

Cenaze töreninin günü belli olunca Mars meydanında (kızı) Julia'nın mezarı yanına bir odun yığını yapılıp söylev kürsüsünün önüne de Venus Genetrix tapınağı örneğinde yaldızlı bir dua yeri kuruldu. İçine fildişinden bir yatak getirilip üzeri erguvan rengi sırmalı bir kumaşla örtüldü; baş ucuna da Caesar'ın öldürüldüğü gün giydiği kanlı elbiseler bir zaferi andırır gibi konuldu. Saçılacak armağan getirenlerin cenaze önünden geçmesine bir gün yetmiyeceği için o kimselerin sıra gözetmeden, istedikleri yoldan Mars Meydanı'na gelmelerine emir çıktı. Cenaze oyunlarında, gönüllerde Caesar için acı, ona kıyanlar için de kin uyandıracak, şiirler meselâ Pacuvius'un *Silâhların hükmü* adlı tragediasından alınmış: «Beni vursunlar diye kurtarmışım onları» mısraı, Attilius'un *Elektra*'sından da gene o mânada parçalar okundu. Cenaz töreninde söylenmesi gereken övgü yerine konsul Antonius, Senato'nun: «Caesar, insanlara da, tanrılara da gösterilecek her türlü saygıya hak kazanmıştır» diyen kararı ile Senato üyelerinden hepsinin ancak Caesar'ın hayatını korumak için içtikleri andı bir çığırtkana vererek okutturdu; kendisi o sözlere çok bir şey katmamıştı. Ölü yatağını meydana, söylevler kürsüsü önüne, devletin en yüksek hizmetlerinde bulunan, yahut bulunmuş olanlar taşıyıp

[1] Ölünceye kadar (kaydı hayat) diktatörlüğe getirilenlerin muavini olan *Magister equitum*.

[2] Yani vasiyet mektubu. «Demek ki Caesar da yurttaşlar arasında öyle büyük işlere geçmemiş olanlar gibi, vasiyetini balmumu ile kaplanmış bir levhaya yazmış. Henri Ailloud.»

[3] *Atağ*, türkçede «vasi» demektir.

[4] Romalılarda küçük bir para.

getirdiler. Ölünün yakılması için bazıları Iuppiter Capitolinus tapınağını, bazıları da Pompeius'un yaptırdığı senatoyu öne sürüyorlardı; ama birdenbire bellerinde birer hançer, ellerinde ikişer mızrak bulunan iki kişi, meşalelerle gelip ölüyü tutuşturdular, orada biriken halk da hemen kuru odun getirdi, yakındaki mahkemelerin kürsülerini, sıralarını taşıdı, hasılı eline ne geçtiyse hepsini oraya yığdı. Sonra çalgıcılarla oyuncular, onun zafer alaylarında olduğu gibi o gün de giydikleri elbiseleri yırtıp alevler içine attılar; onun ordularında hizmet etmiş emekli askerler, cenaze töreni için kuşandıkları silâhlarını alevler içine attılar; hattâ birçok kadınlar üzerlerindeki ziynetleri, çocuklarının nazarlıklarını, elbiselerini çıkarıp ateşe fırlattılar. Halkın duyduğu acının bu resmî gösterilerinden başka yabancı topluluklar da, ayrı ayrı her biri kendine göre, yas tuttular; hele yahudiler üst üste birkaç gece onun mezarı başında toplandılar.

Cenaze töreni biter bitmez halk, ellerine meşaleler alıp Brutus ile Cassius'un evlerine saldırdı; oralardan bin güçlükle uzaklaştırıldıktan sonra yolu üzerinde Helvius Cinna ile karşılaştı. Bir gün önce Caesar'ı kötüliyen şiddetli bir söylevden dolayı aradığı adaşı Cornelius Cinna sanarak öldürdü, kellesini bir mızrağa takıp dolaştırdı. Daha sonra meydana, Numidia mermerinden, hemen yirmi ayak yüksekliğinde yekpare bir sütun diktirip üzerine: «Yurdun babasına armağan» diye yazdırdı. O sütunun önünde saçılar sunmak, adaklar adamak, Caesar adına andiçerek bazı kavgaları orada sona erdirmek âdeti uzun yıllar sürdü.

Yakınlarından bazılarının sandıklarına göre Caesar daha yaşamak istemiyor, sıhhatinin bozulmasına aldırmıyormuş: dediklerine bakılırsa dince önbildirelere de, dostlarının öğütlerine de kulak asmaması bu yüzdenmiş. Bazı kimselerin dediğine göre, her zaman yanında yalın kılıç giden İspanyol askerlerini savması, Senato'nun son kararı ile Senato üyelerinin içtikleri anda tamamiyle güvendiği içinmiş; başkaları ise, hep ne olacağım diye düşünmektense her yandan tehdit eden kıyalarda [1] ölüp (kurtulmak) içinmiş. «Benim selâmetim benden çok devlete gerek; ben ne zamandır gücün de, ünün de yücesine erdim; ama bana bir şey olursa devlet, rahat etmek şöyle dursun, daha sıkıntı çeker, başına türlü iç savaşlar açılır» deyip durduğunu söylerler.

Ölümünün dilediği gibi bir ölüm olduğunu söylemekte hemen herkes tamamiyle birleşiyor. Bir gün Xénophon'da Cyrus'un son hastalığında cenaze töreni için birtakım emirler verdiğini okuyunca kendisinin böyle yavaş yavaş ölmekten tiksindiğini, birdenbire, çabucak bir ölüm istediğini söylemiş; öldürülmesinden bir akşam önce de, Marcus Lepidus'un sofrasında, en hoş ölüm acaba hangisidir diye söz açılmış, kendisi birdenbire, beklenilmedik ölümü en iyi bulduğu cevabını vermiş.

[1] Kıya = suikast.

Elli altı yaşında öldü; yalnız Senato üyeleri öyle karar verdiler diye değil, öyle olduğuna halk da ta içinden inandığı için tanrılar arasına girdi. Böyle tanrılaştırılmasından sonra onun şerefine, mirasçısı Augustus'un hazırlattığı ilk oyunlarda, her akşam on bir sularında doğan bir kuyruklu yıldız yedi gün üst üste parladı, herkes de bunu Caesar'ın ruhunun göklere ağması diye karşıladı; daima başı üzerinde bir yıldızla gösterilmesi bunun içindir. Onun öldürüldüğü Senatonun örülüp kapatılmasına, Mart İdus'una: «Ata öldüren gün» denilip bir daha Senatonun o gün toplanması yasak edilmesine karar verildi.

Caesar'ı öldürenlere gelince hemen hiçbiri kendisinden sonra üç yıl daha yaşıyamadı, hemen hiçbirinin ölümü tabiî olmadı. Hepsi de Senatodan ceza giyip kimi bir deniz kazasında, kimi bir savaşta, acılar, belâlar içinde öldüler; Caesar'ın canına kıydıkları kama ile kendi canlarına kıyanlar da oldu.

(De Vita Caesarum, Divus Iulius, LXXX—LXXXXIX.)

SUETONIUS

Tercüme eden: *Hamit DERELİ*
D. T. C. Fakültesi Doçentlerinden

DOCTOR FAUSTUS

SCENE III

A GROVE

Enter Faustus to conjure.

FAUSTUS. — Now that the gloomy shadow of the earth,
Longing to view Orion's drizzling look,
Leaps from th' antarctic world unto the sky,
And dims the' welkin with her pitchy breath,
Faustus, begin thine incantations,
And try if devils will obey thy hest,
Seeing thou hast pray'd and sacrific'd to them.
Within this circle is Jehovah's name,
Forward and backward anagrammatiz'd.
The breviated names of holy saints,
Figures of every adjunct to the heavens,
And characters of signs and erring stars,
By which the spirits are enforc'd to rise:
Then fear not, Faustus, but be resolute,
And try the uttermost magic can perform. —

Sint mihi Acherontis propitii! Valeat numen triplex Jehovae! Ignei, aerii, aquatani spiritus, salvete! Orientis princeps Belzebub, inferni ardentis monarcha, et Demogorgon, propitiamus vos, ut appareat et surgat Mephistophilis, quod tumeraris per Jehovam, Gehennam, et consecratam aquam quam spargo, signumque crucis quod nunc facio, et per vota nostra, ipse nunc surgat nobis dicatus Mephistophilis!

Enter Mephistophilis.

I charge thee to return, and change thy shape;
Thou art too ugly to attend on me:
Go, and return an old Fransiscan friar;
That holy shape becomes a devil best.

Exit Mephistophilis.

DOKTOR FAUSTUS

Christopher Marlowe *(1564—1593). Kuvvetli bir şairdir; serseri bir hayat geçirmiştir; birkaç şiir ve tragedia bırakmıştır. En mühim tragedialarıTamburlaine'le (Timurlenk)* Doktor Faustus'*tur.* Tamburlaine'*de madde dünyasını,* Doktor Faustus'*ta da iç dünyayı mevzu olarak almıştır. Bütün tragedialarında dram tekniğinin zayıflığına karşılık kuvvetli bir şiir vardır. Otuzuna varmadan bir meyhanede bıçaklanarak ölen Marlowe İngilizlerin en büyük dramcılarından olabilirdi.*

En çok Gœthe'nin eseri ile tanıdığımız Faust efsanesi, orta çağ hıristiyan âleminin efsanelerindendir. Marlowe asıl efsaneye bağlı kalarak sonunda Faustus'u öldürür. İki sahnesini verdiğimiz bu tercümenin tamamı bu yıl Maarif Vekilliği klâsik eserleri arasında çıkacaktır.

SAHNE III

BIR KORU

Faustus büyü yapmağa gelir.

FAUSTUS.— Orion'un [1] yaş yüzünü görmeğe can atan toprağın karanlık gölgeleri, güney ülkesinden göklere yayılıyor, kara nefesleriyle asumanı buğuluyor; haydi Faustus, artık büyülerine başla; bak bakalım, şeytanlar emirlerini dinliyecekler mi? Onlara o kadar yalvardın, o kadar saçılar saçtın! Bu dayirenin içinde Yahova'nın sağdan soldan harfleri değiştirilerek yazılmış adı var, mukaddes azizlerin kısaltılmış adları, göğün bütün belirtilerinin şekilleri, zayiçenin, gezegenlerin [2] bütün işaretleri, cinleri [3] görünmeğe mecbur eden her şey var... Onun için korkma, Faustus, azimli ol, sihrin başarabileceği en büyük şeyleri dene.- *Sint mihi Acherontis propitii! Valeat numen triplex Jehovae! Ignei, aerii, aquatani spiritus, salvete! Orientis princeps Belzebub, inferni ardentis monarcha, et Demogorgon, propitiamus vos, ut appareat et surg t Mephistophilis, quod tumeraris: per Jehovam, Gehennam, et consecratam aquam quam spargo, signumque crucis quod nunc facio, et per vota nostra, ipse nunc surgat nobis dicatus Mephistophilis!* [4].

Mephistophilis girer.

FAUSTUS. — Emrediyorum sana, git kıyafetini değiştir; bu çirkin kılıkla bana hizmet edemezsin. Haydi çekil; ihtiyar bir Fransızken papazlı ol da öyle gel... Şeytana en yakışanı işte o mübarek kıyafettir. (*Mephistophilis çıkar*)

---

[1] Efsaneye göre Diana'nın Takımyıldız haline soktuğu, ünlü güzellikte dev, avcı.

[2] *Gezegen:* seyyare.

[3] «Cin» kelimesini burada «ervah-i habîse» demek olan «spirits» karşılığı olarak kullanıyoruz.

[4] Akheron Tanrıları bana müsait olsun! Yahova'nın üçlük tanrılığı üstün gelsin! Selâm size, ateş, hava, su ruhları! Doğu hükümdarı, yanan cehennem hükümdarı Belzebub, Demogrogon, size yalvarıyoruz, lütfedin, Mephistophilis çıksın, gözüksün! Yahova, Cehennem adına serptiğim şu mukaddes su, yaptığım şu haç ve dualarımız aşkına, çağırdığımız Mephistophilis çıksın, gözüksün!

I see there is virtue in my heavenly words:
Who would not be proficient in this art?
How pliant is this Mephistophilis,
Full of obedience and humility!
Such is the force of magic and my spells:
Now, Faustus, thou art conjuror laureat,
That canst command great Mephistophilis:
Quin regis Mephistophilis fratris imagine.

Re-enter Mephistophilis like a Fransiscan friar.

MEPHISTOPHILIS. Now, Faustus, what wouldst thou have me to do?
FAUST. — I charge thee wait upon me whilst I live,
To do whatever Faustus shall command,
Be it to make the moon drop from her sphere,
Or th' ocean to overwhelm the world.
MEPH. — I am a servant to great Lucifer,
And may not follow thee without his leave:
No more than he commands must we perform.
FAUST. — Did not he charge thee to appear to me?
MEPH. — No I came hither of mine own accord.
FAUST. — Did not my conjuring speeches raise thee? speak.
MEPH. — That was the cause, but yet *per accidens;*
For, when we hear one rack the name of God,
Abjure the Scriptures and his Saviour Christ,
We fly, in hope to get his glorious soul;
Nor will we come, unless he use such means
Whereby he is in danger to be damn'd;
Therefore the shortest cut for conjuring
Is stoutly to abjure the Trinity,
And pray devoutly to the prince of hell.
FAUST. — So Faustus hath
Already done; and holds this principle,
There is no chief but only Belzebub;
To whom Faustus doth dedicate himself.
This word «damnation» terrifies not him,
For he confounds hell in Elysium:
His ghost be with the old philosophers!
But, leaving these vain trifles of men's souls,
Tell me what is that Lucifer thy lord?
MEPH. — Arch-regent and commander of all spirits.

Görüyorum, büyülerimde büyük bir kuvvet var. Bu bilimde usta olmayı da kim istemez? Şu Mephistophilis ne uysal, ne söz dinler, ne alçak gönüllü! Sihrin, büyülerimin kuvvetidir işte bu: Faustus, artık sihirbazların şahı oldun, o büyük Mephistophilis'e emrediyorsun: *Quin regis Mephistophilis fratris imagine.* [1]

Mephistophilis bir Fransizken papazı kiyafetinde girer.

MEPHİS. — Söyle Faustus, ne istiyorsan yapayım.

FAUSTUS. — Ben yaşadıkça bana hizmet edecek, Faustus ne emrederse yapacaksın: ayı dayiresinden çek, düşür, bütün dünyayı denizlere boğ dese bile.

MEPHİS. — Ben yüce Lucifer'in [2]emrindeyim, izni olmazsa senin istediğini yapamam: biz onun buyrukları dışına çıkamayız.

FAUSTUS. — Böyle bana görünmeni o emretmedi mi?

MEPHİS. — Yoo, buraya kendi isteğimle geldim.

FAUSTUS. — Seni böyle kaldıran, buralara getiren benim büyülerim değil mi, söyle

MEPHİS. — Öyle; ama dolayısile. Biri Tanrının adına eziyet eder, kurtarıcısı İsa'yı, Mukaddes Kitabı inkâra kalkarsa biz onun ulu ruhunu elde ederiz ümidiyle uçar geliriz. Şu da var: bizi çağıran cehenneme gitmek tehlikesinde olmalıdır; yoksa yerimizden kımıldamayız bile. Bizi çağırmak için de en kısa yol Üçlüğü [3] inkâr etmek, büyük bir bağlılıkla cehennem hükümdarına tapmaktır.

FAUSTUS. — Faustus bunları çoktan yaptı!... Kendini tamamiyle verdiği Belzebub'dan [4] başka bir baş olmadığını da çoktan kabul etti. O «cehennemlik» sözü Faustus'u korkutmuyor; onun için cennet, cehennem hep bir: varsın ruhu o eski filozoflara kavuşsun! Ama haydi, insanların ruhu üzerine şu boş konuşmayı bırakalım da, sen bana, senin efendin Lucifer kimdir, onu söyle.

MEPHİS. — Bütün cinlerin âmiri, başı.

---

[1] Gerçekten senin de kardeşin Mephistophilis gibi kudretin var.
[2] Hıristiyanlarda İblis'in adı.
[3] Üçlük: Teslis, yani Hıristiyanlara göre Allah'ın üç tecellisi: Baba, oğul, Kutsal Ruh (Ruh-ül-kuds).
[4] *İncil*'de, habis ruhların başı sayılan bir şeytan.

FAUST. — Was not that Lucifer an angel once?
MEPH. — Yes, Faustus, and most dearly lov'd of God.
FAUST. — How comes it, then, that he is prince of devils?
MEPH. — O, by aspiring pride and insolence;
For which God threw him from the face of heaven.
FAUST. — And what are you that live with Lucifer?
MEPH. — Unhappy spirits that fell with Lucifer?
Conspir'd against our God with Lucifer,
And are for ever damn'd with Lucifer.
FAUST. — Where are you damn'd?
MEPH. — In hell.
FAUST. — How comes it, then, thou art out of hell?
MEPH. — Why, this is hell, nor am I out it:
Think'st thou that I, who saw the face of God,
And tasted the eternal joys of heaven,
Am not tormented with ten thousand hells,
In being deprived of everlasting bliss?
O, Faustus, leave these frivolous demands,
Which strike a terror to my fainting soul!
FAUST. — What, is great Mephistophilis so passionate
For being deprived of the joys of heaven?
Learn thou of Faustus manly fortitude,
And scorn those joys thou never shalt possess.
Go bear these tidings to great Lucifer:
Seeing Faustus hath incurr'd eternal death
By desp'rate thoughts against Jove's deity,
Say, he surrenders up to him his soul,
So he will spare him four and twenty years,
Letting him live in all voluptuousness;
Having thee ever to attend on me,
To give me whatsoever I shall ask,
To tell me whatsoever I demand,
To slay mine enemies, and aid my friends,
And always be obedient to my will.
Go and return to mighty Lucifer,
And meet me in my study at midnight,
And then resolve me of thy master's mind.
MEPH.— I will, Faustus.

Exit.

FAUST. — Had I as many souls as there be stars,

FAUSTUS. — Lucifer bir zamanlar melek değil miydi?

MEPHİS. — Evet, Faustus, hem de Tanrının en çok sevdiği melek.

FAUSTUS. — Peki, nasıl olmuş da şimdi şeytanların sultanı olmuş?

MEPHİS. — Hep artıp giden kibri, küstahlığı yüzünden Tanrı onu göklerden kovdu, attı.

FAUSTUS. — Ya siz? Lucifer'le yaşıyan sizler kimsiniz?

MEPHİS. — Lucifer'le beraber düşen, Lucifer'le beraber Tanrımıza ayak diriyen, Lucifer'le beraber sonsuz lânete gömülen bahtsız ruhlar.

FAUSTUS. — Lânete gömülen mi? Nerede?

MEPHİS. — Cehennemde.

FAUSTUS. — Peki, nasıl oluyor da şimdi cehennemde değilsin?

MEPHİS. — Cehennemdeyim, Faustus, cehennemde... Burası da benim için cehennem... Ben, Tanrının yüzünü görmüş, cennetin o hiç tükenmiyecek sevincini tatmış olan ben, sonsuz saadetten mahrum olmakla bin cehennem azabı çekmiyor muyum sanırsın? Ah! Faustus, titriyen yüreğime dehşet salan o boş sorularını bırak.

FAUSTUS. — Ne! Cennetin saadetinden mahrum oldum diye Mephistophilis böyle acı mı duyuyor? Öyleyse, Mephistophilis, erkekçe cesaret nedir, Faustus'tan öğren; artık hiç elde edemiyeceğin saadete de tenezzül etme. Git, ulu Lucifer'e haberi ver: Faustus ölçüsüz düşünceleriyle Tanrıya karşı gelip kendini sonsuz ölüme mahkûm etti, ruhunu Lucifer'e sunuyor. Karşılık olarak yirmi dört yıl bağışlamasını, tam bir haz içinde yaşatmasını istiyor; seni de hep hizmetimde bulunduracak; ne istersem verecek, ne sorarsam söyliyeceksin; düşmanlarımı öldürecek, dostlarıma yardım edeceksin; hep arzularıma boyun eğeceksin... Haydi, git kudretli Lucifer'e; gece yarısı çalışma odamda beni bulur, efendin ne diyor, söylersin.

MEPHİS. — Baş üstüne, Faustus.

Çıkar.

FAUSTUS. — Gökteki yıldızlar sayısınca ruhum olsaydı, gene hepsini şu Mephistophilis'e verirdim: o beni dünyanın sultanı edecek. Esen yelden

I'd give them all for Mephistophilis.
By him I'll be great emp'ror of the world,
And make a bridge through the moving air,
To pass the ocean with a band of men;
I'll join the hills that bind the Afric shore,
And make that country continent to Spain,
And both contributary to my crown;
The Emp'ror shall not live but by my leave,
Nor any potentate of Germany.
Now that I have obtain'd what I desir'd,
I'll live in speculation of this art,
Till Mephistophilis return again.

Scene XIV. A room in the house of Faustus.
Enter Faustus, with scholars.

FAUST. — Ah, gentlemen!

FIRST SCHOL. — What ails Faustus?

FAUST. — Ah, my sweet chamber-fellow, had I lived with thee, then had I lived still! But now I die eternally. Look, comes he not? comes he not?

SEC. SCHOL. — What means Faustus?

THIRD SCHOL. — Belike he is grown into some sickness by being over - solitary.

FIRST SCHOL. — If it be so, we'll have physicians to cure him. 'Tis but a surfeit; never fear, man.

FAUST. — A surfeit of deadly sin, that hath damned both body and soul.

SEC. SCHOL. — Yet, Faustus, look up to heaven; remember God's mercies are infinite.

FAUST. — But Faustus' offence can ne'er be pardoned: the serpent that tempted Eve may be saved, but not Faustus. Ah, gentlemen, hear me with patience, and tremble not at my speeches! Though my heart pants and quivers to remember that I have been a student here these thirty years, O, would I had never seen Wittenberg, never read book! and what wonders I have done, all Germany can witness, yea, all the world; for wich Faustus that lost both Germany and the world, yea, heaven itself, heaven, the seat of God, the throne of the blessed, the kingdom of joy; and must remain in hell for ever, hell, ah, hell, for ever! Sweet friends, what shall become of Faustus, being in hell for ever?

THIRD SCHOL. — Yet, Faustus, call on God.

köprüler kurup okyanusları ordularla aşacağım; Afrika kıyılarını çeviren tepeleri birleştirecek Afrika'yı İspanya'ya, her iki ülkeyi de tacıma bağlıyacağım; İmparator da, Alamanya'da her hükümdar da ancak benim iznim olursa yaşıyabilecek... Madem artık istediğimi elde edebiliyorum, gideyim, Mephistophilis gelinceye kadar şu bilimin incelikleri üzerinde düşüneyim.

SAHNE XIV

FAUSTUS'UN EVİNDE BİR ODA.

Faustus medreselilerle girer.

FAUSTUS. — Ah, efendiler!

I. MEDRESELİ. — Faustus'un nesi var?

FAUSTUS. — Ah, benim sevgili oda arkadaşım, seninle kalmış olsaydım, daha yaşıyacaktım! Ama şimdi bir daha dirilmesi olmıyan bir ölümle ölüyorum. Bak, geliyor, geliyor, değil mi?

2. MEDRESELİ. — Faustus ne demek istiyor?

3. MEDRESELİ. — Yalnız yaşıya yaşıya belki de bir illete tutlmuştur.

I. MEDRESELİ. — Öyleyse, hekim getirelim de iyi etsin.—Hazımsızlık, Faustus, korkulacak bir şey değil.

FAUSTUS. — Evet, öldürücü günahlarımın verdiği hazımsızlık... bedeni de, ruhu da, lânete sürükliyen hazımsızlık...

2. MEDRESELİ. — Gönlünü Tanrıya bağla, Faustus; bilirsin, rahmetine son yoktur.

FAUSTUS. — Ama Faustus'un suçu, bağışlanacak suç değil! Havva'yı kandıran yılan kurtulabilir, Faustus kurtulamaz... Ah, efendiler! beni sabırla dinleyin, söyliyeceklerimden ürkmeyin! Burada otuz yıldır çalıştığımı düşünüyorum da gönlümü tatlı bir ürperme sarıyor, ama keşke Wittenberg'i görmeseydim, bir kitap bile açmasaydım! gösterdiğim mucizelere bütün Alamanya, bütün dünya şahit... Fakat, Faustus bu yüzden bütün Alamanya'yı, bütün dünyayı, ah, cenneti, evet... Tanrının yeri, saadete kavuşmışların tahtı, saadet ülkesi cenneti kaybetti... Cehennemden bir daha çıkmak yok onun için... evet, cehennemde... bir daha çıkmamak üzere... Sevgili dostlarım, öyle hep, hep cehennemde... ne olacak Faustus'un hali?

3. MEDRESELİ. — Yalvar Tanrıya, Faustus.

FAUST. — On God, whom Faustus hath abjured! on God. whom Faustus hath blasphemed? - Ah. my God, I would weep! but the devil draws in my tears. Gush forth blood, instead of tears! yes, life and soul— O, he stays my tongue! I would lift up my hands; but ses, they hold them, they hold them!

ALL. — Who, Faustus?

FAUST. — Lucifer and Mephistophilis. Ah, gentlemen, I gave them my soul for my cunning!

ALL. — God forbid!

FAUST. — God forbade it, indeed; but Faustus hath done it: for vain pleasure of twenty four years hath Faustus lost eternal joy and felicity. I writ them a bill with mine own blood: the date is expired; the time will come, and he will fetch me.

FIRST SCHOL. — Why did not Faustus tell us of this before, that divines might have prayed for thee?

FAUST. — Oft have I thought to have done so; but the devil threatened to tear me in pieces if I named God, to fetch both body and soul if I once gave ear to divinity: and now 'tis too late. Gentlemen, away, lest you perish with me.

SEC. SCHOL. — O. what shall we do to save Faustus?

FAUST. — Talk not of me, but save yourselves, and depart.

THIRD SCHOL. — God will strengthen me; I will stay with Faustus.

FIRST SCHOL. — Tempt not God, sweet friend; but let us into the next room, and there pray for him.

FAUST. — Ay, pray for me, pray for me; and what noise soever ye hear, come not unto me, for nothing can rescue me.

SEC.SCHOL. —Pray thou, and we will pray that God may have mercy upon thee.

FAUST. Gentlemen, farewell: if I live till morning, I'll visit you; if not, Faustus is gone to hell.

ALL. — Faustus, farewell.

Exeunt Scholars. The clock strikes eleven.

FAUST. — Ah, Faustus,
Now hast thou but one bare hour to live,
And then thou must be damn'd perpetually!
Stand still, you ever-moving spheres of heaven,
That time may cease, and midnight never come;
Fair Nature's eye, rise, rise again, and make

FAUSTUS. — Tanrı'ya mı? Faustus'un bıraktığı, Faustus'un küfrettiği Tanrı'ya mı? Ah, Tanrım! Ağlamak istiyorum, şeytan yaşlarımı tutuyor. Ak benim kanım, ak! göz yaşlarım akmıyor, bari sen ak! Siz, canım, ruhum, siz akın... Ah, dilimi tutuyor! Ellerimi kaldırmak istiyorum; bakın, tutuyorlar, tutuyorlar...

MEDRESELİLER. — Kim, Faustus?

FAUSTUS. — Lucifer'le Mephistophilis... Bilimi elde etmek için, ben, ruhumu onlara sattım.

MEDRESELİLER. — Tanrı korusun!

FAUSTUS. — Korudu! ama Faustus ruhunu sattı. Yirmi dört yıl zevk edeyim, safa süreyim diye : sonsuz sevinçten, tükenmez saadetten oldu. Onlara, kendi kanımla bir senet yazıp verdim: günü geldi; saati de yaklaştı, nerdeyse gelip götürecekler beni.

I. MEDRESELİ. — Niçin daha önce söylemedin, Faustus? Rahipler senin için dualar ederdi.

FAUSTUS. — Çok kere söyliyeyim dedim, şeytan komadı, Tanrı adını ağzına alırsan seni parça parça ederim, Tanrı sözüne kulak verirsen bedenini, ruhunu alıp götürürüm, diye beni korkuttu. Şimdi de çok geç artık. Efendiler, haydi gidin, yoksa benimle siz de mahvolursunuz.

2. MEDRESELİ. — Ne yapsak da Faustus'u kurtarsak?

FAUSTUS. — Beni artık düşünmeyin, kendinizi kurtarın, gidin..

3. MEDRESELİ. — Tanrı bana kuvvet verir : ben Faustus'la kalacağım.

1. MEDRESELİ. — Tanrının gücüne gider, benim sevgili dostum. Gelin, yandaki odaya gidelim, Faustus için dua edelim.

FAUSTUS. — Evet dua edin, benim için dua edin... Bir gürültü işitirseniz, içeri gelmeyin, artık beni bir şey kurtaramaz.

2. MEDRESELİ. — Sen de dua et, Faustus, biz de dua edeceğiz. Tanrı sana acısın !

FAUSTUS. — Efendiler, elveda ! Sabaha kadar yaşarsam, gelip sizi görürüm; gelmezsem, bilin ki Faustus cehenneme gitmiştir.

MEDRESELİLER. — Elveda, Faustus.

Medreseliler çıkar. Saat on biri vurur.

FAUSTUS, — Ah Faustus, bir saatin kaldı ancak; sonra, sonu gelmez lânete gömüleceksin ! Durun, ey göğün hep dönen küreleri ! durun da va-

Perpetual day; or let this hour be but,
A year, a month, a week, a natural day,
That Faustus may repent and save his soul!
O lente, lente currite, noctis equi!
The stars move still, time runs, the clock will strike,
The devil will come, and Faustus must be damn'd.
O, I'll leap up to my God! - Who pulls me down? -
See, see, where Christ's blood streams in the firmament!
One drop would save my soul, half a drop: ah, my Christ! -
Ah, rend not my heart for naming of my Chirst!
Yet will I call on him: O, spare me, Lucifer! -
Where is it now?'tis gone: and see, where God
Stretcheth out his arm, and bends his ireful brows!
Mountains and hills, come, come, and fall on me,
And hide me from the heavy wrath of God!
No, no!
Then will I headlong run into the earth:
Earth gape! O, no, it will not harbour me!
You stars that reign'd at my nativity,
Whose influence hath alloted death and hell,
Now draw up Faustus, like a foggy mist,
Into the entrails of yon lab'ring clouds,
That, when you vomit forth into the air,
My limbs may issue from your smoky mouths,
So that my soul may but ascend to heaven!

The clock strikes the half hour.

Ah, half the hour is past! 'twill all be past anon.
O God,
If thou wilt not have mercy on my soul,
Yet for Christ's sake, whose blood hath ransom'd me
Impose some end to my incessant pain;
Let Faustus live in hell a thousand years,
A hundred thousand, and at last be sav'd!
O, no end is limited to damned souls!
Why wert thou not a creature wanting soul?
Or why is this immortal that thou hast?
Ah, Pythagoras' metempsychosis, were that true,
This soul should fly from me, and I be chang'd
Unto some brutish beast! all beasts are happy,

kit de dursun, gece yarısı gelme bilmesin. Çık, tabiatın güzel nuru, çık! her tarafı bir daha sonu gelmiyecek ışıklar kaplasın, yahut, şu saat, ne olur, bir yıl, bir ay, bir hafta, tam bir gün olsun... Faustus nedamet getirsin, ruhunu kurtarsın ! *o lente, lente currite, noctis equi!* [1] Ama, hayır, yıldızlar durmadan yürüyor, zaman akıyor, saat da vuracak, şeytan gelecek, Faustus da cehenneme gömülecek. İçimde Tanrıma doğru bir hız var; kimdir beni aşağıya çeken? Bak, bak... İsa'nın kanı gökte nasıl akıyor. Bir damlası, yok, yarım damlası ruhumu kurtarır? Tanrım!(*Acizle bağırır.*) Hııı, Tanrı adını ettim diye kalbimi parçalama! Ama gene ona yalvaracağım. Ah! Lucifer acı bana! Nerede o kan şimdi? Kayboldu. Bak, Tanrı nasıl kolunu uzatmış, kaşlarını hiddetle nasıl çatmış! Dağlar, tepeler, gelin, gelin, yığılın üstüme, Tanrının ağır gazabından saklayın beni... Kımıldamıyorlar bile! Öyleyse kendimi boylu boyumca toprağa gömeyim. Açıl, toprak! Yok... beni o da istemiyor, ona da sığınamıyorum! Siz, ey yıldızlar, doğuşuma hâkim olan, tesirinizle bana ölümü, cehennemi nasibeden yıldızlar, dumanlı bir sis gibi kaldırın beni, şu fırtınalar anası bulutların böğrüne gizleyin; sonra, o duman saçan ağzınızla kolumu, bacağımı, her yerimi havalara dağıtın da ruhum için cennete girmekten başka bir çare kalmasın!

Saat on bir buçuğu vurur.

Ah, saatın yarısı geçti... birazdan hepsi geçecek. Tanrım! ruhuma merhamet etmiyeceksen, bari, İsa aşkına, kanının beni kurtardığı İsa aşkına, bitip tükenmez acılarımın bir sonu olsun; bırak Faustus cehennemde bin yıl, yüz bin yıl kalsın; ama sonunda selâmete ersin. Ah! cehennemlik ruhlar için son var mıdır ki! Faustus, sen niçin ruhsuz yaratılmadın? yahut, bu sendeki ruh neden ölümsüz? Ah! Pythagoras'ın dediği gibi ruhlar kalıp değiştiriyorsa, benim ruhum da çıkıp gider, ben de hissiz bir hayvan olurdum... Şu hayvanlar, ne bahtlıdır! Öldüler mi, ruhları unsurlar içinde dağılır, gider. Ama benimki cehennemde bitmez, sonu gelmez acılar çekecek... Lânet olsun beni dünyaya getirenlere, lânet olsun... Yok, Faustus, sen kendine lânet et, Lucifer'e lânet et, seni cennetin saadetinden mahrum eden Lucifer'e.

[1] Ah! Yavaş koşun, yavaş.. Ey gece küheylanları!

For, when they die,
Their souls are soon dissolv'd in elements;
But mine must live still to be plagu'd in hell.
Curs'd be the parents that engender'd me!
No, Faustus, curse thyself, curse Lucifer
That hath depriv'd thee of the joys of heaven.

The clock strikes twelve.

O, it strikes, it strikes! Now, body, turn to air,
Or Lucifer will bear thee quick to hell!

Thunder and lightning.

O soul, be chang'd into little water-drops,
And fall into the ocean, ne'er be found!

Enter devils.

My God, my God, look not so fierce on me!
Adders and serpents, let me breathe a while!
Ugly hell, gape not! come not, Lucifer!
I'll burn my books! Ah, Mephistophilis!

Exeunt devils with Faustus.
Enter Chorus.

CHOR. Cut is the branch that might have grown full straight,
And burned is Apollo's laurel-bough,
That sometime grew within this learned man.
Faustus is gone: regard his hellish fall,
Whose fiendful fortune may exhort the wise,
Only to wonder at unlawful things,
Whose deepness doth entice such forward wits
To practice more than heavenly power permits.

Christopher MARLOWE

Saat on ikiyi vurur.

İşte çalıyor, çalıyor... Haydi, bedenim, değiş de hava ol! yoksa Lucifer seni alır, hemen cehenneme götürür!

Gök gürler, şimşekler çakar.

Ruhum, bir damla su ol da dökül okyanuslara, bulunma bir daha!

Şeytanlar girer.

Tanrım, Tanrım, bana öyle gazapla bakma! Yılanlar, engerekler, bırakın biraz nefes alayım! İğrenç cehennem, açma ağzını öyle! Gelme Lucifer, gelme! yakacağım bütün kitaplarımı! Ah! Mephistophilis!

Şeytanlar Faustus'u alıp çıkarlar.
Koro girer.

KORO. — Dosdoğru büyüyebilecek dal, artık kırıldı; bu bilgin adamın içinde Apollon'un bir zamanlar yeşeren o defne dalları da soldu gitti. Faustus artık öldü: Cehennme düşüşüne bir bakın; akıllı olanlar onun şeytanlarla yoğurulmuş talihinden ibret alsınlar da yasak şeylere ancak uzaktan baksınlar; çünkü o şeyler o kadar derindir ki, böyle ileri zekâları Tanrı kuvvetinin izin verdiğinden fazlasını yapmağa sürükler.

Tercüme eden: *İrfan ŞAHİNBAŞ*
D. T. C. Fakültesi Doçentlerinden

IDEEN ZUR PHILOSOPHIE DER GESCHICHTE DER MENSCHHEIT

Was ist das Hauptgesetz, das wir bei allen grossen Erscheinungen der Geschichte bemerkten? Mich dünkt, dieses: dass allenthalben auf unserer Erde werde, was auf ihr werden kann, teils nach Lage und Bedürfnis des Orts, teils nach Umständen und Gelegenheiten der Zeit, teils nach dem angebornen oder sich erzeugenden Charakter der Völker. Setzet lebendige Menschenkräfte in bestimmte Verhältnisse ihres Orts und Zeitmasses auf der Erde, und es ereignen sich alle Veränderungen der Menschengeschichte. Hier kristallisieren sich Reiche und Staaten, dort lösen sie sich auf und gewinnen andre Gestalten; hier wird aus einer Nomadenhorde ein Babylon, dort aus einem bedrängten Ufervolk ein Tyrus; hier bildet in Afrika sich ein Ägypten, dort in der Wüste Arabiens ein Judenstaat, und das alles in einer Weltgegend, in nachbarlicher Nähe gegeneinander. Nur Zeiten, nur Örter und Nationalcharaktere, kurz das ganze Zusammenwirken lebendiger Kräfte in ihrer bestimmtesten Individualität entscheidet, wie über alle Erzeugungen der Natur, so über alle Ereignisse im Menschenreiche. Lasset uns dies herrschende Gesetz der Schöpfung in das Licht stellen, das ihm gebühret.

1. Lebendige Menschenkräfte sind die Triebfeder der Menschengeschichte; und da der Mensch seinen Ursprung von und in einem Geschlecht nimmt, so wird hiemit schon seine Bildung, Erziehung und Denkart genetisch. Daher jene sonderbaren Nationalcharaktere, die, den ältesten Völkern so tief eingeprägt, sich in allen ihren Wirkungen auf der Erde unverkennbar zeichnen. Wie eine Quelle von dem Boden, auf dem sie sich sammelte, Bestandteile, Wirkungskräfte und Geschmack annimmt, so entsprang der alte Charakter der Völker aus Geschlechtszügen, der Himmelsgegend, der Lebensart und Erziehung, aus den frühen Geschäften und Taten, die diesem Volk eigen wurden. Tief drangen die Sitten der Väter ein und wurden des Geschlechtes inniges Vorbild. Eine Probe davon möge die Denkart der Juden sein, die uns aus ihren Büchern und Beispielen am meisten bekannt ist: im Lande der Väter wie in der Mitte andrer Nationen blieben sie, was sie waren, und sind sogar in der Vermischung mit andern Völkern einige Geschlechter hinab kenntlich. Mit allen Völkern des Altertums, Ägyptern, Sinesen, Arabern, Hindus usw. war es und ist's ein Gleiches. Je eingeschlossener sie lebten, ja oft je mehr sie bedrängt wurden, desto fester ward ihr Cha

İNSANLIK TARİHİNİN FELSEFESİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Tarihin bütün büyük olaylarının bize gösterdiği başlıca kanun nedir? Bana öyle geliyor ki bu kanun şudur: Dünyamızın her yerinde, olabilecek olan her şey, bazen bulunduğu yerin neresi olduğuna ve o yerin ihtiyaçlarına, bazen zamanın şartlariyle zamanın verdiği fırsatlara, bazen de budunların doğuşta var olan yahut kendi kendini yaratan karakterine göre, olmaktadır. Canlı insan kuvvetlerini dünya üzerinde, birtakım belirli zaman ve yer şartları içine koyunuz, insan tarihinin her türlü değişikliklerini elde edersiniz; bir yerde devletler, imparatorluklar belirir, başka bir yerde bu gibi varlıklar çözülüp başka başka kılıklara girer; burada, bir göçebe sürüsünden Babil çıkar; ötede sıkışık duruma düşürülmüş bir deniz kıyısı budunu, bir Tyrus (Sur) olur; Afrikada bir Mısır kurulur; ötede Arabistan çölünde de bir Yahudi devleti. Bütün bunlar, dünyanın bir köşesinde, biribirine komşu yerlerde olur. Yalnız zaman, yer ve budun karakterleri, kısaca, canlı kuvvetlerin en kesin kişisellikleridir ki hep bir arada işlemekle, tabiatın yarattığı her şeyde olduğu gibi, insanlar acununun her türlü oluşuna da sebep olurlar. Yaradılışın bu hâkim kanununu, lâyık olduğu ışığın altında tutalım.

1. Canlı insan kuvvetleri, insan tarihinin devitkenleridirler[1]. İnsanın kökü *bir* nesilden geldiğinden, *bir* neslin içinde bulunduğundan, yetişmesi, terbiyesi, düşünüşü de genetik olacaktır. En eski budunlara bile damgasını bu kadar derin vurmuş olan, yeryüzünde gördüğümüz bütün etkileriyle[2] kendini açıkça belli eden o garip ulusal karakterler işte bundan gelir. Nasıl bir pınar, toplandığı yerden suyunda bulunan şeyleri, etki kuvvetlerini, tadını alırsa, ulusların eski karakteri de, nesillerin özelliklerinden, oturdukları dünya bölgesinden, yaşayış ve terbiyeden, önceleri görülmüş ve budunun malı olmuş işlerden, eylemlerden doğar. Babaların âdetleri derince nüfuz etmiş, neslin içten örneği olmuştur. Yahudilerin — kitapları, hikâyeleri sayesinde en iyi tanıdığımız — düşünüşleri, bunun için bize bir misal verebilir: Yahudiler, babalarının yurdunda da, başka ulusların ortasında da, ne idiyseler öyle kalmışlardır; başka budunlarla karıştıkları vakit de birkaç nesil boyunca kendilerini belli ederler. Eski çağın bütün budunları: Mısırlılar, Çinliler, Araplar, Hintliler.... hep böyle olagelmişlerdir. Ne kadar toplu, hattâ nekadar sıkışık

[1] *Devitken:* muharrik
[2] *Etki:* tesir.

rakter, so dass, wenn jede dieser Nationen auf ihrer Stelle geblieben wäre, man die Erde als einen Garten ansehen könnte, wo hier diese, dort jene menschliche Nationalpflanze in ihrer eignen Bildung und Natur blühet, wo hier diese, dort jene Tiergattung, jede nach ihrem Triebe und Charakter ihr Geschäft treibet.

Da aber die Menschen keine festgewurzelten Pflanzen sind, so konnten und mussten sie mit der Zeit, oft durch harte Zufälle des Hungers, Erdbebens, Krieges usw., ihren Ort verändern und bauten sich in einer andern Gegend mehr oder minder anders an. Denn wenn sie gleich mit einer Hartnäckigkeit, die fast dem Instinkt der Tiere gleichet, bei den Sitten ihrer Väter blieben und ihre neuen Berge, Flüsse, Städte und Einrichtungen auch sogar mit Namen ihres Urlandes benannten, so war doch bei einer grossen Veränderung der Luft und des Bodens ein ewiges Einerlei in allem nicht möglich. Hier also kam das verpflanzte Volk darauf, sich selbst ein Wespennest oder einen Ameishaufen zu bauen nach seiner Weise. Der Bau ward aus Ideen des Urlandes und ihres neuen Landes zusammengesetzt, und meistens heisst diese Einrichtung die jugendliche Blüte der Völker. So richteten sich die vom Roten Meere gewichenen Phönizier an der mittelländischen Küste ein; so wollte Moses die Israeliten einrichten; so ist's mit mehreren Völkern Asiens gewesen; denn fast jede Nation der Erde ist früher oder später, länger oder kürzer, wenigstens einmal gewandert. Leicht zu erachten ist's, dass es hiebei sehr auf die Zeit ankam, wenn diese Wanderung geschah, auf die Umstände, die solche bewirkten, auf die Länge des Weges, die Art von Kultur, mit der das Volk ausging, die Übereinstimmung oder Misshelligkeit, die es in seinem neuen Lande antraf usw. Auch bei unvermischten Völkern wird daher die historische Rechnung bloss schon aus geographisch-politischen Gründen so verwickelt, dass es einen hypothesenfreien Geist erfodert, den Faden nicht zu verlieren. Am meisten verliert man ihn, wenn man irgend einen Stamm der Völker zum Liebling annimmt und, was nicht er ist, verachtet. Der Geschichtschreiber der Menschheit muss, wie der Schöpfer unsres Geschlechts oder wie der Genius der Erde, unparteiisch sehen und leidenschaftlos richten. Dem Naturforscher, der zur Kenntnis und Ordnung aller Klassen seiner Reiche gelangen will, ist Rose und Distel, das Stink- und Faultier mit dem Elefanten gleich lieb; er untersucht das am meisten, wobei er am meisten lernet. Nun hat die Natur die ganze Erde ihren Menschenkindern gegeben und auf solcher hervorkeimen lassen, was nach Ort, Zeit und Kraft irgend nur hervorkeimen konnte. Alles, was sein kann, ist; alles was werden kann wird, wo nicht heut, so morgen. Das Jahr der Natur ist lang; die Blüte ihrer Pflanzen ist so vielfach, als diese Gewächse selbst sind und die Elemente, die sie nähren. In Indien, Ägypten, Sina

yaşamışlarsa, karakterleri de o kadar sağlam olmuştur. Öyle ki bu budunların her biri, yerinde kalmış olsaydı, dünya bir bahçeye benzetilebilirdi; öyle bir bahçe ki, şurasında bir insan, burasında başka bir insan budunu bitkisi, kendi öz yetişişine, kendi tabiatına göre büyür; şurasında bir hayvan cinsi, burasında başka bir hayvan cinsi, kendi öz içtepisine, [1] kendi karakterine göre yaşar.

Ama insanlar, kökleşmiş bitkiler olmadıklarından, çoğu vakit açlık, yer depremi, savaş filân gibi acı tesadüfler yüzünden, zamanla yerlerini değiştirmiş yahut değiştirmek zorunda kalmış, ve eskisine göre az veya çok ayrılıklarla, başka yerlere yerleşmişlerdir. İnsanlar, hayvanların içgüdüsüne yaklaşan bir inatla babalarının âdetlerini korumuş yeni dağ, ırmak, şehir ve kurumlarına bile, anayurtlarındaki adları vermiş olmalarına rağmen, havanın, toprağın fazla değişmesi karşısında, her şeyde hep bir teviye kalamazlardı. Böylece yeni yerleşmiş budun kendine göre bir arı kovanı, yahut karınca yuvası kurmak işi ile karşılaşmıştır. Yeni yapı, anayurtlariyle yeni ülkelerinin düşüncelerinden kurulurdu; buna, çoğu zaman, budunların gençlik çağı, gelişme çağı derler. Kızıldenizden çekilen Fenikeliler Akdeniz kıyılarına işte böylece yerleştiler; Musa da İsrail oğullarını böylece yerleştirmek istedi; Asyanın birçok budununda da böyle oldu; çünkü yeryüzündeki ulusların hemen hemen her biri, er yahut geç, kısa yahut uzun olmak üzere hiç olmazsa bir kere yer değiştirmiştir. Kolayca görülüyor ki böyle bir yer değiştirmede önemli olan şey, göçün zamanı, ona sebep olan haller, yolun uzunluğu, budun, yola çıktığı zaman beraberinde götürdüğü kültürün ne cinsten olduğu, yeni yurtta raslanan uygunluklar yahut uygunsuzluklar . . . . falandır. Onun için, karışmamış budunlar hakkında da tarih hesapları, yalnız çoğrafya - siyasa sebeplerinden ötürü bile o kadar karışıktır ki, ipin ucunu kaçırmamak için hayale kapılmıyan bir zekâ gerekir. İpin ucu, en ziyade, bunlardan her hangi birini sevgilimiz olarak seçip ondan olmıyan ne varsa hepsini hor gördüğümüz zaman kaybolur. İnsanlığın tarihçisi, tıpkı türümüzün yaradıcısı, yahut anatoprağın ruhu [2] gibi, tarafsızca görmeli, hırssızca hüküm vermelidir. Tabiat araştırıcısı, kavramak istediği alanlardaki bütün sınıfların bilgisine, düzenine erişmek ister, onun için gül ile devedikeni, pis kokulu bir hayvanla fil, eş derecede sevimlidir; tabiat bilgini, nelerden en çok şey öğrenirse, onları en çok araştırır. Tabiat ise, bütün yeryüzünü, evlatları insanlara vermiş, üzerinde yere, zamana, kuvvetlere göre ne bitebilirse ona filiz sürdürmüştür. Var olabilen her şey, vardır; olabilecek olan her şey, bugün değilse yarın, olur. Tabiatın yılı uzundur; bitkilerinin çiçekleri, o bitkiler kadar, onları besliyen unsurlar kadar türlüdür. Hint'te, Mısır'da, Çin'de, başka hiçbir zaman, yer-

[1] *İçtepi:* ilca.

[2] Aslında, dünyanın «génie» si denmiştir.

geschah, was sonst nie und nirgend auf der Erde geschehen wird, also in Kanaan, Griechenland, Rom, Karthago. Das Gesetz der Notwendigkeit und Konvenienz, das aus Kräften, Ort und Zeit zusammengesetzt ist, bringt überall andre Früchte.

2. Wenn's also vorzüglich darauf ankommt, in welche Zeit und Gegend die Entstehung eines Reichs fiel, aus welchen Teilen es bestand, und welche äussere Umstände es umgaben, so sehen wir, liegt in diesen Zügen auch ein grosser Teil von dieses Reiches Schicksal. Eine Monarchie, von Nomaden gebildet, die ihre Lebensart auch politisch fortsetzt, wird schwerlich von einer langen Dauer sein; sie zerstört und unterjocht, bis sie selbst zerstört wird; die Einnahme der Hauptstadt und oft der Tod eines Königs allein endet ihre ganze Räuberszene. So war's mit Babel und Ninive, mit Persepolis und Ekbatana ....

Ganz anders ist's mit Staaten, die, aus ihrer Wurzel erwachsen, auf sich selbst ruhen; sie können überwältigt werden, aber die Nation dauert. So ist's mit Sina; man weiss, was den Überwindern daselbst die Einführung einer blossen Sitte, des mongolischen Haarscherens, für Mühe gekostet habe. So mit den Bramanen und Israeliten, die bloss ihr Zeremoniengeist von allen Völkern der Erde auf ewig sondert. So widerstand Ägypten lange der Vermischung mit andern Völkern; und wie schwer ward's, die Phönizier auszurotten, bloss weil sie an dieser Stelle ein gewurzeltes Volk waren! ..

Hieraus ergibt sich, warum die alten Staatsverfassungen so sehr auf Bildung der Sitten durch die Erziehung sahen, da von dieser Triebfeder ihre ganze innere Stärke abhing. Neuere Reiche sind auf Geld oder mechanische Staatskünste, jene waren auf die ganze Denkart der Nation von Kindheit auf gebauet; und da es für die Kindheit keine wirksamere Triebfeder als Religion gibt, so waren die meisten alten, insonderheit asiatischen Staaten mehr oder minder theokratisch. Ich weiss, wie sehr man diesen Namen hasse, dem man grösstenteils alles Übel zuschreibt, das je die Menschheit gedrückt hat; auch werde ich keinem seiner Missbräuche das Wort reden; aber das ist zugleich wahr, dass diese Regierungsform der Kindheit unsres Geschlechts nicht nur angemessen, sondern auch notwendig gewesen, sonst hätte sie sich gewiss nicht so weit erstreckt und so lange erhalten. Von Ägypten bis Sina, ja beinah in allen Ländern der Erde hat sie geherrschet, so dass Griechenland das erste Land war, das seine Gesetzgebung allmählich von der Religion trennte. Und da eine jede Religion politisch um so viel mehr wirket, je mehr die Gegenstände derselben, ihre Götter und Helden mit allen ihren Taten Einheimische waren, so sehen wir, dass jede alte, festgewurzelte Nation sogar ihre Kosmogonie und Mythologie dem Lande zugeeignet hatte, das sie bewohnte. Die einzigen Israeliten zeichnen sich auch darin von

yüzünün başka hiçbir yerinde, meselâ Kenan'da, Hellas'ta, Roma'da, Kartaca'da olmıyacak şeyler olmuştur. Kuvvet, yer ve zamandan bireşmiş [1] olan zorunluluk [2] ve uygunluk kanunu, her yerde başka başka meyvalar verir.

2. O halde, görüyoruz ki, bir devletin, doğumu hangi zamana, nereye düştüğü, hangi parçalardan kurulduğu, ne gibi dış durumlarla çevrelendiği esastır dersek, bunlar devletin alınyazısının büyük bir parçasıdır demiş oluruz. Göçebelerin kurduğu bir hükümdarlık, göçebe yaşayışını siyasada da sürdürürse, onun uzun ömürlü olması güç olur; yakıp yıkıp, başkalarını boyunduruk altına alır, ama günün birinde kendisi de yıkılır. Çoğu zaman başşehrin zaptı yahut bir kıralın ölümü onun eşkıyaca ömrüne son vermeye yeter. Babil'de, Ninova'da, Persepolis'de, Ekbatan'da böyle olmuştur....

Kendi kökleri üzerinde gelişmiş, kendilerine dayanan devletler büsbütün başkadır; bunlar devrilebilir, ama ulus yaşamaya devam eder. Çin'de böyle olmuştur. Burada sadece bir töre'nin: mogolvari saç kesmenin kabul ettirilmesinin, fâtihleri ne kadar uğraştırmış olduğu biliniyor. Brahmanlarla İsrail oğullarında da öyledir. Bunları yeryüzünün bütün budunlarından ayıran yalnız tören ruhlarıdır [3]. Mısır da, böylece, uzun zaman başka budunlarla karışmaya karşı koymuştur; sonra Fenikeliler, bulundukları yerde kökleşmiş bir budun oldukları için, yoketmek ne kadar güç olmuştur!...

Törelerin terbiye ile geliştirilmesine eski devlet yasalarının, neden bu kadar önem verdikleri bundan anlaşılır: Onların bütün iç kuvveti, bu devitkenlere bağlıdır da ondan. Yeni devletler, para yahut mihanik devlet hünerleri üzerine, eskiler ise ta çocukluk çağından beri ulusun bütün düşünüşü üzerine kuruludur. Çocukluk için dinden daha etkili devitken olmıyacağından, eski devletlerin, hele Asya devletlerinin çoğu, az çok tanrıerkine [4] dayanır. İnsanlığa çöken fenalıklardan çoğunun sebebi, buna yükletilmiştir. Onun için bu addan nefret edildiğini bilirim; ben de onun kötü kullanılışlarından hiçbirinin müdafaasını ele alacak değilim; fakat şu da doğrudurki, bu hükümet şekli, türümüzün çocukluğuna yalnız uygun değildi, zorunlu idi de; öyle olmasaydı, ne bu kadar yayılır, ne de bu kadar uzun zaman canlı kalırdı. O, Mısır'dan Çin'e kadar, hattâ dünyanın hemen hemen bütün memleketlerinde hâkim olmuştur, öyle ki, yasasını yavaş yavaş dinden ayırmış olan ilk memleket, Hellas olmuştur. Bir dinin içindeki şeyler, tanrılar, kahramanlar, bütün eylemleriyle memleketin ne kadar yerlisi iseler, o din siyasa bakımından o kadar etkili olur; onun için, sağlamca kökleşmiş eski ulusların her birinin, kosmogoniasını, mitologiasını, oturduğu memlekete mal etmiş olduğunu görüyoruz. Biricik İsrail oğulları, bunda da bütün komşularından ayrılıyor-

[1] *Bireşmiş:* terekküp etmiş.
[2] *Zorunluluk:* zaruret.
[3] *Tören ruhu:* «esprit de cérémonie»
[4] *Tanrıerki:* «théocratie».

allen ihren Nachbarn aus, dass sie weder die Schöpfung der Welt noch des Menschen ihrem Lande zudichten. Ihr Gesetzgeber war ein aufgeklärter Fremdling, der das Land ihres künftigen Besitzes nicht erreichte; ihre Vorfahren hatten anderswo gelebt, ihr Gesetz war ausserhalb des Landes gegeben. Wahrscheinlich trug dies nachher mit dazu bei, dass die Juden, wie beinah keine der alten Nationen, sich auch ausser ihrem Lande so wohl behalfen.

3. Endlich sehen wir aus dem ganzen Erdstrich, den wir durchwandert haben, wie hinfällig alles Menschenwerk, ja wie drückend auch die beste Einrichtung in wenigen Geschlechtern werde. Die Pflanze blühet und blühet ab; eure Väter starben und verwesen; euer Tempel zerfällt; dein Orakelzelt, deine Gesetztafeln sind nicht mehr; das ewige Band der Menschen, die Sprache selbst, veraltet. Wie? und eine Menschenverfassung, eine politische oder Religionseinrichtung, die doch nur auf diese Stücke gebauet sein kann, sie sollte, sie wollte ewig dauern? So würden dem Flügel der Zeit Ketten angelegt, und der rollende Erdball zu einer trägen Eisscholle über dem Abgrunde... Die Tradition ist eine an sich vortreffliche, unserm Geschlecht unentbehrliche Naturordnung; sobald sie aber sowohl in praktischen Staatsanstalten als im Unterricht alle Denkkraft fesselt, allen Fortgang der Menschenvernunft und Verbesserung nach neuen Umständen und Zeiten hindert, so ist sie das wahre Opium des Geistes sowohl für Staaten als Sekten und einzelne Menschen. Das grosse Asien, die Mutter aller Aufklärung unsrer bewohnten Erde, hat von diesem süssen Gift viel gekostet und andern zu kosten gegeben. Grosse Staaten und Sekten in ihm schlafen, wie nach der Fabel der heilige Johannes in seinem Grabe schläft; er atmet sanft, aber seit fast zweitausend Jahren ist er gestorben und harret schlummernd, bis sein Erwecker kommt.

HERDER

lar: Acunun, insanın yaradılmasını kendi memleketlerine mal etmiyorlar. Kanun vericileri açık düşünüşlü bir yabancı idi; o, ulusunun sonradan malı olacak olan memlekete erişememiştir; Yahudilerin ataları başka yerlerde yaşamışlardı, kanunları yurt dışında verilmişti. Bu, herhalde, Yahudilerin, eski ulusların hemen hemen hepsinden daha kolayca yurtları dışında başlarının çaresine bakabilmelerine yardım etmiş olacaktır.

3. Son olarak, dünyanın dolaştığımız her yanında insan yapısı olan her şeyin birkaç nesil içinde ne kadar çürüdüğünü, en iyi kurumun bile ne kadar ezici hale girdiğini görüyoruz. Bitki gelişir ve solar; atalarınız ölüp çürürler, tapınığınız yıkılır; senin bilici [1] çadırın, kanun levhan yok olur; insanlar arasındaki ölmez bağ, yani dil bile, eskir. Nasıl? Üstelik, ancak bu parçalar üzerine kurulabilen bir insan yasası, bir siyasa yahut din kurumu ölmeden yaşıyacakmış, yaşamalı imiş. Bu olsaydı, zamanın kanatları zincire vurulmuş, yuvarlanan dünya küresi, uçurum kenarında ruhsuz bir buz külçesi haline sokulmuş olurdu... Gelenek, özüne bakılırsa çok iyi, türümüz için çok lüzumlu bir tabiat düzenidir; ama, gelenek, kılgın [2] devlet işlerinde olsun, öğretimde olsun, düşünme kuvvetinin her türlüsünü kendine çeker çekmez, insan aklının, insanın iyileşmesinin yeni durumlara, yeni zamanlara göre ilerlemesine engel olur olmaz, hem devlet ve toplulukta, hem tek insanda ruh için halis afyon olur. Büyük Asya, oturduğumuz dünyada aydın düşünüşün anası Asya, bu tatlı zehirden çok tatmış, başkalarına da tattırmıştır. Onun içindeki büyük devletler, topluluklar, uykuya dalmışlardır; masalda, Veli Johannes'in mezarında uyuması gibi..: Veli, hafifçe nefes almaktadır, fakat iki bin yıla yakın bir zamandan beri ölüdür ve gelip onu uyandıracak olanı uykuda beklemektedir.

Tercüme eden: *Nusret HIZIR*
D. T. C. Fakültesi Doçentlerinden

J. G. von Herder (1744—1803). Alman feylesoflarındandır. — Gœthe, Schiller gibi büyük Alman yazarları üzerine etkisi büyük olmuştur. Herder, J. J. Rousseau'nun fikirlerinin Almanyada yayılmasına çok yardım etmiş, bir tarih felsefesi sistemi kurmayı denemiştir. Burada çıkan yazının başlığı, onun en önemli eserinin adıdır.

---

[1] *Bilici:* kâhin.
[2] *Kılgın:* amelî.

PETITS POEMES EN PROSE

UN HEMISPHERE DANS UNE CHEVELURE

Laisse-moi respirer longtemps, longtemps, l'odeur de tes cheveux, y plonger tout mon visage, comme un homme altéré dans l'eau d'une source, et les agiter avec ma main comme un mouchoir odorant, pour secouer des souvenirs dans l'air.

Si tu pouvais savoir tout ce que je vois! tout ce que je sens! tout ce que j'entends dans tes cheveux. Mon âme voyage sur le parfum comme l'âme des autres hommes sur la musique.

Tes cheveux contiennent tout un rêve, plein de voilures et de mâtures; ils contiennent de grandes mers dont les moussons me portent vers de charmants climats, où l'espace est plus bleu et plus profond, où l'atmosphère est parfumée par les fruits, par les feuilles et par la peau humaine.

Dans l'océan de ta chevelure, j'entrevois un port fourmillant de chants mélancoliques, d'hommes vigoureux de toutes nations et de navires de toutes formes découpant leurs architectures fines et compliquées sur un ciel immense où se prélasse l'éternelle chaleur.

Dans les caresses de ta chevelure, je retrouve les langueurs des longues heures passées sur un divan, dans la chambre d'un beau navire, bercées par le roulis imperceptible du port, entre les pots de fleurs et les gargoulettes rafraîchissantes.

Dans l'ardent foyer de ta chevelure, je respire l'odeur du tabac mêlée à l'opium et au sucre; dans la nuit de ta chevelure, je vois resplendir l'infini de l'azur tropical; sur les rivages duvetés de ta chevelure, je m'enivre des odeurs combinées du goudron, du musc et de l'huile de coco.

Laisse-moi mordre longtemps tes tresses lourdes et noires. Quand je mordille tes cheveux élastiques et rebelles, il me semble que je mange des souvenirs.

LES PROJETS

Il se disait, en se promenant dans un grand parc solitaire: «Comme elle serait belle dans un costume de cour, compliqué et fastueux, descendant à travers l'atmosphère d'un beau soir, les degrés de marbre d'un palais, en

KÜÇÜK MENSUR ŞİİRLER [1]

BİR KADIN SAÇINDA YARIMKÜRE

Bırak da saçlarını uzun uzun, uzun uzun koklıyayım, susamış bir insan pınara başını nasıl daldırırsa, bütün yüzümü saçlarına öylece gömeyim, sonra hâtıraları havaya saçmak için kokulu bir mendil gibi onları elimde sallıyayım.

Saçlarında neler gördüğümü, neler duyduğumu, neler işittiğimi bir bilsen! Başkalarının ruhu nasıl musikide seyahat ederse benim ruhum da kokularda seyahat eder.

Saçlarında yelkenlerle, serenlerle dolu bütün bir hulya gizli; saçların, meltemleri beni güzel iklimlere götüren büyük denizler saklar, orada gökyüzü daha mavi, daha derindir, oranın havasında meyvaların, yaprakların, insan teninin kokusu vardır.

Saçlarının engin denizinde, sanki, hüzünlü şarkıların, her milletten güçlü kuvvetli erkeklerin kaynaştığı bir liman, ince, girift yapılarını ezeli sıcaklığın dinlendiği geniş bir gök üzerine aksettiren çeşit çeşit gemiler görür gibiyim.

Saçlarının okşayışında, güzel bir gemi kamarasının sedirinde, çiçek saksılariyle serinletici testiler arasında geçen, limanın hafif dalgalariyle sallanan uzun saatlerin rehavetini buluyorum.

Saçlarının ateşli ocağında, afyonla şeker karışık tütün kokusunu içime çekiyor, saçlarının gecesinde, ışıl ışıl medar semasının sonsuzluğunu görüyorum; saçlarının ayva tüyleriyle kaplı kıyılarında katran, misk, hindistancevizi yağının biribirine karışan kokulariyle mest oluyorum.

Bırak da ağır, kara örgülerini uzun uzun ısırayım. O kıvrak, o âsi saçlarını dişledikçe hâtıralar yemiş gibi oluyorum.

HAYALLER

Büyük, ıssız bir bahçede gezinirken kendi kendine : «Güzel bir akşam vakti, sırtında ziynetli, şatafatlı bir saray elbisesi, geniş çimenlerle havuzlara karşı bir sarayın mermer merdivenlerinden inerken kim bilir ne kadar güzel olurdu ! Çünkü onda doğuştan bir sultan hali var» diyordu.

---

[1] Dergimizin 8 inci sayısında *Küçük Mensur Şiirler*'in birkaç parçasını B. Sabahattin Eyüboğlu tercüme etmişti.

face des grandes pelouses et des bassins! Car elle a naturellement l'air d'une princesse.»

En passant plus tard dans une rue, il s'arrêta devant une boutique de gravures, et, trouvant dans un carton une estampe repésentant un paysage tropical, il se dit: «Non! ce n'est pas dans un palais que je voudrais posséder sa chère vie. Nous n'y serions pas chez nous. D'ailleurs ces murs criblés d'or ne laisseraient pas une place pour accrocher son image; dans ces solennelles galeries, il n'y a pas un coin pour l'intimité. Décidément, c'est là qu'il faudrait demeurer pour cultiver le rêve de ma vie.»

Et, tout en analysant des yeux les détails de la gravure, il continuait mentalement: «Au bord de la mer, une belle case en bois, enveloppée de tous ces arbres bizarres et luisants dont j'ai oublié les noms. , dans l'atmosphère, une odeur enivrante, indéfinissable. . . , dans la case, un puissant parfum de rose et de musc. . . . Plus loin, derrière notre petit domaine des bouts de mâts balancés par la houle autour de nous, au delà de la chambre éclairée d'une lumière rose tamisée par les stores, décorée de nattes fraîches et de fleurs capiteuses, avec de rares sièges d'un rococo portugais, d'un bois lourd et ténébreux (où elle reposerait si calme, si bien éventée, fumant le tabac légèrement opiacé!), au delà de la varangue, le tapage des oiseaux ivres de lumière, et le jacassement des petites négresses. , et, la nuit, pour servir d'accompagnement à mes songes, le chant plaintif des arbres à musique, des mélancoliques filaos! Oui en vérité, c'est bien là le décor que je cherchais. Qu'ai-je à faire de palais?»

Et plus loin, comme il suivait une grande avenue, il aperçut une auberge proprette, où d'une fenêtre égayée par des rideaux d'indienne bariolée se penchaient deux têtes rieuses. Et tout de suite: «Il faut — se dit-il — que ma pensée soit une grande vagabonde pour aller chercher si loin ce qui est si près de moi. Le plaisir et le bonheur sont dans la première auberge venue, dans l'auberge du hasard, si féconde en voluptés. Un grand feu, des faïences voyantes, un souper passable, un vin rude, et un lit très large avec des draps un peu âpres, mais frais; quoi de mieux?»

Et en rentrant seul chez lui, à cette heure où les conseils de la Sagesse ne sont plus étouffés par les bourdonnements de la vie extérieure, il se dit: «J'ai eu aujourd'hui, en rêve, trois domiciles où j'ai trouvé un égal plaisir. Pourquoi contraindre mon corps à changer de place, puisque mon âme voyage si lestement? Et à quoi bon exécuter des projets, puisque le projet est en lui-même une jouissance suffisante?»

Daha sonra, bir caddeden geçerken bir resimci dükkânının önünde durdu, bir karton içinde sıcak memleketleri gösteren bir basma resim bulunca: «Hayır, dedi, onun sevgili hayatına bir sarayda sahip olmak istemem, orada *kendi evimizde* olamazdık. Hem o altın kaplı duvarlarda onun resmini asacak bir yer bile bulunmazdı; o mükellef salonlarda, baş başa kalınacak bir köşe yoktur. Evet, ömrümce kurduğum hulyayı geliştirmek için ben işte burada oturmalıyım.»

Gözleriyle resmin ötesini, berisini incelerken içinden de şöyle devam ediyordu: «Deniz kıyısında, adlarını unuttuğum bütün o acaip, parlak ağaçlarla çevrili, güzel, ahşap bir evcik. . , havada, tarif edilmez, sarhoş edici bir koku. . . , evin içinde keskin bir gül ve misk kokusu . . , daha ötede, küçük evimizin arkasında denizin salıntılariyle kımıldıyan yelken direklerinin uçları , etrafımızda, perdelerden sızan pembe bir ışıkla aydınlanmış, serin hasırlar, baş döndürücü çiçekler (onun, hafifçe afyon karışık sıgarasını içerek üzerinde rahat rahat serinlenip, dinleneceği) ağır, koyu bir ağaçtan yapılmış, eski Portekiz tarzında, eşi az bulunur koltuklarla süslü odanın ilerisinde, balkonun öte tarafında ışıkla coşmuş kuşların gürültüsü, küçük zenci kızlarının cıvıltıları . sonra geceleyin musiki yüklü ağaçların, gamlı hurma ağaçlarının hulyalarımla beraber yükselen hazin şarkısı! Evet, benim aradığım dekor da işte *bu*. Sarayla ne işim var benim?»

Daha ötede ağaçlıklı, büyük bir caddeden geçerken, çubuklu basmalarla şenlenmiş penceresinden güleryüzlü iki baş sarkan tertemiz bir misafirhane gördü. Görür görmez de kendi kendine: «Ne avare düşüncem varmış benim! dedi, yanıbaşımdakini gitmiş ta uzaklarda arıyorum. Zevk, saadet önümüze çıkan ilk misafirhanede, tesadüfün haz dolu evindedir. Kuvvetli bir ateş, pırıl pırıl tabaklar, iyi kötü bir akşam yemeği, buruk bir şarap, biraz kaba, ama yeni serilmiş çarşaflariyle çok geniş bir yatak; daha ne olsun?»

Sonunda, Sağduyu öğütlerinin, dış hayatın uğultulariyle artık boğulmadığı bu saatte yapayalnız evine dönerken: «Bugün, dedi, hayalimde üç evim oldu, üçünde de aynı zevkı buldum; mademki ruhum bu kadar kolay seyahat ediyormuş, ne diye vücudumu yer değiştirmeğe zorlıyayım? Mademki hayal başlıbaşına insana yetecek bir hazmış, kurulan hayalleri gerçekleştirip de ne olacak?»

«ANY WHERE OUT OF THE WORLD»
N'IMPORTE OÙ HORS DU MONDE

Cette vie est un hôpital où chaque malade est possédé du désir de changer de lit. Celui-ci voudrait souffrir en face du poêle, et celui-là croit qu'il guérirait à côté de la fenêtre.

Il me semble que je serais toujours bien là où je ne suis pas, et cette question de déménagement en est une que je discute sans cesse avec mon âme.

«Dis-moi, mon âme, pauvre âme refroidie, que penserais-tu d'habiter Lisbonne? Il doit y faire chaud, et tu t'y ragaillardirais comme un lézard. Cette ville est au bord de l'eau on dit qu'elle est bâtie en marbre, et que le peuple y a une telle haine du végétal, qu'il arrache tous les arbres.

Voilà un paysage selon ton goût; un paysage fait avec la lumière et le minéral, et le liquide pour les réfléchir!»

Mon âme ne répond pas.

«Puisque tu aimes tant le repos, avec le spectacle du mouvement, veux-tu venir habiter la Hollande, cette terre béatifiante? Peut-être te divertiras-tu dans cette contrée dont tu as souvent admiré l'image dans les musées. Que penserais-tu de Rotterdam, toi qui aimes les forêts de mâts, et les navires amarrés au pied des maisons?»

Mon âme reste muette.

«Batavia te sourirais peut-être davantage? nous y trouverions d'ailleurs l'esprit de l'Europe marié à la beauté tropicale.»

Pas un mot. — Mon âme serait-elle morte? «En est-tu donc venue à ce point d'engourdissement que tu ne te plaise que dans ton mal? S'il en est ainsi, fuyons vers les pays qui sont les analogies de la Mort. — Je tiens notre affaire, pauvre âme! Nous ferons nos malles pour Borneo. Allons plus loin encore, à l'extrême bout de la Baltique; encore plus loin de la vie, si c'est possible; installons-nous au pôle. Là le soleil ne frise qu'obliquement la terre, et les lentes alternatives de la lumière et de la nuit suppriment la variété et augmentent la monotonie, cette moitié du néant. Là, nous pourrons prendre de longs bains de ténèbres, cependant que, pour nous divertir, les aurores boréales nous enverront de temps en temps leurs gerbes roses, comme des reflets d'un feu d'artifice de l'Enfer!»

Enfin, mon âme fait explosion, et sagement elle me crie: «N'importe où! pourvu que ce soit hors de ce monde!»

BAUDELAIRE

«ANY WHERE OUT OF THE WORLD»
DÜNYADAN ÖTE, NEREYE OLURSA

Bu hayat öyle bir hastahanedir ki orada her hasta yerini değiştirmek arzusiyle yanar. Biri acısını sobanın karşısında çekmek ister, öbürü pencerenin yanında iyileşeceğini sanır.

Bana, nerede değilsem işte orada rahat edecekmişim gibi gelir; yer değiştirme işi de ruhumla durmadan münakaşa ettiğim şeylerden biridir.

«Söyle bana ruhum, soğumuş zavallı ruhum, Lizbon'da oturmaya ne dersin? Orası sıcaktır elbet, sen orada, bir kertenkele gibi, yeniden canlanıp neşelenirdin. O şehir su kenarındadır; yapıları hep mermerdenmiş, ahalisi nebatlardan öyle nefret edermiş ki bütün ağaçları söküp atarmış. İşte senin zevkine göre bir yer; ışıkla madenden, bir de onları aksettirecek sudan kurulmuş bir yer!»

Ruhum cevap vermiyor.

«Mademki canlı şeyler seyrederek dinlenmeyi o kadar seversin, gel, Felemenk'e gidip insanı bahtiyarlar arasına katan o diyara yerleşelim. Çoğu zaman müzelerde resimlerini görüp hayran olduğun o yerlerde belki avunursun. Sen ki yelken direklerinden ormanları, yalılar önüne bağlanmış gemileri seversin, Rotterdam için ne düşünürdün?»

Ruhumdan gene ses yok.

«Batavya belki sana daha hoş görünür, zaten orada, sıcak iklimlerin güzelliğiyle karışmış Avrupa ruhunu bulurduk.»

Tek kelime yok — Ruhum ölmüş mü acaba?

«Uyuşukluktan o hale mi geldin ki yalnız kendi eleminden hoşlanıyorsun? Öyle ise gel, ölüme benziyen memleketlere doğru kaçalım.

İşte tam bize lâzım olanı buldum, zavallı ruhum! Borneo'ya gitmeğe hazırlanacağız. Daha uzaklara, ta Baltık'ın öbür ucuna gidelim, mümkünse hayattan daha çok uzaklaşalım; kutupta yerleşelim. Orada güneş toprağı ancak yandan sıyırır, aydınlıkla karanlığın ağır ağır sıralanması değişikliği kaldırır, yeknesaklığı, o yarı hiçlik olan yeknesaklığı artırır. Orada, bizi eğlendirmek için şimal fecirleri, cehennemin ateş oyunlarından akisler gibi, zaman zaman pembe demetlerini gönderirken karanlıklarla uzun uzun yıkanabileceğiz.»

Nihayet ruhum taşarak bana, akıllıca, usluca, şöyle bağırıyor:

«Bu dünyadan öteye olsun da nereye olursa olsun!»

Tercüme eden: *Zübeyde BOREN*

FELSEFE SÖZLÜĞÜ'NDEN [1]

RUHA VE CEHLİMİZE DAİR

(*Ame; Sur l'âme et sur nos ignorances.*)

Edindiğimiz bilgilere dayanarak, ruh bizden önce mi yaratılmıştır, tenimize havadan mı gelmiştir? bir mesane ile *coecum* ve *rectum* bağırsakları arasına hangi yaşta gelip yerleşmiştir? oradan bazı düşünceler mi almış, yoksa oraya bazı düşünceler mi getirmiştir ve bu düşünceler nelerdir? onun özü, bizi bir müddet yaşatıp bizden sonra da, bu işe artık Tanrı bile karışmadan, ilksizlik içinde yaşamak mıdır? bir nefha olduğuna, Tanrı da nefhadan başka bir şey olmadığına göre ikisi de benzer tabiatte midir? [2] gibi sözler etmeğe kalkışmışız. Bu sözler yüce görünürler: ama nedir ki? sanki anadan doğma körler kalkmış, ışıktan konuşuyorlar.

Eski, yeni bütün filozoflardan nedir öğrendiğimiz? Bir çocuk bile onlardan akıllıdır; bir şeyi kavrıyamıyacak mı, düşünmez.

Diyeceksiniz ki doymak bilmiyen merakımız, rahatlığa olan bitip tükenmez susuzluğumuz için böyle kendi kendimizi bilmeyişimiz hazin bir şeydir! Haklısınız, bundan daha hazin olan şeyler de var; ama size şu cevabı vereceğim:

Sors tua mortalis, non est mortale quod optas.

Ovid., *Met.*, II,56.

Alınyazıların bir insan oğlunun alınyazıları,
dileklerin ise bir Tanrının dilekleridir.

Bir kere daha anlaşılıyor ki eşyanın özüne ait her ilke Yaradanın sırrıdır. Nasıl oluyor da ses havada gidiyor? hayvanlar nasıl peyda oluyorlar? bazı âzalarımız her zaman isteklerimize göre nasıl hareket ediyorlar? hangi el hafızamıza düşünceler koyuyor, onları orada bir deftere yazılmış gibi sak-

---

[1] *Tercüme* dergisinin 11 inci sayısında *Felsefe Sözlüğü* hakkında malûmat ve Voltaire'in bu eserinden tercüme edilmiş, başka parçalar vardır.

[2] Şüphe yok ki Augustinus böyle düşünmüyordu; Tanrı Beldesi adlı eserinin VIII. bölümünde şöyle diyor: «*Açıkçası, Tanrının bir ten olduğunu söylemeğe dilleri varmayıp da ruhlarımızın onunla bir tabiatta olduğuna inanmış olanlar ağızlarını kapasınlar. Ruhumuzun Tanrıya konduramıyacağımız o durmadan değişebilmesi, onların gözüne çarpmamıştır.*»

«*Cedant et illi quos quidem puduit dicere Deum corpus esse, veruntamen ejusdem naturæ. Cujus ille est, animos nostros esse putaverunt. Ita non eos movet tanta mutabilitas animæ, quam Dei naturæ tribuere nefas est.*» (Voltaire'in notu.)

layor da, bazen isteğimize göre, bazen de biz istemediğimiz halde çekip çıkarıyor? Biz kendimiz nasıl yaratılmışız, bu evren nasıl yaratılmış, en küçük bir bitki nasıl yaratılmış? bütün bunlar bizim için bir karanlıklar uçurumunda gömülüdür.

İnsan oğlu işliyen, duyan, düşünen bir varlıktır: işte ona dair bütün bildiklerimiz; ne bizi, duyan, düşünen varlıklar haline getireni bilmek bize vergidir, ne de bizi işleten, var eden kuvveti. Bizi düşündüren de, işleten de bizim için anlaşılır şey değildir. Asıl zorluk bu çamurdan vücudun nasıl olup da birtakım duyguları, düşünceleri olduğunu kavramak değil, her ne olursa olsun, bir varlıkta düşünce, duygu bulunmasını kavramaktır.

İşte bir yanda Arkhimedes'in ruhu, öte yanda da bir budalanınki: ikisinin de tabiatı bir mi? Özleri düşünmekse, ikisi de, onlarsız işliyemiyen tenden ayrı, başlıbaşlarına hep düşünürler. Yaradılışları geregi düşünüyorlarsa, bir aritmetik kuralı kuramıyan ruh, gökleri ölçmüş bir ruhla aynı türdenmi[1] olacak? Arkhimedes'i düşündürmüş olan tenin âzaları ise benim Arkhimedes'ten daha iyi gelişmiş, daha dinç, daha iyi hazmeden, bütün işlevlerini daha iyi yerine getiren budalam neden hiç düşünmüyor? Beyni o kadar iyi değil de ondan, diyeceksiniz. Diyorsunuz, diyorsunuz ama ne biliyorsunuz? Sizin de bir şey bildiğiniz yok. Sağlam beyinli birçok kimselerin kafatasları açılınca, aralarında hiçbir zaman fark görülmemiştir; hattâ bir budalanın dimağçesi Arkhimedes'inkinden daha iyi bir haldedir, çünki Arkhimedes onu son derece yormuş, belki de yıpratmış, küçültmüştür.

O halde gene deminki neticeye varacağız: baş ilkelerin birini bile bilmiyoruz. Hem bir şey bilmiyen, hem de ukalalığa kalkışanlara gelince, onlar maymundan çok daha aşağıdırlar.

Kızgın kızgın iddiaya girişenler! artık istediğiniz kadar kavga edin, birbirinizden istediğiniz kadar dâvacı olun, sövüp sayın, hükümler verin, bilmiyorsunuz, bir şey bilmiyorsunuz işte!

YARATILMIŞ VARLIKLAR ZİNCİRİ
(*Chaîne des êtres créés*)

Eflâtun'u ilk okuyuşumda, en küçük zerreden ta Yüce Varlığ'a kadar o basamak basamak yükselişi görünce, böyle bir merdivene doğrusu hayran olmuştum; bir de dikkatle bakayım dedim, hani sabahleyin horoz ötünce görünüler [2] kaçışırmış, hayalin kurduğu o koca yapı da öylece yıkılıverdi.

Uzuvsuz maddeden uzuvlu maddeye, bitkilerden bitkimsi hayvanlara, bu bitkimsi hayvanlardan hayvanlara, onlardan insana, insanlardan cinlere peri-

[1] Tür - *espèce*.
[2] Görünü hayalet, *apparition*.

lere, havadan bir tenceğize bürünmüş cinlerle perilerden maddesiz, sâf cevherlere o duyulmaz geçişi hayal etmek, o cevherlerin arasında da güzelleşe güzelleşe, yetkinleşe yetkinleşe ta Tanrı'ya varan binlerce sıra görmek insan oğlunun pek hoşuna gider. Basit kimseler bu derece derece diziye bayılır, sanki en başında papa ile kardinaller bulunan, sonra başpiskoposlarla piskoposlar gelen, papaslar, papas yamakları, diyakoslar, diyakos yamakları ile devam edip keşişler, *capucin*'lerle [1] kapanan alayı görmüş gibi olurlar.

Oysaki Tanrı ile yarattığı en kemalli varlıkları arasında papa ile kardinaller meclisinin başı arasındaki farktan biraz daha fazla bir fark vardır: o baş bir gün papa olabilir, ama Tanrının yarattığı en kemalli deha Tanrı olamaz; Tanrı ile onun arasında sonsuzluk vardır.

Bu zincir, ileri sürülen bu derece derece yükseliş bitkilerle hayvanlarda da yoktur; ispatı da kolay: birtakım bitkiler, hayvanlar varmış ki şimdi kaybolmuş. Meselâ artık erguvan böceği bulamıyoruz. Yahudilerin tavşancıl ile çaylak [2] yemeleri yasaktı; Bochart [3] ne derse desin, bu iki tür dünyadan kaybolmuştur: zincir nerede kaldı?

Bazı türleri kaybetmeseydik bile, onların yok edilebileceği meydandadır. Aslanlar, gergedanlar git gide azalıyorlar.

Vaktiyle şimdi hiç raslanmıyan insan çeşitlerinin yaşamış olması da pek muhtemeldir. Ama diyelim ki hepsi de yaşamış, beyazlar gibi siyahlar da, tabiatın, karınlarından baldırlarının yarısına kadar sarkan, kendi derilerinden bir önlük verdiği *Kafr* [4] vahşileri de, kadınlarının memeleri tatlı bir abanos renginde olan *Samoyed*'ler [5] de, v. s. v. s.

Maymunla insan arasında apaçık bir boşluk yok mudur? İki ayaklı, tüysüz, konuşmasını bilmediği, yüzü bizimki gibi olmadığı halde gene de zeki, yola getirebileceğimiz, işaretlerimize cevap verecek, bize hizmet edecek bir hayvan kolayca göz önüne getirilemez mi? bu yeni türle insanınki arasında daha başkaları da hayal edilemez mi?

Ulu Eflâtun, insandan öteye, göklere bir dizi yüce varlıklar yerleştiriyorsun; hadi biz, dinimiz öyle öğretiyor diye onların bir kısmına inanıyoruz, ama sen, sen ne diye inanıyorsun? Sen Sokrates'ın cini [6] ile konuşmadın,

---

[1] Aziz Francesco (Saint François) tarikatına mensup papazlar.

[2] Aslında: *Griffon ile ixion;* Mukaddes Kitap'ta adı geçen iki kuş. *Griffon*'un nasıl bir kuş olduğu bilinmiyor; *ixion*'da yanlışlıkla *ixos* için kullanılmış, tefsirlerde akbabaya benzediği söylenen bir kuş. Metnimizde Mukaddes Kitab'ın Türkçe tercümelerinde gördüğümüz karşılıkları muhafaza ettik. *(Kitabı Mukaddes, Abdi Atik, Tesniye,* XIV, 12, 13. İstanbul 1878, 1885).

[3] Fransız tanrıbilimci, filolog ve coğrafyacısı (1599—1667).

[4] Arapça *kâfir* kelimesinden gelen bu ad vaktiyle doğu Afrikanın henüz islâm olmamış kavimlerine verilirmiş. Bugün yalnız Mozambik'in cenubunda yaşıyan zenciler için kullanılıyor.

[5] Sibirya steplerinin Şimal Buz Denizi kıyılarında yaşıyan göçebeler.

[6] Voltaire burada Sokrates'ın içinde duyduğunu, felsefesinde büyük bir yeri olduğunu Eflâtun'un eserlerinden öğrendiğimiz, tanrı sesini, *daimon*'u kastediyor.

sana öteki dünyanın sırlarını öğretmek için, sırf bunun için, dirilen koca Heres de, bu varlıklardan bir şey öğretmedi.

Ortaya sürülen o zincir duygun [1] evrende de tıpkı böylece parça parçadır.

Neymiş, kuzum, gezegenler [2] arasında o derece derece sıralanma! Ay bizim küremizden kırk defa daha küçük. Ay'dan kalkıp boşlukta seyahat edince, Zühre'yi bulursun: o, aşağı yukarı arz kadar büyüktür. Oradan Utarid'e varırsın; o, Zühre'nin dolaştığı çevreden bambaşka bir elips [3] içinde döner: o bizden yirmi yedi defa daha küçük, Güneş bir milyon defa daha büyük, Merih beş defa daha küçüktür; bu sonuncusu kendi devrini iki yılda tamamlar, komşusu Müşteri on iki, Zuhal de otuz yılda; hem hepsinden daha uzakta olan Zuhal, Müşteri kadar büyük de değildir. Vardır denilen o derece derece sıralanma hani, nerede kaldı?

Hem nasıl olur da koskoca boşluklarda her şeyi birbirine bağlıyan bir zincir olabilir? Öyle bir zincir varsa bile muhakkak ki o, Newton'un keşfettiği zincirdir; o koca boşlukta gezegenler dünyasının bütün yuvarlaklarını biribirine kaydıran odur.

Ey herkesin o kadar hayran olduğu Eflâtun! sen bize sadece masal okumuşsun, senin zamanında insanların çırılçıplak dolaştıkları Kassiterid'ler adasında [4] da, sen ne kadar çocukça şeyler hayal ettinse, bize o kadar büyük hakikatler öğreten bir filozof [5] dünyaya geldi.

TANRI
(*Dieu*)

Arkadius'un imparatorluğu zamanında, Konstantiniye'de tanrıbilim öğretmeni Logomakhos, İskitya'ya gitmişti; Kafkas dağlarının eteğinde, Kalkhis sınırlarındaki bereketli Zephirim ovalarında durdu. İyi kalpli ihtiyar Dondindak, büyük ağılı ile geniş samanlığının arasında, büyük avlusundaydı; karısı, beş oğlu ile beş kızı, akrabalariyle uşakları, hepsi diz çökmüşler, bir iki lokma yedikten sonra, Tanrıya hamdediyorlardı. Logomakhos: «Ne yapıyorsun öyle, puta tapan?» dedi. Dondindak «—Ben puta tapan değilim» dedi. Logomakhos: «— Yunanlı değil, İskityalısın, demek ki puta taparsın, dedi. Söyle bana bakayım, o yabani dilinle neler okuyordun?» İskityalı: «—Tanrının kulakları için bütün diller birdir, diye cevap verdi; biz ona hamdediyorduk.» Tanrı-

[1] Duygularla kavradığımız evren *L'univers sensible.*

[2] Gezegen - Seyyare, *planète.*

[3] *Ellipse* karşılığı olarak *kat'ı nakıs* yerine *Türkçe Terimler Cep Kılavuzu*'nda kabul edildiği gibi *elips* demeği uygun bulduk.

[4] Eskiden, Britanya adasının cenup doğusundaki takımadalarına verilen ad.

[5] Newton.

bilimci bu sefer: «— Bizden ders almadan Tanrıya dua eden bir İskit ailesi! ama da tuhaf şey,» dedi. Az sonra İskityalı Dondindak'la şöyle bir konuşmaya girişti: tanrıbilim öğretmeni İskityalıların dilinden biraz anlardı, öteki de biraz Yunanca biliyordu. Bu konuşma Konstantiniye kütüphanesinde saklı duran bir el yazmasında bulunmuştur.

LOGOMAKHOS

Bakalım akaidini biliyormusun. Tanrıya niçin yakarırsın?

DONDİNDAK

Her şeyimizi borçlu olduğumuz bir yüce Varlık vardır, ona tapmak gerektir de ondan.

LOGOMAKHOS

Bir yaban ağzından hiç de fena cevap değil! Peki, ondan ne diliyorsun?

DONDİNDAK

Faydalandığım nimetler için, hattâ beni içinde denediği üzüntülerden dolayı da kendisine şükrediyorum; ama ondan bir şey istememeğe de dikkat ederim: bize lâzım olanı o bizden daha iyi bilir, hem doğrusu korkarım, belki ben güneş isterken komşum yağmur istiyordur.

LOGOMAKHOS

İşte bu! saçmalıyacağını zaten biliyordum. Ta başından başlıyalım. A yaban, sana bir Tanrı vardır, diye kim dedi?

DONDİNDAK

Bütün tabiat.

LOGOMAKHOS

O kadarı yetmez. Sence Tanrı nedir?

DONDİNDAK

Beni yaratandır, benim efendimdir, iyilik eedersem beni mükâfatlandırır, kötülük edersem de cezamı virir.

LOGOMAKHOS

Bütün bunlar boş laflar, acınacak şeyler! Esasa gelelim. Tanrı dolayısiyle mi yoksa özünden ötürü mü sonsuzdur?

DONDİNDAK

Ne dediğini anlamadım.

LOGOMAKHOS

Yontulmamış yaban! Tanrı bir yerde midir, her yerin dışında mıdır, yoksa her yerde midir?

DONDİNDAK

Bilmem ki... Orada olur, burada da!

LOGOMAKHOS

Seni cahil! Olmuş, bitmiş bir şeyi, olmamış, bitmemiş etmeğe, bir değneğin iki ucu olmamasını mümkün kılmaya kaadir midir? Geleceği gelecek gibi mi, yoksa hal gibi mi görür? Nasıl ediyor da varlığı yoktan var, vardan yok ediyor?

DONDİNDAK

Bunu hiç incelemedim doğrusu.

LOGOMAKHOS

Ne kaba herif! Çareyok, küçülelim, kendimizi küçültüp ona uyalım. Söyle bakalım, dostum, maddenin ilksiz olabileceğine inanıyor musun?

DONDİNDAK

Ha olmuş, ha olmamış, bana ne? Ben, kendim ezelden beri yoğum ki. Tanrı her zaman için benim efendimdir; o bana doğruluk kavramını vermiş, uymam gerek; ben filozof değil, insan olmak isterim.

LOGOMAKHOS

Bu kalın kafalara da söz anlatmak ne güç şeymiş. Adım adım gidelim: Tanrı nedir?

DONDİNDAK

Benim efendim, bana hükmeden, benim babam.

LOGOMAKHOS

Ben sana onu sormuyorum. Tabiatı nedir, onu soruyorum.

DONDİNDAK

Kaadir ve iyi olmak.

LOGOMAKHOS

Ama Tanrı bir cisim midir, ruh mudur?

DONDİNDAK

Ben ne bileyim?

LOGOMAKHOS

Ne! sen ruh nedir bilmiyor musun ?

DONDİNDAK

Bilmem: bileceğim de ne olacak? Bilince daha mı doğru olacağım? Karıma, çocuklarıma, uşaklarıma daha mı iyi bakacak, yurduma daha mı faydalı olacağım?

LOGOMAKHOS

Sana ruhun ne olduğunu mutlaka öğretmeli; dinle bak: ruh, ruh, ruh... bunu sana sonra anlatırım.

DONDİNDAK

Bana öyle geliyor ki ruhun ne olduğunu değil de ne olmadığını söyliyeceksin. İzin verirsen ben de sana bir şey sorayım. Vaktiyle bir tapınağınızı görmüştüm: siz Tanrının resmini yapmışsınız, neye öyle uzun sakallı?

LOGOMAKHOS

O, güç bir meseledir, anlaşılması için önceden birtakım bilgiler gerek.

DONDİNDAK

Sen bana onları öğretmeden önce, bak bir gün başıma ne geldi, ben sana onu anlatayım. Bahçemin ta ucuna bir hela yaptırmıştım. Bir köstebeğin bir mayıs böceğiyle şöyle konuştuğunu duydum: köstebek «— işte güzel bir yapı, diyordu, bunu kuran her halde pek kudretli bir köstebek olmalı.» Mayıs böceği: «— alay mı ediyorsun, dedi, bu yapının kurucusu deha sahibi bir mayıs böceğidir.» O gün, bugündür kimse ile münakaşa etmem.

İNSAN ERDEMLERİNİN SAHTELİĞİ
(*Faussetê des vertus humaines.*)

Duc de La Rochefoucauld özseverlik üzerine düşündüklerini yazıp da insan oğlunu işleten o duyguyu açığa vurunca, Oratoire [1] üyelerinden Esprit adında bir zat *İnsan erdemlerinin sahteliğine dair* diye göz boyıyan bir kitap yazdı. Bu Esprit, erdem diye bir şey olmadığını söylüyor; ama lûtfedip her bölümü o hiristiyanlık yarlığına bağlıyarak bitiriyor. Böylece, bay Esprit'ye göre Cato, Aristides, Marcus-Aurelius, Epiktetos iyi adamlar değillermiş de iyiler yalnız hiristiyanlarda bulunabilirmiş. Hiristiyanlar arasında da ancak katoliklerde erdem varmış; katoliklerden de Oratoire'cılara düşman olan cezüvitleri bir yana bırakmalıymış; hasılı, cezüvit düşmanlarından başka, hemen hemen kimsede erdem yokmuş.

Bu bay Esprit söze, ihtiyatlılığın bir erdem olmadığını söylemekle girişiyor, bulduğu sebep de şu: ihtiyatlılık çoğu zaman aldatılırmış. Bu tıpkı, Dyrrakhium'da [2] yenildi diye, Caesar'ın büyük bir komutan olmadığını söylemeye benzer.

Bay Esprit'de filozofluk olsaydı, ihtiyatlılığı bir erdem olarak değil, bir istidat, faydalı, mutlu bir nitelik [3] olarak incelerdi: çünkü edepsizin biri de pek ihtiyatlı olabilir, böylesini çok gördüm.

Ah! insana: «Bizimle dostlarımızdan başka kimsede *erdem* olamaz» dedirten o hırs, yok mu!

Dostum, nedir erdem dediğin? İyilik etmek değil mi: bize iyilik et, yeter. O zaman sebebini de sana bağışlarız. Olur şey değil! demek sence Reis de Thou [4] ne ise Ravaillac [5] da o, Cicero ne ise ölümden kurtardığı, sonra da para için kafasını kesen Popilius da o? Bir de kalkıp bizim akidelerimize uymadılar diye Epiktetos'la Porphyrius'un birer alçak olduklarını mı söyliyeceksin! Doğrusu küstahlığın bu kadarı insanı çileden çıkarır. Daha söylemiyeyim, yoksa kafam kızacak.

---

[1] *Oratoire*, 1564 te Roma'da, Aziz Philippe de Neir tarafından kurulup 1611 de kardinal de Berulla tarafından Fransaya taşınan yüksek katolik ruhani meclisi. Bu meclis üyelerinden büyük varzlar, profesörler, bilginler yetişmiştir.

[2] Şimdiki Draç.

[3] Nitelik - *Qualité*.

[4] Président de Thou; (1553—1617) Fransız hâkim ve tarihçilerinden. Latince yazdığı *Zamanının Tarihi* adlı eseri ve şiirleriyle tanınmıştır.

[5] Ravaillac, Fransa Kralı IV. Henri'nin katili (1578—1610).

İNAN
(*Foi*)

Papa VI. Alessandro'nun kızı Lucrezia bir oğlan doğurup, Romalıların çocuk acaba papadan mı, oğlu Valentino dukasından mı, yoksa Lucrezia'nın erkekliği yokmuş denilen kocası Aragon'lu Alphonzo'dan mı diye düşündükleri sırada bir gün prens Pico della Mirandola, kötülerden Emilia'nın evinde papaya rasgelmiş. Pico della Mirandola ile papanın konuşmaları önce pek keyifli olmuş. Kardinal Bembo bu konuşmanın bir kısmını anlatır. Papa: «Pico'cuğum, demiş, torunumun babası kimdir, dersin? »Pico: «—Her halde damadınız,» demiş. — Yok canım! böyle bir budalalığa nasıl inanırsın? — İnan yoluyla. — Peki ama, erkekliği olmıyan bir adamın çocuğu olmıyacağını bilmiyor musun?» Pico: «—İnan, olmıyacak şeylere inanmaktan ibarettir, diye cevap vermiş; hem, ocağınızın şerefi var, Lucrezia babasiyle, yahut kardeşiyle yatmış da bir oğlan doğurmuş diyemeyiz ya! Siz beni daha anlaşılmaz mucizelere inandırıyorsunuz. Yılanın dile geldiğine, o günden beri insanların lânete uğradıklarına, Balaam'ın dişi eşeğinin parlak bir nutuk çektiğine, *Jericho* duvarlarının boru seslerinden yıkıldığına da inanmam gerekmiyor mu?» Pico daha inandığı şaşılacak ne kadar şeyler varsa hepsini bir bir sayıp dökmüş. Alessandro, gülmekten katılarak mindere serilmiş. «Bütün bunlara senin gibi ben de inanırım, demiş, ne yaparsın! savaplarımla değil, ancak inanımla kurtulabileceğimi aklım kesiyor da ondan. «Pico: — Ah! kutsal babamız, demiş, sizin ne savap işlemeye ihtiyacınız var, ne de inana; öyle şeyler bizim gibi zavallı günahkârlar içindir; ama siz ki Tanrı'nın yeryüzünde gölgesisiniz, hem inanabilir, hem de dilediğinizi işliyebilirsiniz. Cennetin anahtarları sizdedir; Veli Petrus sizin yüzünüze de kapıyı kapıyacak değil ya. Ama ben, zavallı bir prensten başka bir şey olmadığım halde, kızımla yatıp hançeri, ağuyu efendimiz kadar sık kullanmış olsaydım, doğrusu çok kuvvetli bir şefaate ihtiyacım olurdu.» VI. Alessandro şakaya gelir adammış. Prens della Mirandola'ya: «Ciddî konuşalım, demiş. Söyle bakayım bana, aklımızın yatmıyacağı şeyler için Tanrı'ya aklımız yatıyor demek bize ne değer verir? Bunun nesi Tanrı'nın hoşuna gider? Söz aramızda, inanılmıyacak şeylere inanıyorum demek, yalan söylemektir.»

Pico della Mirandola hemen istavroz çıkararak: «— Aman Tanrı Babamız! diye bağırmış, Kutsal Kişilikleri af buyrusunlar ama, siz hiristiyan değilsiniz.» Papa: «— İnan olsun ki değilim», deyince. Pico della Mirandola: «—Ben de farkındaydım ya!» demiş.

VOLTAIRE

Tercüme eden: *Lûtfi AY*
Maarif Vekilliği Mütercimlerinden

EDEBİYATÇILAR ARASINDA

Seldwyla'lıların sadece Viggi Störteler dedikleri Victor Störteler, rahat, işleri yolunda yaşayıp gidiyordu; oldukça gelirli bir eşya ve nakliyat mağazasiyle sıhhatli, iyi huylu bir karıcağızı vardı. Evlendikleri zaman karısı Gritli ona, pek cana yakın olan şahsından başka, uzak akrabalarından miras kalan mühimce bir servet de getirmişti ve kocasının yanı başında sokulgan, sessiz bir ömür sürüyordu. Karısının parası, Störteler'in gayret ve uyanıklıkla idare ettiği işlerini genişletmesine pek yaramış, ticaretini adamakıllı geliştirmişti. Üstelik Störteler'in, memlekette pek âdet olmamakla beraber şimdilik oldukça işine yarıyan bir hususiyeti de vardı. Çıraklık zamaniyle bunu takibeden birkaç seneyi büyükçe bir şehirde geçirmiş; ilim ve estetik öğrenmeyi gaye edinen bir «Genç Tezgâhtarlar Birliği» ne âza olarak girmişti. Bu gençler tamamen kendi havalarına bırakıldıkları için, başlarından büyük işlere kalkıyorlar, türlü mânasızlıklar yapıyorlardı. En güç kitapları okuyup bunlar hakkında karmakarışık münakaşalara girişiyorlar, tiyatrolarında *Faust*'u, *Wallenstein*'i, *Hamlet*'i *Kıral Lear*'i ve *Akıllı Nathan*'ı oynuyorlar, icrası zor konserler tertibediyorlar, biribirlerine korkunç makaleler okuyorlardı; velhasıl cüret edip el uzatmadıkları şey yoktu.

Viggi Störteler bilgi ve okumuşluk sevgisini Seldwyla'ya buradan alıp getirmişti, fakat bu meyli yüzünden kendisini, hemşerilerinin görenek ve geleneklerine uyamıyacak kadar yüksek hissediyordu. Buna mukabil kitaplar tedarik ediyor, baş şehrin bütün kira ile kitap veren müesseselerine ve okuma birliklerine yazılıyor,... mecmua halinde çıkan her şeye, bunlarda devamlı, iyi taksim edilmiş bir tetebbu mevzuunun bulunduğunu düşünerek, abone oluyordu.... Gündelik işlerini keyfi yolunda ve dikkatle tamamladıktan sonra piposunu yakıyor, burnunu sivriltiyor, okuyacağı şeyleri önüne alıyor ve büyük bir alışkanlıkla bunları karıştırıyordu. Fakat daha da ileri gitmeye başlamıştı: türlü türlü makaleler yazıp bunları karısına «Essays» ler diye gösteriyor ve istidadına göre daha ziyade «Essayist» olduğunu zannettiğini sık sık tekrarlıyordu. Bununla beraber, «Essays» leri, gönderdiği dergilerde basılmayınca hikâyeler yazarak Kurt von Walde takma adiyle, aklına gelen bütün haftalık mecmualara yollamaya başladı. Aynı zamanda gizliden gizliye bütün hikâye müsabakalarına da iştirak ediyor, böylece münzevi hayatının tatlı heyecanlarını epeyce artırıyordu. Kısa veya uzun iş seyahatlerinde otellere uğrayıp oralarda, şöyle birkaç «malûmatlı» lâf edecek kafadengi insanlara rasladıkça yeniden hız alıyor; bazı vilâyet merkezlerindeki tanıdık mecmua idarehanelerine uğramak, arasıra bir şişe şarap pahasına da olsa, ticaret işleri arasında, münevverlere lâyık bir dinleme oluyordu.

Orta büyüklükte bir Alman şehrindeki otellerden birinde, bir akşam vakti, içki masası başında, mühim maceralardan birini yaşadı. Burada gazinonun gedikli müşterilerinden başka bi kaç da genç yolcu vardı. Ak saçlı, ağırbaşlı ihtiyarlar edebiyatın her türlüsüne dair babayani bir bahse girişmişlerdi; Cervantes'ten, Rabelais'den, Sterne ve Jean Paul'den, Gœthe ve Tieck'ten bahsediyorlar, bir eserin kuruluşundaki esrarı ve üslûbunu, anlatılanın zevkını hiç bozmadan takibedebilmenin cazibelerini övüyorlardı. Esaslı mukayeseler yapıyorlar, bütün bu eserlerde müşterek olan ana vasfı araştırıyorlardı. Bazan her hangi bir hâtıraya bol bol gülüyorlar, bazan yeni keşfedilen bri güzelliğe, ciddî çehrelerle seviniyorlar, ve bütün bunları gürültüsüz, heyecansız yapıyorlardı. Nihayet, biri çayını içtikten, öteki kadehini boşalttıktan sonra, uzun toprak pi-

polarını silktiler ve biraz romatizmalı bacaklariyle, yatıp uyumaya gittiler. Yalnız bir tanesi, gazeteyi okuyup bir bardak punç içmek için, göze çarpmadan bir köşeye çekildi, oturdu.

İşte o zaman, şimdiye kadar sadece kulak verip oturmuş olan genç müşteriler arasında, bir konuşma başladı. İçlerinden biri, her halde kırk sene evvel buraların uyanık kafalıları rolünü oynamış olan bu ihtiyarların modası geçmiş sohbetleri hakkında alaylı bir şey söyliyerek söze girişti. Bu mütalâa pek hararetle karşılandı ve lâf lâfı açarak, yeniden, fakat bambaşka bir şekilde, edebî bir bahis başladı. O ihtiyarların konuştuğu eskimiş mevzular hakkında, kötü edebiyat tarihlerinden bellenmiş, şu veya bu bayat klişeden başka bir şey bildikleri yoktu; buna mukabil her gün yenisi çıkan hafif eserler ve binlerce gazete ve mecmuada acayip isimlerle her saat beliren kimseler ve kimsecikler hakkında en geniş ve en keskin bir bilgi gösteriyorlardı. Bunların öyle falan ihtiyar hâkim veya filân profesör gibi cahillerden olmayıp meslekten kimseler olduğu pek çabuk kendini gösterdi. Çünkü aradan uzun zaman geçmemişti ki, «telif hakkı», «tabi» «klik», «güruh» gibi, bu nevi insanların hiddetini kabartan veya muhayyilesini coşturan, kelimeler duyulmaya başladı. Artık yirmi kişi birden konuşuyormuş gibi bir gürültü patırdı yükseliyor, kurnaz gözler parıldıyordu. Umumi ve şanlı bir tanışma daha fazla gecikemezdi. Herkes'in kim olduğu yavaş yavaş ortaya döküldü... O zamana kadar az konuşmuş olan Viggi de daha fazla tereddüt etmeden, kendisinin Kurt von Walde adı altında tanındığını, biraz mahçup bir tavırla, ileri sürdü. Herkes onu tanıyordu, nasıl ki o da bunların hepsini tanımıştı; çünkü iyi bir kitabı on senede okuyamıyan bu «zatlar», kendileri gibilerin yazdığı şeyleri, bütün okuma odalarını dolaşıp bularak, derhal hatmediyorlar, fakat bunu alâkalarından değil, biribirlerinin eserlerine karşı uyanık bulunmak arzusundan yapıyoralrdı.

«Demek siz Kurt von Walde'siniz?» diye sesler yükseldi. «Öyleyse hoş geldiniz!» Bunun üzerine gazinodaki şarapların en ucuzu olan âdi, kıymetsiz ve ekşi bir şaraptan birçok şişe ısmarlandı, asıl bundan sonra canlı bir âlem başladı. Artık mesele, çenelerin kudretini göstermekti. Her hangi bir şekilde başarı elde etmiş olan ve şu anda yüzlerce mil uzakta ve belki de gönül rahatlığiyle uykuya dalmış bulunan bütün insanlara esaslı şekilde veriştirildi. Sanki her biri bunların yapıp ettikleri hakkında, en katî haberleri almış bulunuyor, onlara yüklenmiyen hiçbir rezalet bırakılmıyor, ve her biri üzerinde verilen hüküm, kayıtsız bir eda ile söylenmek istiyen şu nakarat ile bitiyordu: «Mamafih kendisi Yahudidir;» bunun üzerine, aynı şekilde kayıtsız bir eda ile, koro halinde: «Evet, Yahudiymiş» deniyordu.

Viggi Störteler memnun bir halde ellerini uğuşturuyor ve düşünüyordu: «İşte tam yerine düştün; kendin gibi muharrirler arasındasın; ne de keskin zekâlı adamlar; ne anlayış, ne dürüst asabiyet!».

Bu gece, bu kötü şarabın tesiriyle şu kötü dünyaya bir nizam vermek ve yeni bir şafak hazırlamak için, bütün şan ve şerefiyle «yeni bir fırtına ve hamle devri» kurulması kararlaştırıldı. Yeni devrin klâsiklerini doğuracak tek devir olan bu kaynaşmanın suni şekilde yaratılması bilhassa plânlı olarak hedef tutulacak ve başarılacaktı.

Fakat bu muazzam kararı verdikten sonra söze devam etmeyip başlarını önlerine eğdiler ve dağıldılar. Çünkü bu peygamberler, şarabın kötüsünü değil, iyisini bile kaldıramıyorlar ve biraz fazla kaçırdılar mı gevşeyip fenalaşıyorlardı.

Çekilip gittikleri zaman, biraz evvel orada kalıp onların hallerini seyrederek eğlenmiş olan ihtiyar zat garsona bunların ne biçim adamlar olduğunu sordu. Garson: «İki tanesi tüccardır,» dedi, «biri Herr Störteler, öteki Herr Huberl; üçüncüsünün adı da Stalauer, fakat ben yalnız dördüncüsünü yakından tanıyorum. İsmi Dr. Mewes'miş. Geçen kış birkaç hafta bu şehirde kalmıştı. O zamanlar çalıştığım «Mavi Turna» otelinin dans salonunda Alman edebiyatı hakkında, bir kitaptan tamı tamına yazıp kopye ettiği, konferanslar verdi. Bu kitap, kapağından anlaşıldığına göre, umumi bir kütüphaneden aşırılmış olacaktı ve sahifeleri kıvrılmış, içersi mürekkep ve

yağ lekeleriyle dolmuştu. Eşyası arasında bu kitaptan başka yırtık pırtık bir Fransızca mükaleme kitabı, bir de, ışığa tutulduğu zaman müstehcen resimler görünen birtakım iskambil vardı. Odayı ısıtma parası vermemek için kitabı yatağa girip kopye ederdi; bu yüzden nihayet hokkayı yorganın ve yatak çarşafının üstüne devirdi. Kendisinden insaflı bir tazminat istenildiği zaman da, «Mavi Turna» otelini yazılarında ve hikâyelerinde rezil edeceği tehdidini savurdu. Daha başka çirkin hulyaları da olduğu için nihayet otelden yürütüldü. Bununla beraber, Kunibert von Meere imzasiyle *bir sürü soğuk ve taklit şeyler yazıyor.»*

İhtiyar: «Hey Allah,» dedi «Siz bu işlerden meslekten biri gibi bahsediyorsunuz, George usta!»

Garson kızardı, biraz duraladı, sonra:

«Açıkça söyliyeyim, ben de bir buçuk sene kadar muharrirlik ettim!» dedi. İhtiyar bağırdı:

«Deme yahu? Peki, neler yazardınız?»

Öteki sözüne devam etti:

«Hani ben de bunu pek doğru dürüst anlatamıyacağım! Bugünkü müşterilerimiz cinsinden bir sürü adamın bütün gün oturduğu bir kahvede garsondum. Bu adamlar orada uzanırlar, salınıp dolaşırlar, şunu bunu çekiştirirler, gazeteleri karıştırırlar, başkalarının işi rast giderse içerlerler, başkalarının işi ters giderse sevinirler, ve ara sıra evlerine koşup büyük bir hafiflikle düzünelerce sahifeler karalarlardı. Çünkü, hiçbir şey öğrenmiş olmadıkları için her hangi bir mesuliyet fikirleri de yoktu. Bu zatlarla pek çabuk ahbap oldum, onların hayatı bana, kendi zahmetli işimden daha iyi göründü, ben de muharrir oldum. Yatak odamda, çalıştığım muhtelif gazinolardan topladığım bir paket Fransızca eski gazete vardı, maksadım içlerindeki yazıları biraz söktürmeye çalışarak, genç bir garsona lüzumu olduğu kadar bu dili öğrenmekti. Bu unutulmuş sahifelerden, bazan hiç tanımadığım şahsiyetler hakkında, türlü hikâyelerle her çeşitten yaveleri biribirine karıştırıp tercüme etmeye başladım. Almancayı pek iyi bilmediğim için sade birçok Fransızca kelime ve cümleleri bırakmakla kalmıyor, en olmıyacak cümle şekillerini olduğu gibi muhafaza ediyor, kendi kafamdan kattığım zırvaları da, yine halis muharrirce saydığım bu acayip dilde yazıyordum. Bu şekilde bir kitaplık kâğıdı karalayıp doldurduktan sonra, bunu orijinal bir eser diye bu dostlarıma teslim ettim; ne dersiniz? Eseri çok şevklendirici bir alâkayla karşıladılar ve hemen basılmasını temin ettiler. Bu kötü muharrirlerin acayip bir hususiyetleri var. Dünyanın en geçimsiz, en hasetçi insanları oldukları halde, bir araya gelip kütle halinde çoğalmaya dayanılmaz bir meyil gösteriyorlar; kendilerinden yüksek olanlara bu şekilde âdeta mihanikî bir tazyık yapmak istiyorlar. Benim kitap derhal, zeki ve genç bir muharririn, - her halde muharririn senelerce Paris'te kalmasından doğan - Alman hüküm keskinliği ile, Fransız zarifliğini birleştiren ilk ve çok enteresan eseri diye takdim edildi. Hakikaten altı ay kadar bu şehirde, bir Alman otelcinin yanında çalışmıştım. Tercüme ettiğim şeyler arasında birçok dokunaklı fakat unutulmuş fıkralar vardı, bunlar, kitabım zikredilmek suretiyle, bir sürü gazete ve mecmuada hemen yer almaya başladı. Kitabın üzerine ismimi Georg d'Esen olarak koymuştum, bu benim namuslu ismim olan Georg Nase'nın tersine çevrilmişiydi. Artık her yerde şöyle satırlar görülüyordu: «Georg Desan enteresan kitabında falan veya filân hakkında şu noktaları anlatıyor...» Ben de bu yüzden öyle kabarıp şımardım ki, bir kere başlamış olduğum yolda artık hiç duraklamadan, namludan fırlamış bir mermi gibi, ileri atıldım.

İhtiyar zat:

«İyi Ama, Allah müstahakınızı versin,» dedi «mevzuu nereden bulurdunuz?» Her halde hep o eski gazete paketinden geçinemezdiniz?»

«Hayır, yazmaktan başka hemen hemen hiçbir mevzuum yoktu. Kalemi mürekkebe batırırken bu mürekkep hakkında yazmaya başlıyordum. Kendimi muharrir olmuş görür görmez, muharrirlik mesleğinin itibarı, vazifeleri, hakları ve ihtiyaçları hakkında; diğer mesleklere karşı

bir birlik vücuda getirmenin lüzumu hakkında yazdım. Doğrudan doğruya muharrir kelimesi hakkında yazdım... Bu kelimenin atılmasını teklif ederek, daha başka, ve aklımca çok daha yerinde ve doğru kelimeler ileri sürdüm; yazman, yazıman, betikman, kalemer, betik ustası gibi kelimelerden birinin seçilmesini istedim. Aynı zamanda bütün yazı yazanların birleşmesi ve böylece âzadan her birine güzel ve emin bir irat temin edilmesi için ısrar ettim. Hulâsa, bütün bu zevzekliklerle ortalığı toza dumana kattım ve bir müddet için bu muharrir taslakları arasında azılı biri olarak tanıldım. Her şeyi kendi mesleğimize bağlıyor, daima muharrirlerin «menfaatleri» bahsine dönüyordum. Dünyanın en az okumuş adamı olduğum halde, sadece muharrirler hakkında, ve kendi görüşüme göre, onların karakterlerini tanımadan, yazılar yazıyor; «A ile bir saat» yahut «Be yi ziyaret» yahut «P ile bir tesadüf» yahut da «S nin yanında bir akşam» gibi şeyler hazırlıyor ve bütün bunları görülmedik bir ukalâlık, pişkinlik ve çocuklukla süslüyordum. Bunlardan başka, her çeşit yeni haberleri ve dedikoduları yayarak, «haber aldıklarımız» adı altında, her tarafa dal budak salan kârlı bir işe dalıyordum. İçinde bulunduğumuz zaman hakkında yazacak bir şey bulamazsam, Gœthe'nin bir şiirini, belki yirminci defa olarak onun güzel dilinden kendi âdi argoma çeviriyor, bunu yeni bir etüt gibi her hangi bir vilâyet gazetesine gönderiyordum. Yahut da, meşhur muharrirlerin son zamanlarda pek bahsedilmiyen veya bahsedildiğinden benim haberim olmıyan bazı parçalarını alıyor, birkaç mânasız mütalâa ilâve ederek, bir şey keşfetmiş gibi ortaya atıyordum. Bazan da yeni neşredilmiş bir kitaptan bir mektup, bir şiir alıyor, onu el yazmalarında bulmuş gibi ileri sürüyor ve böyle bir şeyin her zaman bütün matbuatın sahifelerinde yer bulup dolaştığını görmekle memnun oluyordum. Bilhassa şair Heine benim için yağlı bir kuyruk haline gelmişti. Onun hasta yatağı mevzuunda, gübreli yere düşmüş pancar gibi, durmadan gelişiyordum.

İhtiyar hayret içinde kalarak:

«Fakat siz tam mânasiyle bir dalavereciymişsiniz» diye bağırdı. Georg usta hemen cevap verdi:

«Dalavereci değil, sadece garsonluk itiyatlarını, ne doğruluğu ne de eğriliği hakkında hiçbir fikir sahibi olmadığı yeni bir sahaya ve yeni vaziyetlere tatbik eden bir zavallıydım. Sonra yaptığım işlerin de hiç kimseye sahiden bir zararı dokunmamıştır.»

«Peki, nasıl oldu da bu güzel hayattan tekrar uzaklaştınız?»

Georg usta:

«Bu hayata girdiğim kadar kısa ve basit bir şekilde...» diye cevap verdi: «Bütün parlaklığına rağmen vaziyetimden memnun değildim ve bilhassa eski mesleğimin daha iyi olan gıda vaziyetiyle güzel şarap artıklarına hasret çekiyordum. Kılık kıyafetim de oldukça perişandı. Adamakıllı yıpranmış bir garson fırağının üstüne yaz kış incecik bir pardesu giyerek dolaşıyordum. Bu sırada, memleketten ümidetmediğim bir para aldım; eskiden beri içimde iyi giyinmeye karşı bir hasret bulunduğundan, hemen kendime yeni bir fırak, güzel bir yelek ısmarladım, güzel, altın kaplama bir köstekle göğsü kırmalı kibar bir gömlek satın aldım. Fakat kendimi böyle süslenmiş bir halde aynada görünce, sanki gözlerimden bir perde kalktı; muharrir olamıyacak kadar iyi vaziyette olduğumu birdenbire fark ettim. Buna mukabil, orta derecede bir otelde başgarson olmak için tam kemale gelmiştim, kendime böyle bir yer aradım.»

İhtiyar müşteri tekrar sordu:

«Peki ama, nasıl oluyor da şimdi o işler hakkında bu kadar vukufla ve aklıbaşında hükümler verebiliyorsunuz?»

Georg Nase gülerek cevap verdi:

«Bu her halde şundan dolayı olacak: şimdi artık boş zamanlarımda bir şeyler öğrenmeye çalışıyorum, fakat sırf kendi zevkim için!»....

Bunun üzerine ihtiyar hesabını gördü ve çıktı, fakat daha evvel garsondan, bundan sonra müşterilerin konuşmalarına karışmasını ve başından geçen eğlenceli hal ve maceraları, aklına geldiği kadar anlatmayı ihmal etmemesini rica etti. Böylece bu otelin gedikli müşterileriyle garsonu, o saatte aynı çatı altında uyuyan küçük muharrirler kongresinden daha fazla ve derlitoplu bir bilgi sahibi oldular.

Ertesi gün muharrilerin her biri bir yana dağıldı, yalnız daha evvel toplanıp, kurmayı kararlaştırdıkları «Fırtına ve Hamle Devri» hakkında esaslı konuştular. Şimdilik aralarında bazı rolleri paylaşırken, Viggi Stöteler'in şahsında İsviçrelilerle münasebetin mükemmel şekilde tesis edilmiş olmasını mesut bir tesadüf olarak şelâmladılar. Viggi ise, İsviçreye gelecek olan yeni Klopstock, Wieland ve Gœthe'leri karşılayıp ağırlamak üzere, şimdilik Bodmer ve Lavater rollerini şahsında toplamayı kabul etti....

Gottfried KELLER

Tercüme eden: *S. Ali*

Devlet Konservatuvarı Dramaturgu

Gottfried Keller (1819—1890) Alman edebiyatının en büyük hikâyecisi olarak tanılan İsviçreli bir muharrirdir. «İsviçrenin her hangi bir yerinde» bulunduğunu söylediği muhayyel «Seldwyla» şehri üzerine yazdığı bir hikâye kitabında memleketinin insanlarını ve bu arada umumiyetle *insan* ruhunu, usta bir kalem ve dil ile anlatmıştır. Aşağıya aldığımız parça, bahsettiğimiz «*Seldwyla'nın insanları*» adlı kitabındaki «Fena kullanılmış aşk mektupları» hikâyesinin baş tarafıdır. Muharririn keskin görüşü, vuzuhlu anlatışı ve ince alayı hakkında okuyuculara bir fikir verebileceğini umuyoruz.

BİLİNMİYEN ŞAHESER [1]

Üçü de atelyeden indiler, sanattan konuşa konuşa yürüyüp Saint-Michel köprüsü yakınında ahşap bir eve vardılar. Poussin dışarda evin süslerine, oymalarına, kapısının tokmağına, pencerelerinin çerçevelerine hayran olmuştu; içeriye, basık tavanlı geniş bir odaya girince de baktı, ocakta ateş gürül gürül yanıyor, sofraya türlü nefis yemekler dizilmiş... Asıl güzeli, o sofraya dilleri tatlı, gönülleri temiz iki büyük sanat adamiyle birlikte oturacaktı. Bir tablonun önünde, ağzı açık, öyle dura kalmıştı, Porbus:

— Bu resime o kadar bakmaya gelmez, delikanlı, dedi, sonra kendinizden ümidiniz kesilir.

O resim Mabuse'ün, kendisini hapse attırıp uzun zaman bıraktırmıyan alacaklıların elinden kurtulmak için yaptığı «Hazreti Âdem» adlı tablo idi: O yüzde öyle bir canlılık, öyle bir gerçeklik kudreti vardı ki Nicolas Poussin ona baktıkça ihtiyarın deminki karışık sözlerle asıl ne demek istediğini anlamaya başlamıştı. İhtiyar da o tabloyu beğenerek bakıyordu ama öyle bir coşkunluk göstermiyordu: «Ben daha da iyisini yaptım» der gibi bir hali vardı.

— Evet, dedi, canlıdır; rahmetli üstadım bu eseriyle denebilir ki kendini de aşmıştı. Fakat tablonun zemininde gerçeklik daha tam değil, bir eskiği var. İnsan canlı; sanki kalkıverecek, bize doğru yürüyecek. Ama hava, gök, rüzgâr, bizim ciğerlerimize giren hava, gördüğümüz gök, duyduğumuz rüzgâr değil. Hem bu tablodaki bayağı bir insan! Oysaki doğrudan doğruya Tanrı'nın elinden çıkmış biricik insanda elbette tanrılık bir hal, bir şey vardı; onu gösterememiş. sarhoş olmadığı günler bunu Mabuse de söyler, kendi kendine kızardı.

Poussin meraklı meraklı bir ihtiyara, bir Porbus'e bakıyordu. Porbus'ün yanına gitti, ihtiyarın kim olduğunu soracaktı; fakat ressam: «Suuussss!» der gibi parmağını dudaklarına götürmesi üzerine ağzını açmadı; hem kudretli bir ressam, hem de pek zengin bir adam olduğu Porbus'ün gösterdiği saygı ile de, odaya toplanmış harikalarla da anlaşılan ev sahbinin adını çok merak ediyordu, ama içinden: «Elbette ergeç bir söz olur, anlarız» dedi.

Poussin, duvarları örten koyu meşe kaplama üzerine asılmış, son derece güzel bir kadın başı görerek:

— Fevkalâde dedi. Giorgione'nin [2], değil mi?

İhtiyar:

— Hayır! dedi. O gördüğünüz resim, benim ilk karalamalarımdan biridir.

Poussin o sâf hali ile:

— Ya! dedi. Demek ben, resim tanrısının evindeyim!

İhtiyar gülümsedi; böyle övgülere çoktandır alışık olduğu belli idi.

Porbus:

— Üstadım Frenhofer! dedi, hani şu sizin iyi bir Ren şarabınız var, ondan biraz getirtemez miyiz?

— İki şişe getirsinler. Biri sana borcum, bu sabah senin o güzel günahkâr kadın resmine zevkle baktım; ikinci şişe, sana dostluk hediyesi.

Porbus:

— Ah! üstadım, dedi, hep böyle hasta olmasam, siz de lûtfedip bana bir kere *Kavgacı Güzel*

---

[1] Başı geçen sayıda.

[2] Ünlü İtalyan ressamı (1477—1511).

tablonuzu gösteriniz, belki ben de yüksek, geniş, derin, insanları tabiî büyüklükte bir resim yapabilirdim.

İhtiyar birdenbire heyecanla:

— Eserimi göstermek mi! dedi. Hayır, hayır, daha düzelecek yerleri var, mükemmel değil. Dün akşam üstü, artık bitirdim sanıyordum. Baktım, gözlerinde tıpkı bir insan gözü gibi ıslaklık, teninde bir titreme vardı. Örgülü saçları kımıldamıyor, kendi nefes alıyordu. Gerçekteki canlılığı, uzaklığı, yakınlığı düz bir muşamba üzerinde de göstermenin çaresini buldum doğrusu; ama bu sabah gündüz göziyle baktım, yanılmışım. Ben böyle şanlı bir neticeye varmadan önce, rengin büyük üstatlarını derinden derine inceledim, Tiziano'nun, o ışık sultanının eserlerini sanki kat kat kaldırıp tahlil ettim; o ulu ressam gibi ben de resmime açık bir renk, kıvrak, dolgun bir hamurla başladım; çünkü gölge ancak bir ârızadır, bunu aklından çıkarma, küçük. Sonra eserimi tekrar ele aldım, «yarı renklerle», şeffaflığını gittikçe azalttığım cilâlarla en sert gölgeleri, hattâ en koyu karanlıkları gösterdim; orta ressamların vurdukları gölgeler, ışıklı renklerinden büsbütün başka cinstendir: tahtadır, tunçtur, ne derseniz odur, ama gölgede bir insan teni değildir. Tablolarındaki yüzler dönecek, yerlerini değiştirecek olsalar, gölgeli kısımların yine de gölgede kalıp ışıklanmıyacağı ne kadar bellidir. En ünlüler arasında bile nicelerinde bu kusur görülür; benondan kaçındım, benim eserimde en koyu gölgenin altında daha tenin beyazlığı sezilir. Bir sürü cahil, çizgilerinde pürüz kalmadı diye, doğru dürüst resim yaptıklarını sanırlar, ben onlara uyup da yaptığım insan resminin en küçük anatomi inceliklerini göstermeye kalkmadım. İnsan vücudu öyle çizgilerle bitmez ki! Bu bakımdan heykeltıraşlar gerçeğe bizlerden çok yaklaşıyor. Tabiatta biribirine karışan, biribirini içine alan cisimler silsilesidir. Dosdoğrusunu isterseniz, çizgi diye bir şey yoktur! Gülmeyin, delikanlı! Bu sözü şimdi tuhaf bulursunuz, ama günü gelir, niçin böyle dediğimi anlarsınız. Çizgi, ışığın eşya üzerindeki tesirini anlamak için insanın uydurduğu bir şeydir; ama tabiatta çizgi yoktur, tabiat bir teviyedir; resim yapmak eşyanın kalıbını çıkarmak, yani eşyayı çevresinden ayırmak demektir; vücuda görünüşünü veren ancak ışığın vaziyeti, üzerine ışığın serpilmesidir. İşte bunun için çizgileri kesin olarak göstermedim, sınırlara bulut halinde sarışın, sıcak yarı renkler serptim; böylece o sınırların zeminden ayrıldıkları noktayı üzerine parmak koyarak göstermek kabil değildir. Böyle yapılmış bir resme yakından bakıldı mı, karmakarışık, ne olduğu pek anlaşılmaz bir şey gibi gelir; ama iki adım öteden bakın, her yeri kuvvetlenir, belirir, bütünden ayrılır; vücut döner, şekiller meydana çıkar, çevrelerinde havanın estiği duyulur. Ama daha memnun değilim, birtakım şüphelerim var. Belki de yüzün hiçbir çizgisini çizmemek, önce en ışıklı çıkıntılara bağlanıp sonra en gölgeli yerlerine geçerek ortasından başlamak daha doğru olur. Güneşin, kâinatın o Tanrı eşi ressamı öyle yapmıyor mu? Ah! tabiat! Seni o kararsızlıkların içinde kim yakalıyabilmiştir? İşte bakın, cehil gibi bilginin fazlası da insanı inkâra götürüyor. Eeserimden şüphe ediyorum!

İhtiyar biraz susup yine başladı:

— Delikanlı, ben on yıldır çalışıyorum; ama insan tabiatla döğüşünce on yıl nedir ki? Pygmalion Efendimizin yaptığı heykel yürüyüvermiş; biliyor muyuz onu kaç yılda başarmış?

İhtiyar derin bir hulyaya daldı; gözleri öyle bir yere takılmış, parmakları da ne yaptığını bilmeden yemek bıçağı ile oynuyordu. Porbus yavaşça:

— Bir *ecinni*'si vardır, dedi, yine onunla konuşuyor!

Bu söz üzerine Nicolas Poussin'i pek şiddetli bir sanatkâr merakı, ne olduğu anlaşılmaz o merak kavradı. Ak gözlerini bir noktaya çevirmiş, dikkatle, sanki alık alık bakan o ihtiyar şimdi ona insandan üstün bir varlık, bilinmez bir âlemde yaşıyan acayip bir melek, bir şeytan gibi görünüyordu. O adam insanın ruhunda bin bir perişan düşünce uyandırıyordu. Gurbet ilde vatanı andıran bir türkünün verdiği heyecanı söyliyebilmek nasıl kabil değilse bir ruhun başka bir ruhu böyle büyülemesinin ne olduğunu anlayıp anlatmak da öylece kabil değildir. O ihtiyarın güzel

sanat araştırmalarına hafifsiyerek bakması, zenginliği, hali, tavrı, Porbus'ün ona gösterdiği son derece saygı, yıllardır sabırla çalıştığı eseri hâsılı o ihtiyarın her şeyi insan tabiatı sınırlarını aşıyordu; gerçi eserini kimseye göstermiyordu ama onun bir deha eseri olduğundan nasıl şüphe edilir? Poussin'in demin hayran hayran baktığı, Mabuse'ün *Hazreti Âdem* tablosu yanında bile güzelliğini belli eden Meryem başı o ihtiyarın sanat sultanlarından olduğuna, onda şahane bir sanat bilgisi bulunduğuna şahadet etmiyor muydu? O tabiat üstü insanı görünce Nicolas Poussin'in feyizli hayalinin kavrıyabildiği biricik şey, sanatkâr tabiatının özü oldu. Sanatkâr tabiatının ne olduğunu şimdi tam olarak sezmişti: elindeki kudretleri çok defa yersiz kullanan, soğuk aklı, alelâde insanları taşlıklı binlerce yollardan sürükliyen çılgın bir tabiat... Oralarda soğuk akıl, alelâde insanlar hiçbir şey bulamadıkları halde o beyaz kanadlı, kendini delice heveslerine bırakan kız destanlar, köşkler, sanat eserleri bulup çıkarır. Hem alaycı, hem de merhametli, hem bereketli, hem de çorak bir tabiat! Böylece coşkun Poussin'nin gözünde o ihtiyar birden bire değişerek sanatın ta kendisi, bütün sırları, taşkınlıkları, hulyalariyle sanat oluvermişti.

Frenhofer yine söylemeye başladı:

— Evet, azizim Porbus, bilir misin benim eksiğim nedir? Şimdiye kadar güzelliği şöyle tam bir kadınla karşılaşmadım. Hatları kusursuz, tenkid götürmez bir vücut, bir ten ki...

Bu başladığı cümleyi bitirmeden:

— Hani İlk çağ sanatkârlarının söyledikleri Venus? nerede yaşıyor acaba? Onu o kadar aradık, ama güzelliklerine parça parça rasladıksa işte o kadar, dedi. Kendisinde tanrılık olan o kusursuz, tam tabiatı, yani ülküyü bir an görebilmek için, bir an görebilmek için varımı yoğumu vermeye hazırım. Ey gökten inen güzellik! doğar doğmaz ölenlerin âlemine gidip seni ta oralarda arıyacağım! Orpheus gibi ben de sanatın cehennemine inip oradan hayatı getireceğim.

Porbus Poussin'e:

— Haydi gidelim, dedi. Artık bizi duymuyor, görmüyor.

Büyük bir hayranlık içinde olan delikanlı:

— Atelyesine gidelim, diye cevap verdi.

— Atelyesine mi? Atelyesine insan mı kor sanıyorsunuz Hazinelerini saklamasını öyle bilir ki kimse yaklaşamaz. O sırrı elde etmeye girişmek elbette benim de aklımdan geçti; bunun için sizin yol göstermenizi, sizin keyfinizi bekliyecek değildim ya!...

— Bu işte bir sır mı var?

— Elbette. Bu ihtiyar Frenhofer, Mabuse,ün yetiştirdiği biricik ressamdır; Mabuse başka kimseye ustalık etmek istemedi. Ama Frenhofer Mabuse ile dost oldu, onu kurtardı, ona âdeta babalık etti, onun türlü heveslerini yerine getireceğim diye malını, mülkünü esirgemedi. Buna karşılık Mabuse de Frenhofer'e düz satıhta kabartıları göstermek yolunu, yüzlere fevkalâde bir canlılık, bir tabiîlik vermek sırrını öğretti; bizlerin bir türlü bulamadığımız, bizi yeislere düşüren o sırrı Mabuse öyle bir elde etmişti ki, bak, bir gün ne oldu: Beşinci Carlos'un [¹] şehre girdiği gün Mabuse, dallı Şam kumaşından bir elbise giyip efendisi ile birlikte karşıcı gidecekti; kumaşı satıp parasını şaraba vermiş. Bunun üzerine bir kâğıdı Şam kumaşı gibi boyamış, onu kuşanıp gitmiş. İmparator, Mabuse'ün sırtındaki kumaşın parlaklığına, güzelliğine bakıp hayran olmuş, fakat ihtiyar sarhoşu koruyup besliyen Frenhofer'i tebrik etmek isteyince işin aslını anlamış... Frenhofer bizim sanatımızı ateşle seven bir adamdır, öteki ressamlardan da daha ilersini, daha yükseğini görür. Renkler üzerinde, çizginin tam gerçeğe uygun olabilmesi üzerinde uzun uzun, derin derin düşünmüştür; ama araştırmalarını o kadar ileri götürdü ki en sonunda işi bu araştırmaların asıl konusundan, çizginin varlığından şüpheye kadar vardırdı. Yeis anlarında resim çizmek diye bir şey olmadığını, çizgilerle ancak hendese şekilleri yapılabilece-

[¹] Beşinci Carlos = Charles Quint, Şarlken. Büyük İspanya kıralını, fransızca adı ile anmaktansa böyle «Beşinci Carlos» demek daha doğru olur.

ğini söyler. Böyle demek, doğrunun sınırlarından çıkmak olur, çünkü çizgilerle, gerçekten bir renk olmıyan kara ile bir yüz yapılabiliyor. Bu da gösterir ki tabiatta olduğu gibi bizim sanatımızda da binlerce, sayısız unsurlar vardır. Çizgi, iskeleti gösterir, renk ise candır; ama iskeletsiz can, cansız iskeletten de daha eksik bir şeydir. Hem bütün bunlardan daha doğru olan bir şey var: Bir ressam resim yapa yapa, çevresine baka baka yetişir; onun için asıl olan işte bunlardır. Bir yandan düşünce, bir yandan şiir, fırça ile kavgaya girişirse, sonunda insan bu Frenhofer gibi şüpheye, inkâra varır. Frenhofer ressam; ressam ama deli. Yüce bir ressam; ne yapalım ki bahtsızmış, zengin doğmuş, bu yüzden saçmalamaya, sayıklamaya imkân bulmuş. Sakın onun gibi olayım demeyin! Çalışın! Ressam dediğiniz düşünür, ama fırçalarını eline alır da öyle düşünür!

Poussin artık Porbus'ü dinlemiyor, aklına koyduğu şeyin pekâlâ yapılabileceğinden hiç şüphe etmiyordu:

— Gireriz! atelyeye gireriz! dedi.

Porbus, daha iyice tanımadığı o delikanlının böyle coşmasına gülümsedi; ayrılırken de:

— Yine gelin, beklerim, dedi.

Nicolas Poussin La Harpe sokağına döndü; ağır ağır, dalgın dalgın yürüyordu, oturduğu küçük oteli geçti de farkında olmadı. Geri gelip sallanan, köhne merdivenden merak içinde, hızlı hızlı çıktı; en üst katta, tavanı iki yandan basık bir odaya girdi. Eski Paris evlerinin çatıları işte böyle birer güvercinlik gibi narindir. Odanın biricik, o da pek ışık sızdırmıyan penceresi yanında bir kız oturuyordu; kapı tokmağının tutulup çevrilişinden gelenin Poussin olduğunu anlamıştı, ne kadar sevdiğini gösteren bir hareketle hemen yerinden fırladı.

— Nen var? diye sordu.

Poussin, sevinçten boğulur gibiydi; âdeta bağırdı:

— Nem mi var? nem mi var? Nem olacak? Bir ressam olduğumu duydum artık! Şimdiye kadar kendimden şüphe etmiştim; ama bu sabah inandım kendime! Ben büyük bir adam olabilirim! Korkma, Gillette, zengin olacağız, bahtiyar olacağız! Altın var bu fırçalarda.

Ama birden susuverdi.

Kurduğu büyük büyük ümitlerin şimdiki dar imkânlara hiç uymadığını düşününce o ağır başlı, kuvvet dolu yüzünden sevinç kaybolmuştu. Duvarları kaplıyan âdi kâğıdın üzerine, kurşunkalemle yer yer taslaklar çizilmişti. Dört tanecik bile temiz muşambası yoktu. O zamanlar boya pek pahalıydi; o fukara asîlzadenin paletinde de hemen bir damla yoktu. Böyle bir yoksulluk içinde Poussin, gönlünde inanılmaz zenginliklerin varlığını, taşmak istiyen bir dehanın bereketini duyuyordu. Paris'e belki dostlarından bir asîlzadenin yanında, belki de sanat kudretinin çağrısı ile gelmiş, orada hemen bir sevgili bulmuştu. Asîl, cömert ruhlu kadınlar vardır, büyük bir adamın yanında acılara katlanır, onun yoksulluğunu paylaşır, türlü huylarını, heveslerini anlamaya çalışırlar; bazı kadınlar nasıl pervasızca süslenir, duygusuzluklarını nasıl pervasızca gösterirlerse onlar da sevmekten, çekmekten öylece çekinmezler. Gillette işte o kadınlardandı. Dudaklarında dolaşan gülümseme bu çatı altı odasına bir altın rengi veriyor, sanki gökyüzünün parlaklığı ile boy ölçüşüyordu. Güneş daima parlamıyordu, ama Gillette, sevdasına bürünüp saadetine de, ıstırabına da sımsıkı bağlanmış olan Gillette hep oradaydı, sanatı kavramadan önce aşka taşan dehayı avutuyordu.

— Dinle, Gillette, sana diyeceğim var.

O uysal, şen kız, ressamın kucağına sıçradı. Baştan aşaya kadar şirin, baştan aşaya kadar güzeldi; bir bahar gibi dilberdi; kadınlığın bütün zenginlikleriyle süslenmişti, o zenginlikleri yüce bir ruhun ateşiyle de aydınlatıyordu. Poussin:

— Aman Tanrım! dedi, söylemeye dilim varmıyor...

Gillette:

— Bir sır mı? dedi. Söyle, söyle, ben de bileyim.

Poussin, öyle dalgın, duruyordu.

— Söylesene!

— Gillette'im benim! Zavallı sevgilim!

— Yoksa benden bir istediğin mi var?

— Evet.

Gillitte biraz somurtarak:

— Yine geçen günkü gibi önünde modellik et diyeceksen, dedi, söyliyeyim sana, buna bir daha razı olmam. Öyle zamanlarda hiç beğenmiyorum gözlerini. Bana bakıyorsun, bakıyorsun, ama beni düşünmüyorsun.

— Başka bir kadının resmini yaparsam, daha mı iyi olur?

— Belki. Ama iyice çirkin olursa.

Poussin şimdi ciddî konuşuyordu:

— Peki, dedi, ya benim gelecekteki ünüm için, beni büyük bir ressam etmek için, başka birine modellik edeceksin dersem?

— Sen benim ağzımı arıyorsun! Bilirsin ki gitmem.

Poussin başını göğsüne eğdi; şimdi onda ruhunun dayanamıyacağı kadar şiddetli bir sevinçle mi, yoksa bir kederle mi bilinmez, ezilmiş bir adam hali vardı. Gillette onu, yıpranmış mintanının kolundan çekerek:

— Dinle beni, Nick, dedi; söyledim sana, senin için canımı veririm; ama ben sağ kaldıkça, aşkımdan vazgeçerim diye sana söz vermedim.

— Aşkından vazgeçmek mi?

— Ben kendimi başka birine öyle gösterirsem, sen beni sevmezsin artık. Ben de kendimi bir daha sana lâyık bir kadın saymam. Senin heveslerine uymak benim için tabiî pek tabiî değil mi? Senin her istediğini yerine getirmeyi canıma minnet bilirim; içimde bir sevinç, bir gurur duyarım. Ama başka biriyle! Allah esirgesin!.

Ressam, kızın önünde diz çökerek:

Affet beni, Gillette'im dedi. Ünlü bir adam olmaktansa, sevilen bir adam olayım, daha iyi, bin kat daha iyi. Benim için sen zenginlikten de, ünden de güzelsin. Hadi, at fırçalarımı, yak şu resimleri. Yanılmışım ben. Benim dünyada göreceğim asıl iş, seni sevmek. Ressam değillim ben; âşığım. Sanat da, bütün sırları da kahrolsun!

Gillette şimdi bahtiyar, memnun, delikanlıya hayran hayran bakıyordu! Sevdiğinin gönlünde bir sultan olduğunu, uğrunda sanatın unutulduğunu, bir parçacık günlük gibi ayakları altına atıldığını içgüdüsü ile duyuyordu. Poussin:

— Ama.dedi, o ihtiyarın biri. Sana sadece bir kadın diye bakacak. Sende güzellik kemale varmış!

Gillette, sevdiğinin fedakârlıklarına karşılık kendi de aşkı için duyduğu korkuları hiçe saymayı, onu böyle bir fedakârlıkla mükafatlandırmaya hazırdı:

— Peki, dedi, aşk bu! insanı her şeye katlandırır... Ama bu beni mahvedecek! Senin uğrunda mahvolayım! Güzel şey, güzel şey, ama sen beni unutacaksın. Aklına ne fena şey gelmiş!

Poussin utanmış, pişman bir halde:

— Evet, dedi, seni seviyorum, ama bu da geldi aklıma. Demek alçak bir insanmışım ben!...

Gillette:

— İstersen bir de Hardouin babaya danışalım, dedi.

— Yooo! ikimizden başka kimse bilmesin, duymasın!

— Peki, gideyim. Ama sen de burada kalma. Eline hançerini al, kapıda bekle; bağırdığımı duyarsan, içeriye girer, o ressamı öldürürsün.

Poussin'in gözü artık sanatından başka bir şey görmüyordu; Gillette'e sarıldı.

Gillette odada yalnız kalınca: «Sevmiyor beni artık!» diye düşündü.

Verdiği karara pişman olmuştu bile. Ama az sonra bu pişmanlıktan da daha korkunç bir duygu ile kıvranmaya başladı; gönlünü saran o çirkin düşünceyi savmaya çalışıyordu. Poussin'in sayılmaya o kadar da lâyık olmadığı şüphesiyle sevgisinin de azaldığını sanıyordu.

(Bitmedi)

Honoré de BALZAC
Tercüme eden: *Nahid Sırrı ÖRİK*
Maarif Vekilliği Memurlarından

CORİOLANUS TERCÜMESİ [1]

Coriolanus 1602—1608 seneleri arasında, Shakespeare'in sanat ve dehasının en kudretli bir devresinde yazdığı tragedialardan biridir. Bu devirde Shakespeare'in eski neşeli hayat görüşü kalmamıştır. Artık hayatı karanlık bir zaviye içinden görmeye başlamıştır. Shakespeare daha ilk eserlerini yazdığı zamandan beri karakter çizmek hususunda fevkalâde bir kudret göstermişti. Yarattığı karakterler tam mânasiyle tabiî ve canlıdır. Fakat bu tekâmül ve olgunluk devresinde çizdiklerinde mahareti büsbütün artmıştır. Kullandığı dil de şahısların hulyalarına ve mizaçlarına uygundur. Artık o eski süslü ve şairane gençlik üslûbunun yerine daha sade fakat sahneye daha uygun ve dramatik tesire daha fazla hizmet eden kudretli bir dil almıştır.

1608 senesinde yazılmış olması sebebiyle, *Coriolanus* böyle bir devrin mahsulü olduğu için, mevzu ve his bakımından Shakespeare'in en acı, en merhametsiz tragedialarından biridir, ve aynı zamanda karakter ve dil bakımından da bu devrin bütün hususiyetlerini taşır.

Eser Bayan Seniha Sami tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Mütercim kitabın başında Roma'nın kuruluşu ile Coriolanus'un yaşadığı devir arasındaki Roma tarihini hulâsa etmiş ve sonunda da Shakespeare zamanındaki sahneden kısaca bahsetmiş metinde adı geçen, tarihî, coğrafî ve mitolojik isimlerin izahlı bir listesini vermiş, eserdeki anakrolizmlerden bahsetmiş ve Shakespeare'in Coriolanus'unun karakterini çizmiştir. Bu suretle değerli bir eser vücuda getirmiştir.

Fakat tercümede acaba ne dereceye kadar muvaffak olmuştur? Tercüme ve bilhassa Shakespeare'den tercüme muhakkak ki çok zor bir iştir. Ve ne kadar güzel yapılmış olursa olsun aslındaki kıymetinden bir kısmını kaybetmeye mahkûmdur. Bunun başlıca sebebi dillerin bünyelerinin biribirine uymamasıdır. Bir eseri kelime kelime tercüme etmekten ziyade mühim olan onun havasını verebilmektedir. Bunun için mütercim kendi dilinin sentaks ve şivesinden fedakârlık etmeden, tercüme ettiği bir tiyatro eseri ise eşhasın temsil ettikleri hareketlere uygun bir şekilde konuşmalarına, canlılıklarını ve hayata yakınlıklarını muhafaza etmelerine dikkat etmelidir. Tercüme edilen eserdeki şahısların konuşma tarzlarının hususiyetlerini, meselâ *Coriolanus* piyesini nazarı itibara alacak olursak Coriolanus'un ifadesindeki haşmete vatandaşların konuşmalarının basitliğini tebarüz ettirmelidir. Bunun için tercüme ettiği sözleri bir şahsın Türkçe olarak nasıl ifade edebileceğini ve bunun ayzı dili değilde konuşma dile yani sahne dili olmasını göz önüne tutmak mecburiyetindedir.

Coriolanus tercümesinde mütercim umumiyetle eserin aslına, sadık kalmış, ve aynı zamanda bazı güzel tâbirler bulmuş ve bazı yerlerde lisanımızın bünyesinin müsaade ettiği nispetinde esas havayı yaratabilmiştir.

Meselâ: Perde I, Sahne I (Tercümede sayfa 16, *The Complete Works of W. Shakespeare*, Collins edition'da 820) de:

Fakirleri ezmek, elini ayağını bağlamak için gaddarane nizamlar icadediyorlar.

And provide more piercing statutes daily, to chain up and restrain the poor.

Burada «*chain up*» tâbirinin «*elini ayağını bağlamak*» şeklinde ifade edilişi güzel bir buluştur. Bu buluşlar için başka misaller de verilebilir:

Perde I, Sahne — (Tercümede sayfa 18, aslında 820):

«*Ey benimle yekvücut olan dostlarım! doğru!...*»

---

[1] *Coriolanus Faciası*, Shakespeare; tercüme eden: Seniha Sami.

«True is it, my incorporate friends,...»

Burada *«incorporate»* ın *«yekvücut»* şeklinde tercümesi güzel bir buluştur.

Perde I, Sahne I (Tercümede sayfa 21—22, aslında 821):

«Dogs must eat» in *«aç ayı oynamaz»* şeklinde Türkçede mevcut bir darbımesellе ifadesi hoşa gidiyor.

Which was, to take in many towns ere, Rome should know we were afoot.

Roma bizim ayaklandığımızı duyuncaya kadar biz birkaç şehir fethetmiş olacaktık.

«Afoot» un *«ayaklanma»* şeklinde tercümesi güzel bir ifade tarzıdır.

Perde 1, Sahne 4 (Tercümede sayfa 37—38, aslında 824):

— Söz mü?

— Söz.

— 'Tis done.

— Agreed

Perde 1, Sahne 10 (Tercümede sayfa 58, aslında 828):

Perde 1, Sahne 10 (Tercümede sayfa 58, aslında 828):

Anasır hakkı için daha yüz yüze gelirsek ya ben onun işini bitireceğim ya o benimkini:

By the elements, if e'er again I meet him beard to beard, he's mine or I am his:

Perde 2, Sahne 1 (Tercümede sayfa 65, aslında 829):

«Threepence» in *«beş paralık»* şeklinde ifadesi güzel bir tâbir.

Perde 4, Sahne 1 (Tercümede sayfa 148, aslında 844):

Feleğin darbesi (Fortune's blows)

Mütercim bazı yerlerde aşağı yukarı esas havayı yaratabilmiştir:

Perde 1, Sahne 4 (Tercümede sayfa 41, aslında 825):

Senin cesametinde yekpare bir mücevher senin kadar kıymetli olamaz. Sen Gato'nun gönlünce bir askerdin, darbelerinle vahşet ve dehşet saçmakta kalmıyordun; *keskin bakışın, gür sesin düşmanlarını yıldırır, dünyayı sıtmaya tutulmuş gibi titretirdi.*

Yalnız «Kalmıyordun» kelimesini «kalmaz» şeklinde düzeltmemiz lâzım.

Perde 2, Sahne 2 (Tercümede sayfa 82—83, aslında 833):

On altı yaşında iken Tarquin Roma'ya saldırdığı sırada muharebede herkesten fazla yararlık gösterdi: o zamanki diktatörümüz - ki kendisine hürmetle işaret etmekteyim - nasıl dövüştüğünü görmüştür: Amazon gibi tüysüz çenesi, karşısındaki sakalları kaçırdı: bir vatandaşımızı düşmanlar yere sermişlerdi, Coriolanus önüne atıldı, üzerine saldıran üç düşmanı konsülün gözü önünde öldürdü: sonra Tarquin'in karşısına çıktı, yere çarptı: o zaman sahnede kadın rolü oynıyacak bir yaştayken muharebede en yararlı erkek o idi, bu şecaatına mükâfaten başına meşe çelengi geçirildi. Henüz mektep çocuğu iken bu suretle rüştünü ispat ederek deniz gibi büyüdü; o andan itibaren on yedi meydan muharebesinde döğüştü ve o çelengi başka bir kılıca bırakmadı. Bu son muharebede Corioli şehri önündeki ve içersindeki icraatını lâyıkiyle anlatmaktan âcizim: kaçanları durduttu; kendi gösterdiği yüksek misal ile korkakları teşci etti; yelken açmış bir gemi nasıl önündeki yosunları yarıp geçerse onun önündeki insanlar mukavemetten âciz kalarak yere dökülüyorlardı: kılıcını vurduğu yere ölüm damgasını basıyordu; baştan aşağıya kadar kanlar içinde kaldı, her bir hareketine ihtizar iniltileri dem tutuyordu: ölüm vadeden sur kapısının içine yalnız girerek mukadderatın rengine boyadı; yine yardımsız dışarı çıktı ve anide celbettiği takviye kuvvetiyle şehri yıldırım gibi vurdu...

Burada mütercim hemen hemen esas havayı yaratmıştır, denilebilir. Fakat diğer taraftan tercümede pek çok kusurlar da göze çarpıyor. Şimdi bunlara birkaç misal vermiye çalışacağım.

Birkaç yerde tercüme yanlışlıkları var:

Perde 1, Sahne 6 (Tercümede sayfa 46, aslında 826):

«İnsanların en şereflisi olan Marcius'un lisanını tanımazsam çoban, gök gürültüsünü def sesinden ayırdedemez.»

«The shepherd knows not thunder from tabor more than I know the sound of Marcius' tongue from every meaner man.

Tercümede cümlenin ilk kısmı aslından farklıdır.

Perde 1, Sahne 7 (Tercümede sayfa 51, aslında 827):

«Roman camp», *«Romen ordugâhı»* şeklinde tercüme edileceği yerde *«Roma ordugâhı»* olarak alınsa daha doğru olurdu; çünki *«Romen ordugâhı»* denince mâna değişiyor.

Perde 2, Sahne 2 (Tercümede sayfa 78, aslında 831):

«Come, come; they are almost here», *«Gel, gel, şimdi buradadırlar»* yerine *«Haydi neredeyse gelirler»* şeklinde tercüme edilse hem Türkçesi daha iyi, hem de aslına daha uygun olurdu.

Perde 2, Sahne 3 (Tercümede sayfa 90, aslında 834):

«Tell us what hath brought you to't.» *«Buraya nasıl geldiğinizi söyleyin.»*

Burada *«nasıl»* yerine *«neden»* denmesi lâzımdı.

Perde 5, Sahne 2 (Tercümede sayfa 202, aslında 854):

«What cause, do you think, I have to swoon?» *«Acaba düşüp bayılacak mıyım dersiniz?»*

Bazı şahıslarda da yanlışlık var. Meselâ iki yerde «Coriolanus» yerine «Cominius» denmiş. (Perde 3, Sahne 1, tercümede sayfa 109, aslında 837; Perde 3, Sahne 1 tercümede sayfa 119, aslında 837), ve birkaç yerde de «Birinci Vatandaş» yerine «Üçüncü», «Altıncı Vatandaş» yerine «Yedinci» v. s. şeklinde karışıklırklar olmuş

Mütercim bazan Türkçeye aykırı gelen, güzel Türkçe diyemiyeceğimiz kelimeler ve cümleler kullanılmıştır.

Perde 1, Sahne 1 (Tercümede sayfa 22, aslında 821) ve Perde2, Sahne 1 (Tercümede sayfa 65, aslında 829):

«Shouting their emulation» *yahut* *«roaring»* i için kullanılan *«var avaza»* alkışlamak veya haykırmak tâbiri âdeta kulağı tırmalıyor.

Perde 2, Sahne 1 (Tercümede sayfa 68. aslında 830):

Bu kuvvet şurubuna nispet hayvan müshilidir.

Perde 2, Sahne 1 (Tercümede sayfa 71, aslında 830):

Başında meşe yaprağından bir çelenk *giymiştir.*

Perde 2, Sahne 1 (Tercümede sayfa 74, aslında 831):

«Damların sırtına biniyorlar, doluyorlar.»

Perde 2, Sahne 3 (Tercüme sayfa 98, aslında 833):

«Eski bir âdete riayeten bu ancak sizin reylerinizle mümkün olacağı için bundan dolayı reylerinizi isterim,» dedi.

Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 115, aslında 838):

«Kâfi söyledi.»

Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 116, aslında 839):

«Yoksa seni bir silkitirsem kemiklerin elimde kalır.»

«Shake» kelimesinin burada *«silkitmek»* şeklinde tercümesi kulağa çok fena geliyor.

Perde 4, Sahne 6 (Tercümede sayfa 181, aslında 851):

Burada da aynı şey göze çarpıyor:

«Sizin Romayı bir silkitip başınıza geçirecektir.»

Perde 3, Sahne 3 (Tercümede sayfa 130, aslında 841):

«Mülâyemet gösterdiğini niçin istiyorsunuz? Tabiatına ihanet edeyim mi istiyorsunuz?»

Perde 4, Sahne 5 (Tercümede sayfa 167, aslında 848):

«Fakat salt garezden, beni nefedenlere tam bir mukabelede bulunmak için senin karşında duruyorum.»

Tercümede eski kelimelere fzla yer verilmiştir. Ve bazan şimdi tamamen kökleşmiş olan kelimeler kullanılmış ve diğer taraftan da birkaç öz Türkçe kelime araya sokuşturulmuştur. Bu en eski kelimeler, bilhassa en yenilerle yanyana bulununca, lisanda bir ahenksizliğe sebebolmuştur. Halbuki bütün bu eski kelimelerin şimdi konuşulan dilde karşılıkları vardır:

Perde 1, Sahne 5 (Tercümede sayfa 43, aslında 825):

«Hasmı canım» (my soul's hate)

Perde 1, Sahne 5 (Tercümede sayfa 44, aslında 825):

«Is'ad ettiği» (she placed).

Perde 1, Sahne 6 (Tercümede sayfa 45, aslında 825):

«Beşuş» (smiling).

Perde 1, Sahne 9 (Tercümede sayfa 56, aslında 828):

«Atiye» (gift)

Perde 2, Sahne 3 (Tercümede sayfa 88, aslında 834):

«Hasbelvazife» (for conscience' sake).

Perde 2, Sahne 3 (Tercümede sayfa 98, aslında 835):

«Suud edince» (arriving).

Perde 2, Sahne 3 (Tercümede sayfa 99, aslında 836):

«Metalibini serdetti» (He did solicit you).

Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 109, aslında 837):

«Haysiyetşiken» (dishonour'd).

Perde 3, Sohne 1 (Tercümede sayfa 111, aslnıda 838):

«Tecziye etmek» (Punish)

Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 113, aslında 838):

«Vatanın kalbkâhı» (naval of the State)

Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 114, aslında 838):

«Senato aleyhine hiçbir esasa da müstenit olmadan defaatle serdettikleri ittihamlar da bu teberruu istilzam etmezdi.»

Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 127, aslında 840):

«Tefrika çıkacaktır.» (break out)

Perde 3, Sahne 3 (Tercümede sayfa 145, aslında 844):

«Günde bir habbe ile seddi ramak etmek üzere bahsetsinler.»

Bu köhneleşmiş tâbirlere daha pek çok misal verilebilir. Bütün bunlar arasında arasıra en yeni Türkçe kelimeler de karışmıştır:

Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 14, aslında 819):

«Sayın» (worthy)

Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 115, aslnıda 838) ve Perde 3, Sahne 2 Tercümede sayfa 130, aslında 841):

«Sağlamak»

Perde 4, Sahne 6 (Tercümede sayfa 183, aslında 850):

«Direnmek»

Nadir olmakla beraber tercümenin birkaç yerinde eksiklikler var. Böyle eksik tercüme edilen kısımlardan bazıları şunlardır:

Perde I, Sahne I (Tercümede sayfa 21, aslında 821):

«Would the nobility lay aside their ruth and let me use mine sword, I'd make a quarry with thousands of these quarter'de slaves, as high as I could pick my lance.»

«Asilzadeler merhametli bıraksalar da bana müsaade etseler şu köleleri kılıçtan geçirirdim.»

Perde 1, Sahne 1 (Tercümede sayfa 22, aslında 821):

«They threw their caps as they would hang them on the horns of the moon, shouting their emulation» tercüme edilmemiş.

Perde, 2 Sahne 2 (Tercümede sayfa 81, aslında 832):

Menenius: «... Nay, keep your place», tercümede yok.

Üçüncü Vatandaş: «... for if he shows us his wounds and tell us his deeds...», tercümede eksik.

Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 123, aslında 840):

Menenius'un *«Heres's goodly work!»* sözü eksik.

Perde 3, Sahne 3 (Tercümede syfa 147, aslında 844):

Coriolanus'un *«There is a world elsewhere»*, sözü tercümede yok.

Aynen tercüme edilebilecek bazı kelimelerin, hiçbir sebebi olmadığı halde, mânaları değiştirilmiştir:

Perde 1, Sahne 1 (Tercümede sayfa 26, aslında 822) ve Perde 2, Sahne 1 (Tercümede sayfa 66, aslında 829) da *«moon»* un, *«ay» olarak kalabileceği halde «Diana»* şeklinde tercümesine mukabil *«Phoebus»* kendi şeklini muhafaza etmiyerek *«Güneş»* (Perde 2, Sahne 2, tercümede sayfa 74, aslında 831) olarak alınıyor.

Perde 1, Sahne 1 (Tercümede sayfa 27, aslında 822):

«Bilâkis» (besides).

Perde 2, Sahne 2 (Tercümede sayfa 85, aslında 833):

«Senato seni konsül yapmaya razıdır.»

«The senate, Coriolanus, are well - pleas'd to make thee consul.»

Halbuki burada *«well pleas'd»*, *«memnuniyetle»* şeklinde tercüme edilse daha iyi olacaktı.

Bazı yerlerde sahneye uymıyacak derecede uzun veya kitabi bir dil kullanıyor:

Perde 1, Sahne 6 (Tercümede sayfa 49, aslında 826):

«Burada öyleleri varsa - ki bundan şüphe etmek günahtır - benim şu bulandığım allıkları sevenler varsa; canıdan ziyade kötü nam bırakmaktan korkanlar varsa; şerefle ölmek fena yaşamaktan yey olğunu düşünenler, memleketini canından ziyade sevenler varsa; bir kişi olsun, bin kişi olsun, kabul ettiğini bildirmek için kılıcını şöyle sallasın, Marcius'un arkasından gelsin.»

Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 114—115, aslında 838):

«Bu ikizli idare tarzında bir taraf diğerini bihakkın istihfaf ederken, diğer taraf ta hiç sebepsiz küfrederken asalet, rütbe, ilim ancak umumi cehaletin tasdik ve reddine bağlı olarak bir karar ittihaz edebilirken - hakiki ihtiyaçlar bizzarure ikmal edilecek, gayri sabit bir iktidarsızlık kaim olacaktır; her gayenin karşısında böyle bir sed çekilirse hiçbir gayeye varmak mümkün değildir. Binaenaleyh size yalvarırım, korkuyu bırakıp mâkul hareket etmek isterseniz, devletin temelini sağlıyarak şüpheli bid'atlerden çekinirseniz; asilâne yaşamayı uzun yaşamaya tercih edersiniz; ölümden kurtulması için başka çare olmıyan bir hastaya tehlikeli bir ilâç vermeye razısanız derhal şu güruhun dilini koparın; kendilerine tatlı gelen o zehiri yalamasınlar.»

Sık sık gramer yanlışlıklarına tesadüf ediliyor. Bazen bir fiilin müfret şekli yerine cemi şekli kullanılıyor: -

Perde I, Sahne I (Tercümede sayfa 21, aslında 821):

«Öteki güruh ne diyorlar?»

Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 107, aslında 837):

«Halk onun aleyhinde galeyana geldiler.»

Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 114, aslında 837):

«Bu kere de Senatonun gösterdiği nezaketi bu güruh nasıl kabul edecekler?»

Sorgu ifade eden «mi», «mı» ekleri hemen hemen daima, bazen mânaya bile tesir edecek şekilde cümlede yanlış bir yere konmuştur -

Perde 1, Sahne 1 (Tercümede sayfa 24, aslında 822):

«Ayağın tutulmuş mu?» (What, art thou stiff?)

«Ayağın mı tutulmuş?» şeklinde tercüme edilmesi daha doğru olurdu.

Perde 1, Sahne 6 (Tercümede sayfa 46, aslında 826):

«Geç kaldım mı?» (Come I too late?)

«Geç mi kaldım?» şekli daha güzel.

(Perde 3, Sahne 1 (Tercümede sayfa 126, aslında 840):

«Şimdi canavar bir ana gibi öz evlâdını yiyecek mi?» (Like an unnatural dam should now eat up her own!)

«Öz evlâdını mı yiyecek» şekli tercih edilmeliydi.

Perde 4, Sahne 5 (Tercümede sayfa 165, aslında 487):

«Efendime dokunuyor musun» *(Do you meddle with my master?)*

«Efendim mi dokunuyorsun?» şeklinde tercüme edilmesi daha doğru olurdu. Birkaç yerde isimlerin sonundaki hal gösteren ekler ihmal edilmiş: -

Perde 1, Sahne 1 (Tercümede sayfa 74, aslında 831):

«Kılıklar muhtelif, fakat hepsi onu görmek iştiyakiyle hemfikir.»

«Kılıkları muhtelif» şeklinde olması lâzımdı.

Perde 3, Sahne 3 (Tercümede sayfa 138. aslında 843):

«Antiat'lardan alınan ganaim hâlâ tevzi edilmediğini söyleyin.»

«Antiat'lardan alınan ganaimin hâlâ tevzi edilmediğini söyleyin,» şeklinde olması lâzımdı.

Perde 4, Sahne 6 (Tercümede sayfa 182, aslnıda 850):

«Bizim topraklara istilâ etmişler.»

Perde 5, Sahne 3) (Tercümede sayfa 210, aslnıda 856):

«Benim talebim haksız olduğunu söyle de beni yanından kov.»

«Talebemin haksız olduğunu söyle» şeklinde olması lâzımdı.

Bir iki yerde hiç lüzumu olmadığı halde, Türkçede kulağa fena gelecek şekilde «ben» şahıs zamiri kullanılmıştır: -

Perde 1, Sahne 7 (Tercümede sayfa 51, aslında 327):

«Ben senden başka kimse ile döğüşmiyeceğim; çünkü ben senden günahım gibi nefret ediyorum.»

Perde 1, Sahne 9 (Tercümede sayfa 52—53, aslında 827):

«Ben sana bugün yaptığın işleri anlatsam kendi yaptıklarına kendin inanmıyacaksın: fakat ben senatörlere raporumu verirken göz yaşları tebessümlerine karışacak.»

Perde 1, Sahne 10 (Tercümede sayfa 58, aslında 828):

«Ben seninle beş defa döğüştüm.»

Kâşki afvet hıdmet etmek komanda etmek, mahabbet, hisap gibi bazı kelimeler böyle garip bir talâffuz tarzını haizdir.

Fakat bütün bu kusurlara rağmen yukarda söylediğim gibi umumiyetle aslına sadık kaldığı ve aynı zamanda bazı yerlerde eserin havasını aksettirmeğe gayret ettiği için «Coriolanus» tercümesi kıymetli bir eserdir.

Berit GERÇİN

L'ASSOMMOIR TERCÜMESİ ÜZERİNE BİR TENKİDE CEVAP

Yanlışı doğru sanmanın zararını, tenkidin de lüzumunu bilenlerdenim. Ancak, doğruyu yanlış gibi göstermenin de haksızlık olduğuna kaniim. Bu cevap o kanaatan doğdu.

Cemil Meriç'in *Ayın Bibliyografyası*'nda çıkan bir tenkidi, hakkımda bazı iltifatlardan sonra, «Meyhane» adı ile çıkan *L'Assommoir* tercümesini didiklemiş. O iltifatlara teşekkür etmeyi borç bilirim. Bu didiklemeye de cevap vermeyi bir «nefsimi müdafaa» vazifesi olarak yerine getirmek istiyorum.

Yalnız, bu işe başlamadan evvel, münekkidin şu sözleri üzerinde duracağım. Cemil Meriç diyor ki: «..... eser Tercüme Bürosu tarafından tetkik edilmiş olmasaydı, *nadir kusurlar* üzerinde durmaya lüzum görmiyecek, Türkçeye *güzel bir kitap* kazandıran mütercime teşekkürle iktifa edecektik. Şurasını da kaydelim ki Tercüme Bürosu üyelerinin dikkat nazarına arz ettiğimiz bu hataları görebilmek için öyle *inceden inceye* tetkika lüzum yoktur, eseri *şöyle karşılaştırıvermek* kâfi».

Kusurlar nadirse bunları meydana çıkarmak için eseri elbette *inceden inceye* tetkika lüzum vardır. Mademki eseri *şöyle karşılaştırıvermek* kâfi imiş, o halde kitap *nadir kusurları* ihtiva etmiyor, baştan başa hatalıdır. Bu takdirde de Türkçeye *güzel bir kitap* kazandırmış değilim.

Bu tezadı böylece belirttikten sonra asıl mevzua girebiliriz.

Cemil Meriç diyor ki:

«Sahife 23 de, *çocuk parlak sesiyle bağırdı* denmiş, Türkçede parlak ses dendiğini yeni duyuyorum. Fransızcası *L'enfant cria de sa voix claire*'dir. *Littré*'ye müracaat edilirse görülür ki *claire* kelimesi ses, seda tavsifinde kullanıldığı zaman *ince ve net* mânası ifade eder.»

Cevabım:

Türkçede, parlak ses dendiğini münekkit yeni duymuş olabilir. Muharririn ifade etmek istediği fikri bu kelime veriyorsa - kanaatimce veriyor - bu «parlak ses» tâbirini, bütün salâhiyetsizliğime rağmen, benden sâdır olmuş bir *néologisme* telâkki etmek, okuyucu için de, münekkit için de bir fedakârlık teşkil etmezdi. Kaldıki sesin pürüzsüzlüğünü anlatabilmek için Türkçede bundan başka kelime bulunduğunu bilmiyorum. Bizzat münekkidin işhadettiği Littré, «claire» tâbirinin, ses bahsindeki mânasını «aiguë et nette» yani «tiz ve berrak» diye vermiştir. «Çocuk, tiz ve berrak, yahut, ince ve net sesiyle bağırdı» demek «parlak sesiyle bağırdı» demekten daha iyi, kulağa daha hoş, Türkçeye daha uygun gelmezdi sanırım. Bütün bu mülâhazaları bir tarafa bırakıp sayın münekkide, sadece, Türkçede «parlak ses» tâbirinin zaten mevcut olduğunu, dilimin ucuna kendiliğinden gelen bu vasfı «claire» in karşılığı olarak kullanılmakta hiçbir mahzur görmediğini söylemekle iktifa edeceğim.

Münekkit yine diyor ki: «Sahife 34 te, *uzun uzun düşündükten sonra kafasında bu işi tasarladığı anlaşılıyordu* demiş. Halbuki burada tasarlanan bir iş yok, verilen bir karar var.»

Sayın Cemil Meriç'in tasarlamak karşılığı ile Türkçeye nakledilişine itirazda bulunduğu kelime «arrêter» dir. Bu tasarlamak fiilinde ben, münekkidin zannettiği gibi taslak mânası aramış değilim. Esasen tasarlamak taslak yapmak değildir. Münekkit, bu noktada zühul ediyor. Vaktiyle, Arap harfleri kullandığımız devirde «tasarlamak» *te-sat-elif-rı-lâmelif-mim-kaf* ile yazılırdı. Taslağı ise *te-elif-sin-lâmelif-kaf* ile yazardık. Binaenaleyh münekkidin iddiası gibi resimden kompozisyondan bahsedilince «taslak yapmak» mânasını «tasarlamak» hiçbir zaman vermez. «Karar ver-

mek» mânasına tasarlamak kelimesinin kullanılması caiz olduğunu ispat etmek için, hiç âdetim olmadığı halde, ben de sayın münekkit gibi bir iki lûgat kitabını öne süreceğim. Cemil Meriç bu lûgat kitaplarında tasarlamak kelimesini arıyacak olursa şu mânaları bulacaktır:

Tasarlamak: *Kurmak, tasavvur* etmek, *zihinde* hazırlamak, *tertibetmek* (*Kamus-i Türki* Şemsettin Sami).

Tasarlamak: Zihinde bir şey tertibedip *hazırlamak, kurmak, kararlamak, tasavvur* etmek (*Yeni Türkçe Lûgat* - M. Bahaettin)

Tasarlama: Tasarlayış: Tasavvur etmek, kasıt, tasmim, düşünüp hazırlama (*Büyük Türk Lûgat* - Hüseyin Kâzım).

Bir nokta daha: Sayın Cemil Meriç'e şunu hatırlatmak isterim: Yeni dil cereyanı içinde «tasarlamak» tâbiri, *préméditation* (tasmim) mukabili olarak, ceza kanunu lisanında yer almaktadır.

Münekkit: «Fabrikanın yolunu tutmak tenezzülünde bulunuyorlardı» Fransızcası: «Ils se décidaient à reprendre le chemin de l'atelier» diyerek 38 inci sahifeden bir cümleyi aldıktan sonra burada iki noktaya itiraz ediyor. Biri *atelier*'yi *fabrika* diye tercüme edişim, ikincisi de *se décider*'den, *tenezzülünde bulunuyorlardı* mânasını çıkarışım.

Bu cümlenin başında «uzakta fabrika çanları çalınıyordu» diye bir söz geçer. *Atelier* mukabili *fabrikayı imalâthaneye* müreccah bulduğum için oradan aldım. Sayın münekkidin tasviye ettiği gibi: «işlerinin başına» demek belki daha iyi olurdu. Fakat her yazıcı, eserinin her hangi bir münekkit gözünden geçerken alacağı şekli evvelden hesabetmek, kelimelerini o münekkidin içtihadına, zevkına göre kullanmak mecburiyetinde olsaydı kalemi elinden bırakması icabederdi. Her münekkidin aklına gelen her sözü her muharrir, her mütercim elbette ki önceden keşfetmek kudretinde ve kullanmak mecburiyetinde değildir.

Se décider karşılığı «tenezzülünde bulunmak» tâbirine gelince, o kanaatteyim ki Zola'nın bu cümle ile tasvir ettiği aylak, geveze işçilerin, istemiye istemiye işbaşına dönüşlerini bundan daha iyi anlatacak kelime yoktur. Burada «tenezzül» ün, *par extension* kullanıldığını; üstün bir kimsenin, aşağılık bir işe lütfen razı oluşu mânasında kullanılmadığını tasrihe lüzum var mı?

Acaba cümlenin ruhunu, o çok canlı tasviri, Türk okurunun, zevkına varacağı o şekilde ifade edeceğim yerde «karar veriyorlardı», yahut «razı oluyorlardı» gibi bir karşılıkla, kelimeye sadık kalarak tercüme etseydim daha Türkçe, daha edebî, daha mânalı mı olurdu? «*Se décider*» *Meyhane*nin muhtelif yerlerinde birçok defa geçer. Cemil Meriç, bu kelimeye, başka sahifelerde ne karşılık kullandığımı da araştırmak zahmetine girseydi, oralarda da lûgatin çorak sahifeleri dışında, sözün gelişine göre tercüme ettiğimi görecekti. Tercümede, söze değil, öze değer vermek lâzımdır kanaatındayım.

Münekkit, 24 üncü sahifede «trou» ya «kovuk» diyeceğim yerde «kuyu» veya «delik» desem daha iyi etmiş olacağımı söylüyor. Ben bu fikirde değilim. Delik, burada aranılan mânayı vermez. «Kuyu» caizdir. Lâkin «kovuk» kelimesinde hem çukur, hem karanlık, hem derin mânasını, kelimenin kulağa akseden okunuş tarzından, daha iyi anlarız. Bunu da bırakalım; acaba kuyu deseydim bu sefer de «çukur» veya «hendek» tavsiyesiyle karşılaşmıyacak mıydım? O mânada o kadar çok kelime var ki!

Sahife 23 teki şu cümleyi ben de beğenmedim: «Hakikatta ise Adel ile Virjini'nin paraları olduğu *zaman*, kahveyi çoğu *zaman* onlarda içerdi.»

Yalnız şu var ki, bu eciş bücüş cümle bir kaza neticesinde bu şekle girmişti. Bunun ilk şekli şöyle idi. «Hakikatta ise Adel ile Virjini'nin paraları olduğu *zaman* kahveyi onlarda içerdi» Sonra, prova tashihleri yapılırken cümleye şu şekli verdim: «Hakikatta ise Adel ile Virjini'nin paraları *bulundukça* kahveyi çoğu *zaman* onlarda içerdi.» Birinci şekildeki *zamanla* ikincideki *zaman* gözden kaçarak çiftleşmiş, cümle bu biçime girmiş. Bu kadar sakat bir ifadenin kendini bilen hiçbir kalemden çıkmıyacağını Cemil Meriç'in takdir etmesi, hiç olmazsa bir yazıcı sıfatiyle, hepimizin zaman zaman kurbanı olduğumuz dizgi yanlışı salgınını düşünmesi lâzımdı.

Aynı sahifedeki «çok hayret» tâbiri Cemil Meriç'in iddia ettiği gibi Türkçede mevcut olmıyan bir tâbir değildir. Olsa olsa bu tâbirden sonra gelen «içinde» sözü, «çok hayret» kelimesini kulağa hoş göstermiyor. Eğer bu ibare «çok hayret içinde» olacağı yerde «etti» veya «ettim» gibi bir fiil ile bitseydi buna yanlış demek kolay olmazdı. Cemil Meriç'i, buna dair olan tenkidinde bu bakımdan haklı görmekle beraber Türkçede çok hayret tâbirinin bulunmadığı iddiasını reddetmek zorundayım. «Az hayret» demeyiz ama «çok hayret» hattâ «pek çok hayret» sık sık kullandığımız sözlerdendir.

Kitapta birçok defa geçen *camisole* kelimesini üç yerde ayrı ayrı mânalarla kullanmışım. Tek kelime ile ifadesi hayli tereddüt veren «kadınlara mahsus kollu ve kısa gömlek» mânasındaki bu kelime, o tek mukabili arayıp bulmak endişesi arasında, son tashihlerde bile gözden kaçmış. Cemil Meriç haklıdır.

Sahife 136 da iki yerde geçen *pipe* kelimesini bir defa «pipo» bir defa da «çubuk» diye tercüme etmişim. «Pipo», *pipe*'in Türkçeleştirilmiş şekli, çubuk da Türkçe mukabili olduğuna göre hata nerede? anlıyamadım. İlk satırda, kısa çubuk diye Guje'nin içtiği çubuk, şekil bakımından tarif ediliyor. İkinci cümlede ise anlatılan hâdise *çubuk içmektir*. Türkçede «çubuk içmek» kullanılan bir özdür. Kulağa «pipo içmekten» daha iyi geliyor. İkinci cümlede ise çubuğun bir pipo olduğunu anlatmış olmak için «pipo» demişim. Kaldıki yukarda da söylediğim gibi pipo da, çubuk da nihayet aynı şeydir. Tenkide sebep değil, olsa olsa bahane teşkil edebilir.

Sahife 75 te «qui allumait les milliers de vitres de la rive gauche d'un pétillement d'étincelles» cümlesini, «bir kıvılcım çıtırdısiyle tutuşturuyor» şeklinde tercüme etmişim. Sayın münekkit: «kulenin üstünden karşı sahildeki pencere camlarının çatırdısı duyulmaz» diyor. Bu kadarını, kulağım çok delik olmamakla beraber ben de bilirim; aksini de iddia etmiyorum. Fakat, çıtırdı mutlaka işitilmez, görülür de. Çok uzakta yanan bir mangalın saçtığı kıvılcımları gördüğümüz zaman bu manzarayı, kıvılcımın fışkırması demek olan biricik, «çıtırdı» kelimesinden başka ne ile ifade edebiliriz? Zola'nın, buradaki *pétillement* kelimesine, münekkidin iddia ettiği gibi keskin parlaklık mânası vermek istediğini zannetmiyorum. Nitekim Cemil Meriç'in, Semsettin Sami lûgatını ileri sürerek bu kelimeye bu mânayı verişinde bir ufak dalgınlık eseri var. Gerçek, *pétillement* kelimesi bu mânaya da gelebilir; ama yanında *d'étincelles* gibi açıktan ilâve edilmiş bir başka tâbir bulunmamak gerektir.

Güneşin pencere camlarında titrek, yıldız yıldız ışıklar tutuşturduğu bir anı anlatan *pétillement*'ı, hele yanında *étincelles* bulunursa, ben, bunu kıvılcım çıtırdısından başka bir tâbirle anlatamam. Hattâ biraz dikkatli, insaflı olmak şartiyle bizzat Cemil Meriç de anlatamaz.

78 inci sahifedeki şu: «âdeta hürmetkârane bir dereceye varan hayret» cümlesinin, münekkidin tavsiye etti, «nerede ise hürmet derecesine varan hayret» cümlesinden daha az Türkçe olup olmadığını insaflı okuyucuların takdirine bırakıyorum.

Sahife 70 te «Ils trouvaient tout ça très vilain, on travaillait joliment mieux la pierre aujourd'hui» cümlesi tercüme edilmemiş deniyor. Edilmemiş olması için hiçbir sebep yok. Yukarda diğer bir maddede geçen tertip sehvi kazasına bu cümlenin de kurban gittiği meydanda. Müsveddelerimi saklamak itiyadında olsaydım Sayın Cemil Meriç'e bu çok basit ibarenin tercüme edilmiş şeklini gösterebilirdim.

Sahife 74 te «Un jeune homme qu'elle pleurait encore» cümlesinin *pleurer* fiilini, «hasretini çektiği» ibaresiyle tercüme etmek niçin yanlış olsun? Hasreti çekilen delikanlının öldüğüne dair bir kayıt yok ki arkasından ağlansın. Kaldı ki hasretini çekmek, buradaki *pleurer*'yi daha geniş bir mânada karşılıyabiliyor.

Sahife 70 te *raideur hiératique*, «ruhani katılık» diye Türkçeye çevrilmiş. Ne demek olduğunu bizim de bildiğimiz bu tâbiri münekkit bir kere daha anlatmak zahmetine girdikten sonra susuyor. Beğenmediği bu tâbirin yerine ne kullanmamı münasip gördüğünü söyleseydi belki kendisini haklı bulabilirdim.

Sahife 71 de *chevalet*'ye «sehpa» dememişim de aynen «şövale» tâbirini kullanmışım. Ressamlar şövaleye, şövale derler. Sehpa ender olarak kullanılr. Çünkü şövale sehpalar içinde muayyen bir tip ifade eder. Bu itirazda da bir isabet göremiyorum.

Sahife 73 te *Pont-Royal*'ı «Ruvayal Köprüsü» diye Türkçeleştirmişim, münekkit bunu da kusur sayıyor; «Şaşmamak mümkün mü?» sualini soruyor. Mümkün. İzah edeyim. Tercümesi caiz olmıyan şey, has isimlerdir. Ben *Pont-Royal*'ı «Kıraliyet Köprüsü» diye tercüme etseydim o zaman hakikatan bir acibe yaratmış olurdum. *Paris-Soir* gazetesi, *Illustration* mecmuası yerine. «Paris Akşam Gazetesi» «Resim Mecmuası» demeyiz. Nitekim «Jurnal Paris Soir'da okudum» «Illustration revüsünde gördüm» de demeyiz. Kaldı ki, *Pont-Royal*'ı Türk okuruna anlatmak için adı ilk defa geçtiği zaman Ruvayal Köprüsü diye tercüme etmiş, sonraki cümlelerde alem olarak aynen kullanmışım.

Cemil Meriçin tenkitleri, benim cevaplarım burada bitiyor.

* *

Cemil Meriç: «Tenkidimizin gayesi *Meyhane*'nin Tercüme Bürosu'nun tetkikınden geçmekle büyük bir şey kazanmadığını tebarüz ettirmektedir» diyor. Mütercimi mi, yoksa müdekkikı mi tenkid ettiği anlaşılamıyan muarızımız evvelâ şu noktayı unutmuş: Maarif Vekilliği Tercüme Bürosu'nun vazifesi ve mecburiyeti, kendi tetkikıne arz edilen eserlere bir şey kazandırmak değil; kelimeler üzerinde, mütercimin kanaatini, içtihadını bozup kendi telâkkisine göre şekiller vermek de değil, sadece o eserin heyeti umumiyesini, asıl metne, dile uygunluk bakımından tartmaktır. Bir eser sahibine: «Ben olsam şu kelimenin yerine falan kelimeyi kullanırdım; yazını ona göre değiştir» demek ne tetkik edenin, ne de münekkidin vazifesi, salâhiyeti içindedir. Tercüme Bürosu bunu yapmaya mecbur da değildir. Esasen hiçbir eseri satır satır, kelime kelime aslı ile karşılaştırıp bir hüküm vermeye maddeten imkân yoktur. Tercümenin kıymeti, eserin aslındaki havayı bozmamış olmasiyle ölçülür. Mütercimin vazifesi siyaha beyaz, hattâ esmer ve hattâ bulanık diyecek kadar fahiş hata işlememek, cümleleri kendi diline naklederken anlaşılmaz şekillere sokmamaktır. Bunun dışında, birkaç kelimenin, mütercimle münekkit arasında, görüş, kanaat, içtihat ayrılığına mevzu teşkil etmesi, eserin hücuma uğramasını bilmem icabettirir mi?

L'Assommoir'ı tercüme ederken, hedefim, münekkidin de söylediği gibi, Fransız argosunu iyi çözmek, eserin havasını muhafaza etmekti. Buna muvaffak olduğumu sanıyorum. Ama, Sayın Cemil Meriç kendi kanaatlarını taşımakta serbesttir. Ben de kendiminkileri.

Hamdi VAROĞLU

HARBDEN KAÇINMAK KABİLDİR

«New Republic» dergisinin eylûl 1942 sayısında çıkan bir yazıdan hulâsa edilmiştir:

1914—1918 harbinin harblere son vereceği, artık ebedî bir sulh devrinin açılacağı, bize sık sık tekrar edilmişti. Halbuki 25 sene sonra işte yine harbteyiz.

Bu böylece devam mı edecek? Her 20—30 senede, biribirinden korkunç harblere mi gireceğiz? Bu meseleyi biraz olsun aydınlatmak için Birleşik Devletlerin en salâhiyetli ilim ve siyaset adamlariyle konuştum. Eğer bu mesele hakkında bir şey öğrenmek mümkünse, bu da tarihçilerden, psikologlardan, sosyologlardan, ekonomistlerden, siyaset adamlarından öğrenilebilir.... İşte ben onlarla konuştum. Hepsine de aynı sualleri sordum: dünyamızda harbi doğuran sebepler giderilebilir mi? Harbe karşı yönseme insan yaradılışının belli başlı, giderilmez bir vasfı mıdır?

Aldığım cevaplar biribirine yakındır. Mütehassısların hemen hemen hepsi harblere bir son verilebileceğinde birleşiyorlar. Onlar olaylara dayanarak insanda bir dövüş içgüdüsü bulunmadığını, medeni âlemimizde harbin kaçınılmaz bir şey olmadığını söylüyorlar. Bu harb belki de son harb olacaktır. İleriye sürdükleri sebepleri aşağıya sıralıyoruz.

1 — *Harb kârlı bir iş değildir.* Tarihçilere göre harbin gerçekten kârlı bir iş olduğu zamanlar olmuştur. Zaferi kazananlar mağlûpların toprağını, sürülerini, kadınlarını alırlardı. Kaybeden her şeyi kaybederdi, kazanan da çok şey kazanırdı. Halbuki 1914—1918 harbinde galipler, mağlûplar kadar zarar görmüşlerdir. Mağlûplardan tazmınat istenmişse de bu tazminatı teminat altına almanın ancak bir işgal ordusu ile mümkün olduğu anlaşılmıştır. Halbuki böyle bir ordunun masrafları da alınacak paradan daha az olmıyacaktı.

Mağlûpların mallarını müsadere etmek de harbi kârlı kılmaz. Müsadere edilen mallar galip milletin pazarlarını doldurur ve sonunda da işsizliğe yol açar.

Mağlûpları köle olarak çalıştırmak birçok kimselerin zannettikleri kadar kârlı değildir. İlk ve Orta çağda mevcut olan kölelik sistemi kârlı olmadığı için bırakılmıştır. Yeni makineleri kullanan serbest işçiler kölelerden çok daha muazzam istihsal kabiliyetine sahiptirler. Kölelerin başında bulunan askerler de serbest işçi olarak çalıştırılırsa kölelerden çok daha verimli olabilirler.

2 — *Nüfus fazlalığı harbi meşru kılmaz.* Nüfus kesafeti çok defa harbi kaçınılmaz kılan esas sebeplerden biri olarak gösterilmiştir. Çok tekrar edilen bu iddia tamamen asılsızdır. Çin ve Hindistan gibi nüfusu çok olan memleketler hiç de harbci değillerdir. Belçika ve Hollanda gibi nüfusları en kesif olan memleketler keza. Zaten «hayat sahaları» nın darlığından şikâyet edenler, memleketlerinde doğumu artırmak için ellerinden geleni yapıyorlar.

Dünyamız kolayca bugünkü nüfusun 2—3 mislini barındırabilir. Diğer taraftan nüfus artışı şu son senelerde yavaş yavaş azalmaktadır ve nüfusun sabit kalacağı zaman da uzak değildir. Şimdiki nüfus kesafeti ise harbi hiçbir şekilde meşru kılmaz.

3 — *İptidai maddeler ihtiyacı harb için kâfi bir sebep değildir.* İptidai maddelerin yokluğu harbi meşru kılmaktan çok uzaktır. Harbden evvel hemen hemen bütün iptidai maddelerin bolluğu vardı. Bütün bu maddeler alıcı bekliyen hususi şahısların elinde idi... Zaten iptidai maddelerin çoğunu suni bir şekilde yapmak mümkündür. Lâboratuvarlarda bu iş epey ilerlemiştir; yalnız harb esnasında lüzumlu olan fabrikaları kurmak pek zordur. Harbden sonra ise bu iş hiçbir zorluk arz etmiyecektir. İlim ve teknik, iptidai maddelerin önemini her gün biraz daha azaltmaktadır.

Her millet harb hazırlıkları için feda ettiği paraların bir kısmını bu çeşit fabrikaların kurulmasına sarf etseydi iptidai madde meselesi hemen hemen halledilmiş sayılabilirdi.

4 — *Yeni alıcı bulmak arzusu harbi meşru kılmaz.* Ticareti için yeni saha bulmak birçok defa harbin esas sebeplerinden biri gibi gösterilmiştir. Konuştuğum iktisatçıların hepsi bu fikrin iptidai bir iktisat devresine ait olduğunu söylemekte müttefiktirler. İhracatın ithalâttan daha büyük olması zannedildiği kadar iyi bir şey değildir. Bu ancak borç ödeyen ve bundan dolayı para bulmak mecburiyetinde olan milletlere lâzımdır. Zaten harble elde edilmiş bir pazarın ne önemi vardır? Bugünkü harbin tahribatı uzun zaman mağlûp milletin bütün alıcılık kudretini kırar. İktisadi kudreti geri geldikten sonra da kendi ihtiyaçlarını onu mağlûbeden değil, başka yerden temin etmeye çalışacaktır. Eğer galip mağlûbu bu işte zorlamak isterse büyük bir ordunun bütün masraflarına katlanmalıdır. Elde edilen kazançlar da böylece yok olur.

5 — *Bir harb içgüdüsü yoktur.* İnsanda harbi kaçınılmaz bir şey kılan bir içgüdü yoktur. İnsandaki mücadeleci yönseme muhite göre değişmektedir. Düellonun moda olduğu zamanlarda en sakin bir adam bile kavga ettiği adamı öldürmeye kalkışırdı. Topluluğun düelloyu artık hoş görmediği şu zamanlarda en cesur bir adam bile kavgasını kanuni bir yoldan halletmeye çalışır.

Aynı şekilde milletlerin, gurupların saldırganlık yönsemelerini daha tehlikesiz bir şekle sokmak mümkündür. Meselâ, gençlerin macera, faaliyet ihtiyacı artık nadiren topluluklara karşı şekiller almaktadır. Spor, bu faaliyet başka bir yola sevk etmektedir. Milletler arasındaki rakabet de böylece başka sahalara intikal ettirilebilir. Sporda, sanatta, sanayide birinci olmak, rakibini yenmek «yenmek arzumuzu» daha az tatmin edecektir? Ruhbilimden biraz anlıyan veya milletler arası bir futbol maçı seyreden her kimse bu mesele hakkında hiç tereddüt duymaz. Zaten İsveç gibi en ileri milletlerin hiç de harbci milletler olmaması mânidar değil midir?.

6 — *Heyecanlarımızı kontrol etmek mümkündür.* Eğer bu harbden sonra devamlı bir sulh istiyorsak dünya işlerinde heyecanların oynadığı muazzam rolü tehdidetmeliyiz. Bugünkü insanlar bir mesele hakkında düşünmezler. Onlar ilk önce heyecanlarına, duygularına dayanarak vaziyet alırlar, ondan sonra da bu vaziyeti mantıki bir şekilde izah etmeye çalışırlar.

1918 sulhünü yapanların büyük hatası şu olmuştur: onlar mağlûp milletlerin fabrikalarını, bankalarını, ordularını kontrol altına aldılar ama okullarını serbest bıraktılar. Aksini yapsalardı çok daha iyi ederlerdi.

Kin ve harb ideolojisiyle yetiştirilenlerin fikirlerini değiştirmek mümkündür. Bu ideolojiyi müdafaa edenlerin yenilgisi bunu büsbütün mümkün kılacaktır.

İnsan ilmiyle uğraşanlar, insandan anlıyanlar, mağlûpların okullarına gidip birkaç sene içinde sulh ve hürriyet seven bir nesil yetiştireceklerdir. Bütün dünyada böyle bir nesil meydana geldikten sonra devamlı bir sulhün temeli atılmış olacaktır. Böyle bir nesil meydana gelmeden önce de devamlı bir sulh imkânsızdır.

Harbin mesulleri tabiî cezalarını bulmalıdırlar. Fakat biz bu harbden sonra tekrar harb mi yoksa hakikaten sulh mü istiyoruz, karar verip ona göre hareket etmeliyiz. Eğer sulh istiyorsak geleceği düşman memleketlerinde kalan sulhperver insanlarla kurmalıyız. Bu memleketlerdeki halk, gençlerden başlıyarak, hür ve refahlı bir dünyada yaşamak için terbiye edilmelidir. Kin ve ölüm için çalışan zeki bir propagandanın neler yapabileceği gözümüzün önündedir; sulh ve âdalet için çalışacak zeki bir propaganda ondan geri mi kalır?

DÜNYAMIZDA SAADET

Büyük Fransız yazarı Jules Romains'ın Londra'da çıkan «La Marseillaise» dergisinin 8 ikinciteşrin 1942 sayısındaki yazısından hulâsa edilmiştir.

Şu göz yaşlariyle, kanla dolu dünyada saadetten bahsetmek belki de ayıp görünür. Dünyamızda olup bitenleri gören bir insan nasıl dili varır da «ben mesudum» der?

Öyle olduğu halde saadetten bahsetmeliyiz: onu her zaman gözümüzün önünde tutmalı, her zaman, her münakaşada, her kavgada, her savaşta «saadet meselesini» ortaya atmalıyız. Çünkü dünyayı kana boğan bugünkü mücadele hep saadetin, hep onun etrafında dönüyor.

Saadeti istiyen, ona inanan, onu esas gaye olarak seçen bizdendir; onu hor gören, devlete, yurttaşların saadetini temin etmekten başka bir ödev yükliyen herkes düşmanımızdır.

Ye'se düşen, saadete karşı imanını kaybeden bir insanlık birçoğunun işlerine gelir. Umutsuzluğa düşen bir insanlık ya haline razı olup boyunduruk altında başını eğer, ya dayanılmaz vaziyetinden kurtulmak için her türlü maceralara atılır. Her iki şık da hükümdarların işine gelir.

Eski ve yeni hükümdarların programlarında saadetin yeri yoktur. XVIII yüzyıla kadar milletlerin saadeti hükümdarların propogandasına giremezdi. Hükümdarların arzusu, şanı, şerefi devletin yegâne yasası idi. Büyük Fransız İhtilâli bu tehlikeye son verir gibi oldu. Uzun zaman kıralla: bile milletlerinin refah ve saadetinin yegâne vazifeleri olduğunu söylemişlerdir.

Ama yeni hükümdarlar buna son vermeye kalkıştılar. Vatandaşların saadeti onları alâkadar etmez oldu; onu istihfaf bile ettiler. Onlara göre bu eski, ölmüş bir fikirdir. Önem verdikleri şey devletin büyüklüğü, devletin şanıdır. Saadetin esas şartı olan sulh hoşlarına gitmiyor. Zannediyorlar ki devletin büyüklüğü ancak savaşın bir neticesi olabilir. Bu mücadele şüphesiz birçok insan hayatına mal olacaktır. Fakat onlar devletin büyüklüğünü insan hayatiyle ödemeye razıdırlar.

Demokrasiler, aksine olarak, en tehlikeli anlarında bile en büyük ıstıraplarında bile, saadeti unutmazlar. Saadet onlarla beraberdir; bu dünyada demokrasilerin geleceği, saadetin geleceğine bağlıdır. Saadet, şimdilik bu dünyadan sürgün edilmişse de demokrasilerin en büyük müttefikidir. Bizi birleştiren de zaten o değil mi? Şu dünya üzerinde bütün insanlar için mümkün olan saadeti istiyen, onun için çalışan herkes, bizimle beraberdir.

Dünya tarihi bir bakımdan saadetin macerasıdır; uzun zaman unutulmuş, anlaşılmamış, sonra kısmen hür bırakılmış, sonra tekrar düşmanları tarafından ezilmiş, bütün cinayetlerle ittiham edilmiş, birkaç defa darağacına çekilmiş saadetin trajik macerası....

Belki de saadet hiçbir zaman bugünkü kadar tehlikeye girmedi... Ama o, insanlık kadar, insanlığın ümidi kadar ölmez bir şeydir. Geçirdiğimiz tecrübelerden, hele asıl bu son tecrübeden, öyle dersler aldık ki, artık saadeti dünyaya sağlamca yerleştirmek imkânlarını öğrendik, diyebiliriz.

OKUMAK... UYUMAK...

Aragon'un, «Fontaine» dergisinin eylûl 1942 sayısında çıkan bir makalesinden alınmıştır:

Kitapları, uykuya dalıyormuşuz gibi okuruz. İlk önce kitapla kari arasında bir mücadele başlar; kari her günkü meşguliyetleriyle, sıkıntılariyle kitaba dalar... Satırlar gözünün önünde dans eder; belki okuduğunu zannedersiniz. Ama öyle değil; kari kendi hayatını, kendi küçük tragediasını devam ettirmektedir.

Nasıl olur da birden bire okuyanla eser arasında münasebet peyda oluyor? Artık yazarın rüyası rüyamızın yerini tutmuştur; okuma ismi verdiğimiz uykuya dalmışızdır.

Okurken kendimize sahip değiliz. Bizi elimizden tutup götürüyorlar. Küçük bir çocuk gibiyiz; nereye götürülürsek oraya gideriz. Bu ne büyük bir zevktir; ne tereddüde ne de seçmeye lüzum var.

Her şeyin bizim için tertibedildiğini biliriz; çocukluğumuzda duyduğumuz, olgun yaşta ümitsizce aradığımız bu emniyet duygusunu, okurken tekrar duyarız. Soğuk, kelimede kalan bir okumadan kelimelere artık hemen hemen ihtiyaç göstermiyen bir okumaya işte böylece geçilir. İhtiyaç göstermiyen diyorum, çünkü eser bizde yaşar, fikirleri bizdedir ve kendimizi sıksak eseri, yazarın yardımı olmadan devam ettiririz.

AMERİKA VE ŞİİR

Max Eastman'ın «The Saturday Review of Literature» dergisinin 19 eylûl 1942 sayısında çıkan bir yazısından hulâsa edilmiştir:

Amerika'nın yaşayış tarzının iyi olduğu kadar kötü tarafları da vardır. Esas kıymetimiz pratik o'mamızda, esas kusurumuz da yalnız pratik olmamızdadır.. Biz sanayi inkılâbiyle, tekniğin, ilmin zaferiyle doğmuşuz. Efsanemiz yok, hayalimizi zenginleştirebilen şairimiz de yoktur. Eski tarihimizde yarı ilâh bulunmuyor. Herakles, Kıral Arthur, Goliath'ı öldüren Davut bizim tarihimize ait değillerdir. Arkamızda paratonerle yeni bir soba cinsi icabeden ve şairlere «kâğıt israfçıları» ismini veren bir Benjamin Franklin var.

Millet olarak biz şiir okumasını, hele şiir yazmasını bilmiyoruz. Şiirden de mutlaka bir fikir, bir malûmat edinmek isteriz. Şiirden belki de bir ders çıkarılabilir. Fakat şiirde ders arıyan ne dersi bulur ne de şiirin özüne varır...

Ben bir zaman şair ve pratik huylu insanları biribirinden ayırmak için kimyevi denebilecek bir usul teklif etmişim. Usul pek basitti: Deniz veya nehir üzerinde bir yerden diğer yakın bir yere giden küçük bir vapura binin ve etrafınıza bakın. Yolcuların bazıları güverteye çıkıp denize, göğe, toprağa bakarlar. Diğerleri ise salonlara kapanıp, varacakları yere vardıktan sonra neler yapacaklarını düşünürler. Bazıları yolculuğa, diğerleri, yalnız varacakları yere ilgi duyarlar... Dünyanın bütün insanlarını bu şekilde taksim edebiliriz. Bazıları gayeye varmak, diğerleri daha çok intiba edinmek isterler.

Biz Amerikalılar her zaman ancak gayeye varmak istemişiz. Bunun için de o kadar seri vasıtaları icadetmişiz ki zaten seyahatten intiba edinmek çok zorlaşmıştır.

Şiir dili aşk diline benzetilebilir. Şair her şeyden, bir âşık sevgilisinden nasıl konuşursa öyle konuşur. Vasıflarını sayar, ona takma isimler verir, ondan durmadan bahseder; öyle ki eşyaya âşık olmanın ne demek olduğunu bilmiyenlerin canları sıkılmaya başlar.

Şiir diyebiliriz ki isim takmak sanatıdır. Şiirin dünyası öyle bir dünya olmalıdır ki orada her hangi bir eşyadan bahsettiğimiz zaman ona yeni bir isim verilebilsin, öyle bir isim ki eşya gözümüzün önünde, ruhumuzda canlanabilsin... Eşyaya komik isimler vermek sanatında çok ileriyiz ama onlara ciddî isimler vermek ve bu isimlerden bir eser kurmak işinde çok geri kalmışız. Eski kültürlerin hepsi de bir çocukluk devrinden geçmiş ve mantığa doğru yürümüşlerdir. Biz ise mantığın remzi altında doğmuşuz ve şiire doğru gitmeliyiz. Bu da eski medeniyetlerin takibettiği yoldan daha kolay değildir...

MEDENİYET VE VAHŞET

«La France Libre» dergisinin 15 Ağustos 1942 tarihli sayısında çıkan bir yazıdan alınmıştır.

Mythos yaratmadan, efsane kurmadan yaşıyamıyoruz. En iptidai cemiyetler kadar en ileri cemiyet'er de onları kurmakla meşguldür. Bunu görmek için şu son senelerin olaylarına bir göz atmak yeter.

Mythos'lar arasında yaşıyoruz. Devlet, sınıf, ırk ve sayısız diğer mythos'lar için yaşıyor ve ölüyoruz.... Efsanelerin bu müthiş kuvvetine razı olmak gerektir. Saf mantık üzerine kurulmuş topluluk yoktur ve olamaz. Fakat mythos'ları kullanmasını öğrenmeliyiz.

İnsanların kendisine kurban edilmesini istiyen putlardan çok daha fazla kurban istiyen bugünkü mythos'lara kadar insanlar hep mythos'lara feda edilmiştir. Halbuki onların kudretini insan saadeti, insan refahı için de kullanmak mümkündür.

André Malraux'nun dediği gibi: «Hiçbir medeniyet, hiçbir vahşet yok ki insanları mythos'lardan kurtarabilsin; mythos'lar insaniyetin en eski kuvvetleridir. Fakat barbarlık insanları mythos'lara feda etmektedir; biz ise öyle bir medeniyet istiyoruz ki onda mythos'lar insanlara boyun eğsin.»

AYNAYA DEĞİL KÂĞIDA BAKIN

Henri Michaux'nun «Cahiers du Sud» dergisinin mart 1942 sayısında çıkan bir yazısından alınmıştır:

Kaleminizi, düşünmeden, gayesizce, kâğıtta gezdirin. Hemen her zaman çizdiğiniz çizgiler insan yüzü teşkil eder. Hepimiz insan yüzü arıyoruz, insan yüzü yaratmaya ihtiyacımız var.

Bütün bu yüzler benim yüzüm müdür? Yoksa başkalarının yüzü müdür? Bu yüzler nereden çıktılar?

Kaybolmuş, feda edilmiş şahsiyetlerin. «ben» lerin yüzü! Siz bende idiniz, siz benim yüzüm olabilirdiniz! Ama hayatım, iradem, ihtirasım, sizi boğdu... Siz ancak kalemimin ucunda diriliyorsunuz. Sizi tamamen boğmak, tamamen öldürmek zordur.

Yüzler, arzularım sizde, istediklerim sizdedir. Ben sizin olmak isterdim.... Olmak istediğim şahıs bana bugünkü «ben» den daha yakın... İnsan, kendini aynada arama, kâğıtta ara!

(. .) Chesterton diyordu ki «Ben ise ineğin ruhunu resmetmek isterdim». İnsanın burnunu, gözlerini, saçlarını değil, onun iç ruhunu, kemiklerle alâkası olmıyan varlığını vermek lâzım.

Eğer «izm» leri sevseydim resimde «psikolojizm» mektebini kurardım. Aynada, fotoğrafta görülen yüzler ne umurumda. Ben, onun altındaki esas ruhu resmedeceğim. Renklerini görüyorum. Kırmızı olan, dudakları değil, ateşli olan yeridir; eğer lâyıksa alnı mavi olacak. Aynı ruh bir gün pembe olur, bir gün siyah... Daha ileriye gidelim. Aşkın, kinin, evliyalığın portresini çizeceğim. Parlıyan evliyalığı gördükten sonra evliya olmayı kim istemiyecek?

Erol GÜNEY

TERCÜMEYE DAİR NOTLAR

Yabancı dilde yazılmış bir eseri Türkçeye çevirirken kulandığımız dil, çok zaman doğrudan doğruya kendi dilimizde bir şey kaleme aldığımız zaman kullandığımız dilden başka ve daha fena oluyor. Garbın ana eserlerini memleketimize yaymak, ve genç nesillerin bilgilerini en kısa bir yoldan artırmak için onları zevkle okunur eserler haline getirmek çok faydalı olur. İşte bu bakımdan tercüme eserleri tetkik ile zevkımize, şivemize yabancı gelen cümle ve kelime şekillerini bu sütunlarda inceleyip bunlardan korunma çarelerini arayacağız; Maarif Vekilliği Tercüme Burosunda görüşüldükten sonra burada neşredilecek olan bu bahisler her halde bütün Türk aydınlarını ilgilendirecektir. Burada gösterilecek nümuneler hiçbir zaman katî mahiyette olmıyacak, ancak güçlükleri kolaylaştıracak çareler, teklifler halinde kalacaktır.

Muhtelif lisanlarla Türkçe arasındaki benzerlikler ve ayrılıklar burada karşılaştırılacak ve nihayet yabancı dillerle dilimiz arasında bir mukayeseli sentaks araştırmalarının başlangıcına bir zemin olabilecektir.

Dünyada hiçbir kelime yoktur ki ikinci bir dilde tıpkı aynı mânaya gelebilen bir kelimenin tam mukabili olsun; 'evet' ve 'hayır' kelimeleri bile bundan kurtulamaz: Meselâ biri gelip kapıyı vursa içerdeki bir İngilizse, 'Yes' der, biz, 'Evet' diye seslenirsek gülünç olur. Onların, 'Yes' dediği yerde biz, 'Buyrun' yahut, 'Girin' deriz. Bir İngilize, 'Fred düştü ayağını kırdı' desek, gözlerini açarak, 'No' der. Biz de buradaki 'No'ya mukabil 'Hayır' dersek Türkçeden başka bir şey söylememiş oluruz. Bir Fransız kadını kızına seslense kız 'Oui maman'. diye cevap verir, biz 'Efendim anne'. deriz.

Mevcut tercümelerde gözümüze çarpan bu türlü aykırılıkları tetkik edeceğimiz gibi aslında edebî olup da tercümede diyalekt, yahut aslında argo olup da tercümede fennî tâbirler varsa onları da göz önünde bulunduracağız. Bilhassa sahne eserlerinin tercümesinde yazı diline benzer bir lisan daima tehlikelidir. Bir noterin, bir müddeiumuminin, bir bankacının kolaylıkla yazacağı mef'uliyet ve failiyet rabıtalı cümleler konuşma dilimizde çok çirkin olur. Bu bakımdan bütün medeni dillerde olduğu gibi dilimizin kelimelerini de yazı dili, konuşma dili diye ikiye bölmek, konuşma dilini 1, Teknik, 2, Argo, 3, Kaba, 4, Diyalekt diye dört kısma, yazı dilini de 1, Fennî, 2, Yabancı, 3, Tarihî diye üç kısma bölmek faydalı olur.

Bu sayıda Malûm, Meçhul cümle farkları üzerinde araştırmalarda bulunacağız.

Verdiğimiz ilk örneklerde [1] meçhul cümlelerin çok ağır olduğu göze çarpmaktadır. Bir mütercim meçhul cümleli bir metni tercüme ederken mutlaka metne sadık kalmak için 'tarafından' lı şekli tercih ederse çok zaman resmî yazı diline benzer bir ifadeye kaçar. Buna mukabil Türkçede faili gizli malûm cümleler konuşma dilimizin zenginliklerindendir. İşte birinci araştırmalarımız bu türlü çareler etrafında toplanmıştır:

[1] Bu sayıdaki örnekler henüz yayınlanmamış tercümelerden alınmıştır. Verdiğimiz örneklerde daima metinlerin adı sayfa numaralariyle bildirilecektir.

1 - *You will be probably told that this man, whom I hold up to you as a peerless actor did such and such a thing...* cümlesini olduğu gibi tercümeye kalkarsak, 'Sizin karşınıza, eşsiz bir aktör diye çıkardığım bu adam hakkında şöyle şöyle şeyler yaptığı size söylenebilir...' gibi garip bir cümleyi hemen yadırgarız: 'karşınıza eşsiz bir aktör diye çıkardığım bu adam hakkında şöyle şöyle şeyler yaptığını söyliyenler olabilir.' gibi.

(Gordon Craig, On the Art of the Theatre, P. 6)

2 - *I have been shown by a competent and worthy, actress - how Mrs Siddons played Lady Macbeth.* Bu cümleyi de meçhul cümleye sadakatle tercüme etmek son derece şivesizlik olur: *Salâhiyet sahibi ve değerli bir akteris tarafından bana Mrs. Siddons'ın Lady Macbeth'i nasıl oynadığı gösterildi.'* Halbuki malûmu cümleye çevirirsek cümle ana dilimizin öz malı olur: *Salâhiyet sahibi değerli bir akteris bana Mrs. Siddons'ın Lady Macbeth'i nasıl oynadığını gösterdi.*

(Gordon Craig; On the Art of the Theatre. P. 6. 29.)

3 - *This, it is claimed, is a work of art (Craig).* Bu, Türkçeye faili zikredilmiyen müphem cümle şeklinde, tercüme edilirse, yakışır: *Bunun bir sanat işi olduğunu iddia ederler:* Cümleyi: *Bu iddia edilir ki bir sanat eseridir.* Yahut: *Bunun sanat eseri olduğu iddia edilir.* demek de kabildir - fakat hiçbiri birinci cümle kadar zevkımize uygun değil, çünkü birinci cümle konuşma dilimizin geleneklerine tâbidir.

4 - *Je m'éloignais de lui écoeurée par l'odeur fade qui sortait de son corps* cümlesinde *tarafından'a* hiç lüzum olmadığı pek aşikârdır.
Vücudundan yayılan fena kokudan midem bulanır ondan uzaklaşırdım.
Şimdi bu cümleyi: *Vücudundan çıkan fena koku tarafından midem bulanmış olduğu halde ondan uzaklaşırdım.* demek ne kadar fena geliyor. *(Thérèse Raquin; E. Zola, Flammarion, P. 17)*

5 - *It shall be said his judgement ruled our hands,* cümlesinde iki mesele de bir arada: 1 meçhul, 2 iktibas; şimdi bunu: *Bizim muhakememizin onun elleri tarafından idare edileceği söylenecek.* diye tercüme etsek hiçbir Türkün hiçbir vesileyle ağzına almıyacağı bir cümle olur; halbuki cümleyi şekli meçhullükten kurtarınca: *Bizim ellerimize onun muhakemesinin hükmettiğini. söylerler.* demekte o yabancılık yok. *(Julius Caesar: II. i. 147. Shakespeare)*

6 - *I tell you to do this because you will not have it told you by your manager.* Bu cümlede meçhul cümleye hiç tahammül edilemez: *Rejisörünüz tarafından bunun size söylenildiğini istemiyeceğiniz için ben söylüyorum.* demek ne zevkımize ne şivemize uyar: *Rejisörünüze söyletmek istemiyeceğiniz için böyle yapmanızı ben söylüyorum.* Demek daha uygun olur. *Bunu size ben söylüyorum çünkü rejisörünüze söyletmek istemezsiniz.* demek de kabilse de *because*'dan evvel virgül olmadıkça *çünkü* dememek daha doğrudur. *(On the Art of the Theatre: Cordon Craig).*

7 - *Hayır cesedi mezara koymıyacak ve köpeklerle kuşlar tarafından iğrenç bir şekilde yenecek.* Gibi cümleleri her halde malûma çevirmek lâzımdır; *ve* de lüzumsuz: *Hayır cesedi mezara konmıyacak, onu köpeklerle kuşlar iğrenç bir şekilde yiyecek. (Antigone* 18. 15.)

8 - *İşte Marcus Antonius tarafından matemi tutulan cesedi geliyor.* cümlesi belki, *Here comes his body mourned by Mark Antony* metnine sadık gibi görünür, lâkin Türkçe olamaz; burada da belki cümleyi değiştirmek ve yeniden yazmak icabeder: *İşte cesedi geliyor, ona yas tutan Antonius gibi. (Julius Caesar* Shakespeare **III. ii. 45)**

N. S.